

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÜVENLİK PROBLEMLERİNİN “HİBRİT SAVAŞ”
KAPSAMINDA İNCELENMESİ: DOĞU UKRAYNA VE
KIRIM ÖRNEKLERİ (2014-2015)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gökhan CİN

Danışman
Doç.Dr. Hasan Hüseyin TEKİN

Ankara – 2019

T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÜVENLİK PROBLEMLERİNİN “HİBRİT SAVAŞ”
KAPSAMINDA İNCELENMESİ: DOĞU UKRAYNA VE
KIRIM ÖRNEKLERİ (2014-2015)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gökhan CİN

Danışman
Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN

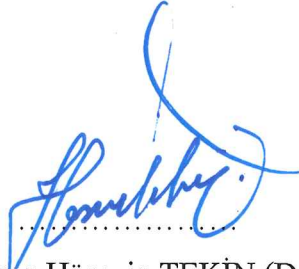
Ankara – 2019

ONAY

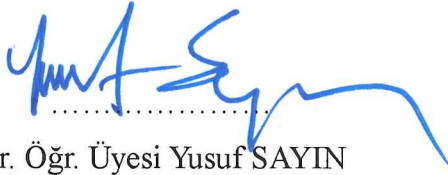
Gökhan CİN tarafından hazırlanan “Güvenlik Problemlerinin “Hibrit Savaş” Kapsamında İncelenmesi: Doğu Ukrayna ve Kırım Örnekleri (2014-2015)” başlıklı bu çalışma, 30/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Ali TEKİNER (Başkan)

Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SAYIN

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih: 30/01/2019

Gökhan CİN

ÖNSÖZ

Güvenlik, birey için olduğu kadar devlet için de öncelikli bir ihtiyaçtır. Devlet seviyesinde güvenliğin nasıl sağlanacağı sorusuna, Liberalizm ve Realizm gibi güvenlik teorileri, birbirinden farklı yaklaşımlar sunsa da güvenlik meselesinin bir ihtiyaç olduğu konusunda ortak bir kabul olduğunu belirtmek yanlış bir önerme olmayacaktır. Dolayısıyla devletlerin, bireysel veya kolektif seviyede öz güvenliğini sağlayarak bekasını sürdürmeyi, varlığının birinci önceliği olarak benimsediğini ifade etmek mümkündür.

Devletler, dış tehditlere karşı bekasını sağlayan güvenlik mekanizmalarını, esas maksadının yanısıra dış politikayı gerçekleştirme amacıyla başvurulmuş bir enstrüman haline getirmiş, diğer bir ifadeyle, pasif bir güvenlik anlayışından aktif bir dış politika aracına dönüştürmüştür. Böylece askeri bir bölge olan harp sahası, barışçıl diplomatik müzakereler ile başlayan ve sulh ile çözüme ulaştırılamayan devletlerarası münasebetlerin düğümlendiği ve neticen belirlendiği bir alan olmuştur. Savaş eylemi, sıklıkla başvurulmuş bir usul olduğu için tarih boyunca dönüşüme uğramış, gelişmiştir. Günümüzde bu dönüşümün geldiği son noktada hibrit savaş yöntemi bulunmaktadır. Muhtemelen, gelecekte yapay zekâ çalışmaları savaş eylemini yeni bir boyuta dönüştürmeden önceki son aşama olarak anılacak olan hibrit savaş kavramı, bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamda emeği geçen en başta tez danışmanım Doç.Dr. Hasan Hüseyin TEKİN olmak üzere, jüride yer alan değerli hocalarıma, çalışmalarımın her aşamasında desteğini esirgemeyen eşime, gösterdikleri anlayış ve sabırdan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı

Güvenlik Problemlerinin “Hibrit Savaş” Kapsamında İncelenmesi: Doğu
Ukrayna Ve Kırım Örnekleri (2014-2015)

Hazırlayan: Gökhan CİN

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN

2019 ve 124 Sayfa (Ekler hariç)

Çalışma, hibrit savaş olgusunu, Rusya Federasyonu’nun (RF), 2014-2015 yıllarında Doğu Ukrayna (Donbas) ve Kırım üzerinde gerçekleştirdiği harekât üzerinden analiz etmektedir. Bu kapsamda vakanın tarihsel boyutunun anlaşılabilmesi için Ukrayna tarihine değinilerek, Ukrayna’nın Doğusu ile Batısı arasındaki farklılıkların sebepleri ve tarihsel kökleri vurgulanmıştır. Literatürde birçok yazarın tanımladığı Hibrit savaş kavramının ne olduğu, tarihsel süreç içerisinde bugün nasıl algılandığı açıklanmaya çalışılmış, bu bağlamda kavram karmaşasının önüne geçebilmek için yöntem bakımından hibrit savaş ile ilintili diğer savaş kavramlarına da yer verilmiştir. Kırım ve Donbas vakaların icracısı olan RF’nin sahip olduğu Hibrit savaş kabiliyetini ortaya çıkartan sebepler ve koşullar incelenmiştir. Bu maksatla, SSCB’den köhne ve hantal bir miras devralan RF’nin, yakın coğrafyasında gerçekleşen egemenlik krizleri göz önünde bulundurularak, modernize ettiği güvenlik mekanizması ile hibrit savaş kabiliyetine evrilen güvenlik konsepti bir süreç olarak ele alınmıştır. 2014-2015 Donbas ve Kırım olaylarını tarihsel ve kavramsal bir derinlikte VAKA İNCELEMESİ olarak analiz eden bu çalışmanın amacı, RF’nin hibrit savaşı nasıl yorumladığını ve “özgün” Ukrayna harekât sahasında nasıl hayata geçirdiğini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Düzensiz Savaş, Donbas, Kırım, Ukrayna

ABSTRACT
Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of Strategies and Administration of Security
Investigation of Security Problems Within The Scope of Hybrid Warfare:
Eastern Ukraine and Crimean Examples (2014-2015)
Gökhan CİN
Master's Thesis
Supervisor: Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN
2019 and 124 Page (Excluding appendices)

This thesis analyses the Eastern Ukraine and the Crimean crises that resulted with new boundaries of Ukraine in 2014-2015, from the perspective of Hybrid warfare that implemented by the Russian Federation (RF). In order to understand the historical aspect of the cases, the causes and historical roots of the difference between Western and Eastern Ukraine has been emphasized by referring the history of Ukraine. The meaning and the evolution of the hybrid warfare concept that defined by many researchers and scholars in literature, has been explained. In order to prevent a possible confusion, all the other related concepts which share the method base with hybrid warfare concept, has also been explained. The causes and conditions that generated the hybrid warfare capability which assumed to be possessed by RF who is the executor of the Crimea and Donbas cases, has explored. With that aim, the security structure and the security concept which evolved to hybrid warfare capability of the RF who inherited an obsolete and bulky armed forces from USSR, has discussed in the progress. This study aims to define the Russian interpretation of hybrid warfare in Crimean and Donbas Crises and explore the way of implementation in the Ukrainian battlefield within the context of historical and conceptual aspect as a case study.

Anahtar Kelimeler: Hybrid Warfare, Irregular Warfare, Donbas, Crimea, Ukraine

**GÜVENLİK PROBLEMLERİNİN “HİBRİT SAVAŞ”
KAPSAMINDA İNCELENMESİ: DOĞU UKRAYNA VE
KIRIM ÖRNEKLERİ (2014-2015)**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	II
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ	III
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1	KONVANSİYONEL SAVAŞ (CONVENTIONAL WARFARE)...	10
1.2	KONVANSİYONEL OLMAYAN SAVAŞ (UNCONVENTIONAL WARFARE).....	11
1.2.1	Aktör.....	12
1.2.2	Hedef.....	13
1.2.3	Yöntem.....	13
1.3	ASİMETRİK SAVAŞ (ASYMMETRIC WARFARE).....	15
1.4	DÜZENSİZ SAVAŞ (IRREGULAR WARFARE).....	17
1.5	BİRLEŞİK SAVAŞ (COMPOUND WARFARE).....	19
1.5.1.	Konvansiyonel Birlikler	20
1.5.2.	Konvansiyonel Olmayan Birlikler.....	20
1.5.3.	Güvenli Bölge	20

1.5.4. Müttefik Büyük Ülke.....	21
1.6 HİBRİT SAVAŞ (HYBRID WARFARE)	21
1.7 GÜVENLİK TEORİLERİ KAPSAMINDA HİBRİT SAVAŞ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA’NIN TARİHİ, KİMLİĞİ VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

2.1. UKRAYNA’NIN TARİHİ.....	31
2.1.1. Doğu Slavları.....	31
2.1.1.1. Rus Literatüründe Doğu Slavları.....	32
2.1.1.2. Polonya Literatüründe Doğu Slavları.....	33
2.1.1.3. Ukrayna Literatüründe Doğu Slavları.....	34
2.1.2. Kiev Knezliği.....	35
2.1.3. Moğol Akını ve Altın Orda Devleti.....	36
2.1.4. Dini Ağırlık Merkezinin Kiev’den Moskova’ya Kayması	37
2.1.5. Galiçya Volhinya Prensligi.....	37
2.1.6. Polonya Litvanya Birliği.....	39
2.1.7. Kazak Hatmanlığı (Otonom Devleti) Dönemi.....	43
2.1.8. Rus İmparatorluğu Egemenliği Altında Ukrayna.....	45
2.1.9. Birinci Dünya Savaşı’nda Ukrayna.....	48
2.1.10. İki Savaş Arası Dönem.....	50
2.1.11. İkinci Dünya Savaşı’nda Ukrayna.....	51
2.1.12. Stalin Sonrası Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti.....	53
2.2 UKRAYNALI KİMLİĞİ.....	55
2.3 UKRAYNA’NIN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
RF’NİN GÜVENLİK KONSEPTİNİ ŞEKİLLENDİREN
KRİZLER: HİBRİT SAVAŞ KABİLİYETİNE
EVİRİLEN NÜKLEER GÜÇ

3.1	LİTVANYA’NIN BAĞIMSIZLIĞI.....	61
3.2	MOLDOVA’NIN İHTİLAFLI BAĞIMSIZLIĞI.....	63
3.3	BİRİNCİ ÇEÇENİSTAN SAVAŞI: SÜPER GÜÇ TRAVMASI.....	67
3.4	İKİNCİ ÇEÇENİSTAN SAVAŞI: TRAVMADAN ÇIKIŞ.....	71
3.5	YENİ GÜVENLİK ALGISININ İLK SINAVI: GÜRCİSTAN SAVAŞI.....	73
3.6	ASKERİ REFORM ÇABALARI.....	77
3.7.	MEDYANIN GELİŞİMİ.....	81
3.8.	SANCILI DÖNEMİN YENİ AŞAMASI: HİBRİT GÜVENLİK KONSEPTİ.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VAKA ANALİZİ OLARAK KIRIM VE DONBAS
KRİZLERİ

4.1.	KIRIM KRİZİNİN SİYASİ GELİŞİMİ (2014)	86
4.2.	DONBAS KRİZİNİN SİYASİ GELİŞİMİ (2014-2015)	89
4.3.	RUS TİPİ HİBRİT SAVAŞIN ÖZELLİKLERİ.....	93
4.3.1.	POLİTİK.....	93
4.3.2.	ASKERİ.....	98
4.3.3.	EKONOMİK.....	102
4.3.4.	BİLGİ SAVAŞI, İNTERNET VE MEDYA.....	103
SONUÇ		110
KAYNAKÇA		117
ÖZGEÇMİŞ		125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
YY	: Yüzyıl
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
RKF	: Rus Karadeniz Filosu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Bowers'in Hibrit Tehdit Analiz Modeli.....	7
Şekil 2.1: 11.yüzyılda Kiev Knezliği.....	35
Şekil 2.2: Galiçya Volhinya Prenslığı, 13-14.yüzyıllar.....	39
Şekil 2.3: 16.-18.yüzyıllar Polonya Litvanya Birliği.....	40
Şekil 3.1: Transdinyester	67
Şekil 3.2: Abhazya ve Güney Osetya	77
Şekil 4.1: Minsk-2 Protokolü Sonrası Donbas	93

GİRİŞ

Politik amaçları çatışan iki veya daha fazla sosyal grubun, otoriter bir lider komutası altında teşkilatlandıkları savaşçı gruplar arasında gerçekleşen, maksatlı ve ölümcül vakaya ‘savaş’ denir. Bu tanımın, kayıt altına alınmış ilk örneği MÖ 2700’lerde vuku bulmuştur.¹ Yani insanoğlu yaklaşık beş bin yıldır, rakibinin karşısında gücünün ve yaratıcılığının sınırlarını zorlayarak savaşmaktadır. Bu mücadelenin sınırlarını genişleten iki temel faktör taktik ve teknolojik gelişim olmuştur. Savaşı kazanacak olan güçlü devletin, modern silahlara ve güçlü bir orduya sahip olması koşulu, doğru fakat eksik bir kabuldür. Teknolojinin yanı sıra teknik kapasitenin de zamanla güncellenmesi, gelişen tehdit algısına ve muharebe sahasının dinamik yapısına paralel olarak geliştirilmesi, hayati bir gerekliliktir. Bu gereklilik doğrultusunda, bekasını sağlamak zorunda olan her devletin bünyesinde mutlaka bugünün ve geleceğin güvenlik ortamını analiz eden, kapsamlı bir arşive sahip, milli güvenliğe yönelik dersler çıkartan, uygulamaya düzeyinde kılavuzlar hazırayan organizasyonlar mevcuttur.

Günümüzde güvenlik bürokrasisine içeriden veya dışarıdan fikir üreten, katkı sağlayan uzmanların ve akademisyenlerin, üzerinde daha çok durmaya başladıkları hibrit savaş kavramı, akademik düzeyde özellikle Kırım ve Doğu Ukrayna (Donbas) vakalarından sonra literatürde ve gündemde daha çok yer kaplamaya başlamıştır. Bünyesinde askeri olmayan kabiliyetler de barındıran hibrit savaşın, çok boyutlu bir savaş pratiğini gerektirmekle beraber kısmen de olsa henüz yeni sayılabilecek bir kavram olduğunu belirtmek mümkündür. Hibrit savaş şemsiyesi altında bulunan kabiliyetlerin çeşitliliğine, o kabiliyetlerin hedef aldığı rakibin birbirinden farklı alanlardaki hassasiyetleri de eklenince mesele çok boyutlu bir konsept haline gelmektedir.² Hal böyle olunca hem saldıran, hem de savunan tarafta çok sayıda değişkeni içeren bir güç denklemi kurulmaktadır. Üstelik hibrit savaş kavramını, teknolojik gelişmelere açık ve belki de yapay zekâ çalışmaları ile birlikte yeni fasıllar açılabilir, gelecekte kapsamına yeni kabiliyetler eklenebilecek bir torba savaş kavramı olarak ifade etmek mümkün olabilecektir. Fakat bugünün koşullarında,

¹ Claudio Cioffi-Revilla, “Origins and Evolution of War and Politics”, *International Studies Quarterly*, Vol:40, 1996, s.8-9

² Patrick J. Cullen ve Erik Reichborn-Kjennerud, “Understanding Hybrid Warfare”, *A Multinational Capability Development Campaign Project*, 2017, s.8-9

Hibrit savaşın çok eski bir kavram olmadığını ifade etmek mümkündür. 2006 yılından önce de bazı çalışmalar olmakla beraber, 2006 Lübnan savaşından itibaren birçok akademisyenin başvurduğu ve hakkında kalem oynatmaya başladığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın odak noktası; hibrit savaş yöntemidir. Yöntemin sınırlarını belirleyebilmek için araştırmanın vaka incelemesi yöntemiyle yapılmasına karar verilmiş, bu bağlamda Kırım ve Donbas vakaları seçilmiştir. Seçilen vakalara başlamadan önce meselenin tarihi, sosyolojik ve stratejik boyutlarını kavrayabilmek için bazı ön koşullar belirlenmiştir. Savaşın gerçekleştiği Ukrayna coğrafyasının stratejik önemi, o coğrafya üzerinde yaşayan halkın tarihi ve savaşın diğer tarafı olan Rusya Federasyonu'nun (RF) teknik ve taktikteki gelişimi n koşullar olarak belirlenmiş ve derinlemesine analiz edilmiştir. Meselenin tarihsel, demografik ve stratejik arkaplanı detaylarıyla işlendikten sonra tez çalışmasının son safhası olarak, RF'nin icra ettiği hibrit savaşın detaylı bir resmi ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu alışma, evrensel bir hibrit savaş tanımı oluşturma gayreti içerisinde değildir. Çalışmanın sonunda ulaşılmak istenen gaye, Kırım ve Donbas rnekleri üzerinden RF'nin nasıl bir hibrit savaş uyguladığını detaylarıyla ortaya koyarak literatüre açıklayıcı ve kapsamlı bir katkı yapmak, örnek vakalar üzerinden bir tanım geliştirmektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, hibrit savaş nedir? sorusunun cevabını aramaktadır. Sorunun ağrlık merkezinden uzaklaşmadan biraz daha detaylandırmak gerekirse, Hibrit savaşın bileşenlerinin, gerekliliklerinin ve sınırlılıklarının ne olduğunu ortaya koymak, bu tezin temel amacını oluşturmaktadır. Bu temel soruya cevap bulabilmek ve hibrit savaşı, diğer savaş yöntemlerinden ayıran sınırları tespit edebilmek için vaka incelemesi yöntemiyle iki örnek olay üzerinden analiz yapılmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan tespitler, mekân ve tarih yönünden seçilen vakalar ile sınırlandırılmıştır. Evrensel bir tanım oluşturmaya çalışmak, bu tezin kapsamının dışında kalmaktadır. rnek olay incelemesi ile yapılacak analiz neticesinde RF'nin uyguladığı hibrit savaşın belirgin özellikleri tanımlanmaya çalışılacaktır.

İki yüzyıl süren bir imparatorluk mirasını üzerinde taşıyan RF, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü ile beraber coğrafyasındaki nüfuzunu giderek kaybettiği bir döneme girmiştir. RF'nin kendi içine kapandığı bu dönemde, bağımsızlığını ilan edip birlikten ayrılmış olan devletler, zamanla Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi ittifaklara yaklaşmaya başlamışlardır. Putin yönetimi ile Realist bir dış politika benimseyen Moskova, yakın coğrafyasında daralan nüfuz alanını genişletme gayreti içerisinde olmuştur. Bu dış politikanın bir hamlesi olan 2008 Gürcistan Savaşı, RF'nin stratejik amaçlarını elde ettiği bir savaş olmakla beraber emperyal egemenlik sınırlarına ulaşma iddiasında olan bir devlet olarak, askeri gücünün arzu edilen yeterlilikte olmadığını göstermiştir. Gürcistan savaşından sonra ödevlerini büyük bir ciddiyetle yerine getiren RF, güvenlik mekanizmasının kapsamını genişleterek hibrit savaş kabiliyetine doğru evrilen bir kapasiteye ulaşmıştır. Nitekim 2014 yılında Kırım'ın ABD ve NATO'ya rağmen ikibuçuk hafta içerisinde ilhak edilmesi, hibrit savaş kabiliyetinin ne kadar etkili bir metod olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, hibrit savaş kavramının karşılaştırmalı olarak anlaşılabilmesi için gereken kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Öncelikle, kavram karmaşasının önüne geçebilmek maksadıyla, yöntem bakımından savaş olgusunu tanımlayan konvansiyonel, konvansiyonel olmayan, düzensiz, asimetrik ve birleşik savaş kavramları incelenmiştir. Müteakiben hibrit savaş kavramı, hem sivil hem de askeri kaynaklardan istifade edilmek suretiyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu bölüm içerisinde yapılan hibrit savaş tanımı, kavramı genel hatlarıyla tarif etmeyi amaçlamaktadır. Hibrit savaşın icra şekli, Kırım ve Doğu Ukrayna (Donbas) vakalarının incelendiği dördüncü bölümde detaylarıyla irdelenmiş ve kavramın ana hatları üzerinden elde edilen çıkarımlarla araştırma sorusu olan “hibrit savaş nedir?” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla birinci bölümde bahsedilen hibrit savaş kavramı, müteakip bölümlerin hangi perspektifle okunması gerektiği konusunda yönlendirme yapan bir girizgâh niteliğindedir. Ayrıca bu bölümde hibrit savaşın kuramsal çerçevesine de değinilmiş, güvenlik çalışmaları teorileri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Ukrayna toplumu içerisindeki fay hatlarına dikkat çekebilmek ve 2014-2015 Kırım ve Donbas vakalarının derin tarihsel geçmişine vurgu yapabilmek için Ukrayna'nın tarihi ele alınmıştır. Ukrayna tarihinin, her devrin ideolojisi ve hâkim kültürünün etkisi altında şekillendiği vurgulanmıştır. Yani Ukrayna toplumunun, Çarlık, Sovyet ve bağımsız Ukrayna dönemlerinde, aynı tarihi birbirinden üç farklı müfredatta öğrenmesi sebebiyle, ortak Ukraynalı kimliğini toplumun her katmanında gerçekleştirememesine değinilmiştir. Eğitimin yanı sıra bölgenin etnik, dini ve kültürel haritası yansıtılmaya çalışılmış, özellikle Doğu Ukrayna'da yaşayan toplumun, kendisini hangi kültüre ve hangi kimliğe daha yakın gördüğüne değinilmiş ve bu algının tarihsel arkaplanı açıklanmıştır. Modern Ukrayna'nın doğusu ile batısı arasında varolan farklılıkların, dış müdahaleye engel olması beklenen toplumsal dayanışma bilincini nasıl tehlikeye attığı vurgulanmıştır. Ukrayna'nın jeostratejik önemi, Rus ve Batı perspektifinden mukayese edilmiş, Ukrayna'nın Batı için, Donbas ve Kırım'ın RF için ne ölçüde önemli olduğunun sebepleri araştırılmıştır.

Üçüncü bölüm, RF dış politikasının en önemli teminatlarından olan güvenlik mekanizmasının dönüşümüne ve güvenlik konseptinin gelişimine, böylece hibrit savaşa evrilen sürece, aktörün penceresinden bakmaktadır. Bu bağlamda SSCB'nin dağılmasından itibaren meydana gelen güvenlik krizleri, bahse konu sürecin gelişiminde kritik köşebaşları olmuştur. RF, kendi içine dönük reform planlarını uygularken, dışarıda meydana gelen güvenlik krizlerini okumayı da ihmal etmemiş, bu bağlamda Renkli Devrimler ve Arap Baharı üzerinden gerçekleşen halk hareketlerinin sebeplerini, gelişimini ve sonuçlarını da analiz ederek dersler çıkartmıştır. Masum başlayan gösteri ve protesto eylemlerinin sadece hükümetleri değil, yönetim sistemlerini (statükoyu) değiştiren kudreti, yönetim değişikliği sonrasında oluşan kaotik iç savaş süreçleri ve bu güvenlik problemlerine Birleşmiş Milletlerin (BM) veya uluslararası koalisyonların çözüm bulmadaki başarıları ve yetersizlikleri gözlemlenmiştir. SSCB'den sonra tek süper güç olarak varlığını sürdüren ABD'nin uzun süren asimetrik mücadeleler karşısındaki yetersizliğini okuyan RF, güçlü bir konvansiyonel silahlı kuvvetlerin ve nükleer caydırıcılığın teminatı altında daha esnek ve uygulanabilir bir güvenlik sistemi geliştirerek hibrit savaş kabiliyetine evrilen bir istikamet belirlemiştir. Bu bağlamda SSCB'nin

dağılmasından hemen önce Litvanya'nın birlikten kopuşu ile başlayan ve ardından Moldova krizi, Çeçenistan savaşları ve Gürcistan savaşı ile devam eden egemenlik sınavları, bu bölümde ayrı başlıklar altında incelenmiş ve Rus güvenlik mekanizması üzerindeki dönüştürücü etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Özetle; Rus liderler, dünya siyasetinde silahlı çatışma seviyesinde cereyan eden güvenlik krizlerini okuyarak güvenlik konseptinin kapsamını, askeri sınırların dışına çıkartarak genişletmiş, bölgesinde vuku bulan krizlere müdahale etmek suretiyle silahlı kuvvetlerini, konvansiyonel kapasitesinden ödün vermeden bazı modifikasyonlar ilave ederek kurumlararası çalışabilen, esnek ve pratik bir güvenlik aygıtına dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda RF'nin realist dış politikasının karşılaştığı birçok problem sahasını kendi lehine çözmesini sağlayan maymuncuk anahtarına, yani hibrit savaş kabiliyetine nasıl ulaştığını anlatan süreç işlenmiştir.

Dördüncü bölüm, hibrit savaş yöntemini detaylarıyla analiz edebilmek için, Kırım'ın RF egemenliğine girmesi, Donbas'ın ise barışçıl bir çözümün yakın gelecekte görülmediği bir iç savaşa dönüşmesi süreçlerini, vaka analizi olarak ayrı başlıklar altında incelemektedir. Her iki analizin başında, müdahaleye meşruiyet kazandırma çabasını vurgulaması bakımından kurulan siyasi çerçeveye ve olayların kronolojik gelişimine yer verilmiştir. Kırım ve Donbas safhaları kronolojik olarak birbirini takip eden ve birbirinden etkilenen fakat farklı sonuçlara evrilen krizler olmuştur. Nitekim RF'nin Kırım'ı ilhakı, yarımadada yaşayan halkın iradesi dışlanarak, uluslararası bir muhalefet oluşmadan, namlu ucunda bir oylama ile gerçekleşmiş, Donbas ise kanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. Bahse konu iç savaş kendi kanlı gündemini yaratması münasebetiyle Kırım'daki egemenlik devrinin üzerini örtterek RF'nin Kırım'ı gündemden düşürmesini sağlamıştır. RF, Donbas'da çatışmalar ilerledikçe ayrılıkçıları sahada ve masada yalnız bırakmamış, hem Ukrayna ordusu karşısında toprak hem de diplomatik pazarlıklarda meşruiyet kazandırmak için desteklemiştir. Böylece aynı aktörün hem saha içinde hem saha dışında aktif rol aldığı, üstün konvansiyonel gücünü ayrılıkçı bir savaşçı grubunun içerisinde harmanlaştırarak sahadaki mücadeleyi inkâr edilebilir şekilde yönlendirdiği özgün bir hibrit savaş anlatılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümün sonunda, icra edilen hibrit savaş yöntemini tanımlayabilmek için gereken çıkarımlar sunulmuştur. Her iki vakanın siyasi gelişim sürecini incelemeyi müteakip hibrit

savaşı diğer yöntemlerden ayıran özgün nitelikleri tespit edebilmek için her iki sürecin belirgin özellikleri ayrı bir başlık altında açıklanmıştır. Bölümün sonunda, hibrit savaş yönteminin askeri alanın dışına taşan nitelikleri de vurgulanmış ve birbirinden farklı disiplinlere uzanan kabiliyetlerin ortak bir stratejik amaç doğrultusunda ve ahenk içerisinde harmanlandığına vurgu yapan bir tanım oluşturulmaya çalışılmıştır. RF'nin sergilediği performans, başka coğrafyalardaki hibrit tehditleri de çözümleyebilmek için gereken kapsamlı bir metodoloji sunmaktadır. Bu anahtarı doğru anladıktan sonra yapılması gereken, hibrit tehditlerden savunma yollarını geliştirmek veya özgün bir hibrit savaş kabiliyeti geliştirmek olabilir. Bahsedilen amaçlar müteakip çalışmaların konusu olmaya adaydır.

Araştırmanın Modeli

Hibrit savaş ifadesini, Batı menşeli bir kavram olarak ifade etmek mümkündür. Batı güvenlik literatürü, güvenlik problemlerini sınıflandırabilmek için çatışmayı, tehdidin niteliği, mücadele yöntemi veya boyutları gibi farklı bakış açıları üzerinden değerlendiren özgün ve çeşitli tanımlar üretmek zorunda kalmıştır. Hibrit savaş kavramı ise metod ve aktör bakımından birçok ortak paydası bulunan düzensiz savaş, konvansiyonel olmayan savaş, asimetrik savaş kavramlarının yanında ayrı bir kavram olarak yer almaktadır.

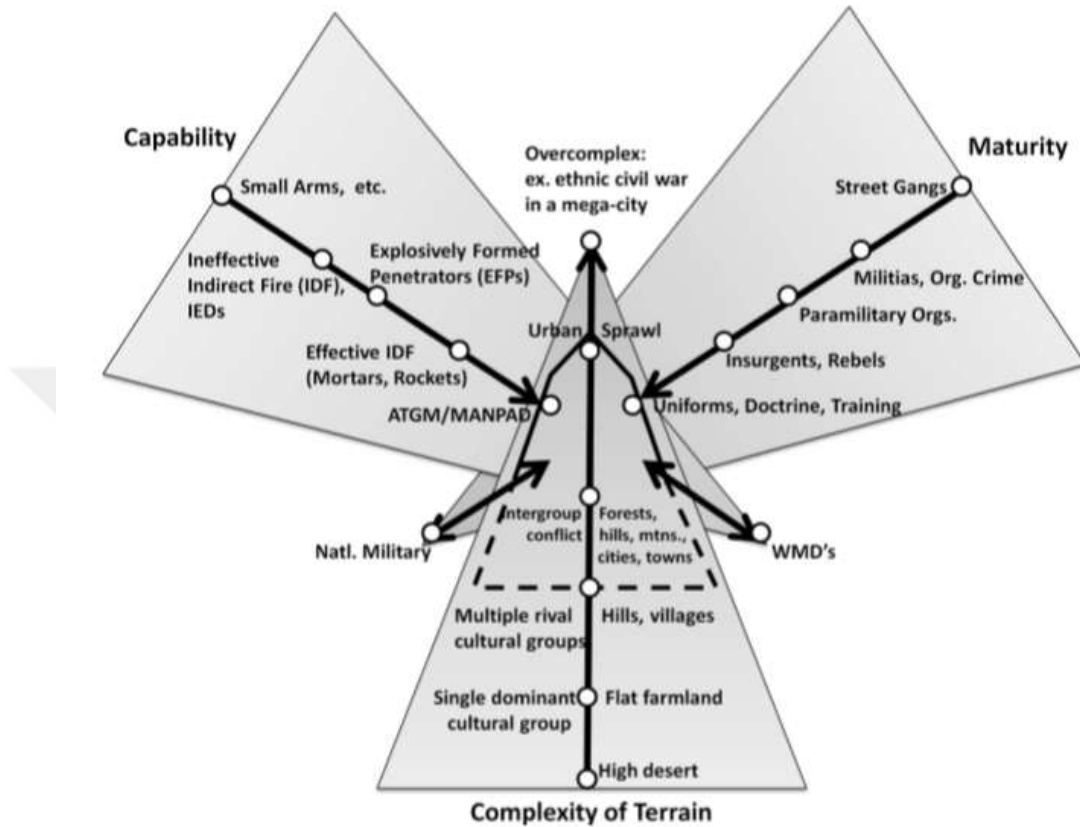
Güvenlik literatürü içerisinde fikir üreten ve kalem oynatan akademisyenlerden askarlere kadar birçok analistin kullandığı bu muhtelif savaş kavramlarından özellikle hibrit savaş hakkında yaygın bir mutabakat olduğunu belirtmek pek mümkün değildir. Her ne kadar savaşın gelişen ve dinamik yapısı, kavramlara keskin sınırlar çizmeyi imkânsız kılsa da teşhisi düzgün yapmak problemi çözenin ilk ve zaruri adımını teşkil etmektedir. Bu sebeple bu çalışmada, hibrit savaş kavramının tanımlanması maksadıyla Bowers'ın üç farklı başlık üzerinden tasarladığı araştırma modelinden³ istifade edilmiştir.

Bowers, hibrit tehditleri tespit edebilmek için geliştirdiği analiz modelinde hibrit tehdidi, kabiliyet, olgunluk ve zemin başlıkları üzerinden incelemektedir. Şekil

³ Christopher O. Bowers, "Identifying Emerging Hybrid Adversaries", *Parameters*, 2012, s.39-49

1.1’de görseli sunulan modelde görülen üç ana başlık kendi içerisinde çeşitli alt başlık ve seviyelerden oluşmaktadır.

Şekil 1.1: Bowers'in Hibrit Tehdit Analiz Modeli

Kaynak: Bowers, (2012:42).

Kabiliyet başlığı, hibrit aktörün muharebe sahasındaki performansını iki farklı perspektiften tanımlamaktadır. Irak cumhuriyet muhafızlarının işgal sonrası süreçte veya eski Sovyet ordusu komutanlarından oluşan Çeçen savaşçıların Birinci Çeçenistan Savaşında vücuda getirdiği kadro, bu başlık kapsamında bahsedilebilecek olan örneklerdir. Her iki örnekte de çöken veya dağılan bir konvansiyonel gücün, düzensizleşen eski askerlerini görmek mümkündür. Üstün mühendislik ve taktik bilgisi ile muharebe tecrübesine sahip olan kadrolar, konvansiyonel anlamda mağlup edemeyecekleri rakiplerine karşı mücadeleyi asimetrik muharebe konseptine taşıyarak sürdürme gayreti içerisinde olmaktadır. Nitekim 19.yüzyılda anadoluda

gerçekleşen bağımsızlık mücadelesinin ilk nüvesi olan Kuvayi Milliye dönemi bu tür bir mücadleye örnektir. Günümüzün literatüründe ilk aşamada asimetrik mücadele konseptine geçen eski askerler zaman içerisinde koşulların gelişimine bağlı olarak oluşturacakları hibrit savaş evresinin ilk adımını teşkil etmektedirler. Bahse konu güç mirasını, çöken bir konvansiyonel ordunun küllerinden doğan tecrübeli ama düzensiz oluşumun yanı sıra sponsor bir devletin desteğini alarak yetişen taşeron silahlı grupların eriştiği savaşıma kabiliyetinde görmek de mümkündür. Lübnan Hizbullah'ı veya Irak ve Suriye'de DAEŞ'e karşı mücadelede ön plana çıkan Haşdi Şabi milislerinin statüleri, bu tür bir sponsor ilişki için örnek teşkil etmektedir. Konvansiyonel bir gücün düzensizliğe transferi veya sivil vatandaşların savaşçı vasfı kazandıkları milis kuvvetin oluşumu, Her iki usûlde de gerçekleşen kabiliyet ve tecrübe aktarımı, tehdidin icracısı olan aktörü, konvansiyonel düşünme ve savaşıma kabiliyetine sahip, hukuk ve etikten muaf, tahmin edilemez bir hibrit tehdit adayına dönüştürmektedir.

Olgunluk faktörü, hibrit grubun organizasyonel gelişim çizgisinin nihai olarak ulaştığı seviyeyi ifade etmektedir. Grubun organizasyonel kabiliyeti, ideolojisi, birlik beraberliği, sahip olduğu halk desteği, lider profili ve aldığı sponsor desteği, bu analizi oluşturan alt başlıklardır. Bu başlıklar arasında grup açısından en temel motivasyon olan ideoloji, grubun kendi davasına veya sponsor devletin çıkarlarına olan itaati bakımından önem arz etmektedir. Bu manada, grubu bir arada tutan motivasyon ne olursa olsun her grubun gelişim ivmesi farklıdır. Yerinde sayan gruplar farklı savaş tanımlarının öznesi olarak tanımlanmakla beraber, hibrit savaşın öznesi olan grup, bu gelişim çizgisi üzerinde "makul nokta"da durmaktadır. Olgunluk kriterinin tanımladığı makul nokta en tepe nokta olmamakla beraber hibrit aktörün amacını gerçekleştirebildiği yeterlilik seviyesini tanımlamaktadır.

Hibrit tehdidi analiz eden üçüncü faktör zemin olarak adlandırılmaktadır. Zemini coğrafi ve toplumsal zemin olarak ikiye ayırmak mümkündür. Coğrafi ve toplumsal zeminin karmaşıklığı, hibrit tehdit aktörü için önemli bir avantaj sağlamakla beraber belirli bir aşamadan sonra hibrit grubun kontrolünü kaybedebileceği bir açmaz da olabilmektedir.

Bowers'in tasarladığı modele göre hibrit tehdit, bahsi geçen üç yaklaşımın makul seviyesini muhafaza ettiği sürece hibrit niteliğini korumaktadır. Henüz makul seviyeye ulaşmamış veya makul seviyeyi aşarak kontrolünü kaybetmiş aktörler, konvansiyonel veya konvansiyonel olmayan mücadeleye doğru evrildikleri bir süreçte doğru ilerlemektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Hibrit savaş yöntemini anlayabilmek için literatürde var olan diğer savaş yöntemleri ile arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin ortaya konması gerekmektedir. Savaş, eylemin fiili olarak cereyan ettiği muharebe sahasındaki taktik seviyede, ateş ve manevra unsurunun koordineli bir şekilde hedefe yönlendirilerek hasmın bertaraf edilmesi prensibine dayanmaktadır. Literatürde yöntem bakımından varolan bütün savaş biçimlerinde bu temel prensibi görmek mümkündür.

Savaş biçimlerini, zamana göre (tarih öncesi savaşlar, ilkçağ savaşları, modern savaşlar), kullanılan silahlara göre (denizaltı savaşı, kimyasal savaş, nükleer savaş), kullanılan yönteme göre (konvansiyonel savaş, gerilla savaşı, asimetrik savaş) sınıflandırmak mümkündür.⁴ Bu başlık altında ise yöntemine göre icra edilen savaş türlerinden hibrit savaş ile ilişkili olan yöntemler ile hibrit savaş, kavramsal sınırlar içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Müteakiben ayrı bir başlık altında hibrit savaşın, güvenlik çalışmaları teorileri içindeki konumu tespit edilmeye çalışılmış böylece kuramsal çerçeve çizilmeye gayret edilmiştir.

1.1.KONVANSİYONEL SAVAŞ (CONVENTIONAL WARFARE)

18. ve 19.yüzyıllarda gerçekleşen sanayi devriminin getirdiği makineleşme süreci, harple ilişkili olan silah, araç ve gereçlerde muazzam yenilik ve dönüşümler sağlamıştır. Kürek gücüne bağımlı gemiler, buhar gücüne ve akabinde petrolle çalışan motor gücüne kavuşmuş, böylece yük taşıma kapasitesi ve menzilde muazzam artışlar meydana gelmiştir. Uçağın icadı ile muharebe sahası, yeni bir savaş makinesi ve yeni bir boyut kazanmıştır. Savaşın vazgeçilmez unsuru, manevrayı temsil eden atlı süvari birlikleri; yerini sürat, menzil ve ateş gücü bakımından çok ileride olan tanka bırakmıştır. Bu gelişmelerin bir hâsılası olarak devletler, askeri yapılanmalarını revize ederek, kara, hava ve deniz kuvvetlerinden teşkil edilen silahlı

⁴ Lele, A., *Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict*. Oasis, 2014, s. 99

kuvvetler yapılanmasına geçmeye başlamışlardır. Önceden sadece denizde ve karada cereyan eden savaşlar artık kara, hava ve denizin müşterek kurgulandığı planlarda yerini almaya başlamıştır. Bu planların hayata geçtiği 1. ve 2. Dünya Savaşları muharebeleri, 1948 Arap-İsrail, 1950 Kore, 1956 Arap İsrail, 1967 Altı Gün ve 1973 Mısır İsrail Savaşları, “konvansiyonel savaş”ın 20. yüzyıldaki örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Savaş kavramının evrimi içerisinde sanayi devriminin, konvansiyonel savaş kavramına yeni bir boyut kazandırmış olduğu söylenebilir. Fakat konvansiyonel savaşın ilk örnekleri sanayi devrimi ile sınırlı değildir. Konvansiyonel çerçevede cereyan etmiş muharebelerin ilk örnekleri, insanoğlunun devletler kurup varlıklarını profesyonel ordularla korumaya başladığı MÖ ikinci bin yıla kadar uzanmaktadır.⁶ Yaklaşık dört bin yıldır süregelen konvansiyonel mücadelenin çerçevesini, genel geçer kabul gören dört kriter üzerinden belirlemek mümkündür. Birinci kriter, konvansiyonel savaşın devletlerarasında gerçekleşen bir münasebet olduğudur. Yani devlet dışı aktörlerin iştirak ettiği silahlı çatışmalar, konvansiyonel savaş tanımının dışında kalmaktadır. İkinci faktör, silahlı çatışmanın, profesyonel askerlerden oluşan profesyonel bir ordu tarafından icra edilmesidir. Üçüncü faktör ise meydana gelen silahlı çatışmanın, dönemin evrensel hukuk veya etik kuralları ile sınırlandırılmasıdır. Dördüncü ve son faktör, savaşın sonunda taraflardan birisinin kesin sonuçlu bir zaferle muharebe sahasından ayrılması veya iki tarafın mutabık kaldığı bir ateşkes ile silahlı çatışma sürecinin sonlandırılmasıdır.

1.2. KONVANSİYONEL OLMAYAN SAVAŞ (UNCONVENTIONAL WARFARE)

MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan Sun Tzu’nun eserlerinde, konvansiyonel olmayan savaşın düşünsel temellerine rastlamak mümkündür.⁷ Modern zamanlarda ise konvansiyonel olmayan taktikler, milliyetçilik ve sosyalizm gibi ideolojilerle birleşerek “iç savaş”, “devrimci savaş”, “sınıf savaşı”, “politik savaş” gibi

⁵ Susanne Martin ve Leonard B. Weinberg, “Terrorism in an Era of Unconventional Warfare”, *Terrorism and Political Violence*, 2016, s. 241

⁶ Arther Ferrill, *The Origins of War from The Stone Age To Alexander The Great*, London 1985, s. 74

⁷ Robert J. Bunker, “Unconventional Warfare Philosophers”, *Small Wars & Insurgencies*, 1999, s. 137

kavramlarla anılmaya başlanmıştır.⁸ Konvansiyonel olmayan savaşın birlikte anıldığı bahsi geçen isimlendirmeler bir yana, 18. yüzyıl başından itibaren rastladığımız “gerilla” ve “gerilla savaşı” kavramlarının⁹, konvansiyonel olmayan savaş ile adeta özdeşleştiği ve literatüre katkı veren birçok akademisyen tarafından eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Konvansiyonel olmayan savaş, detaylarına alt başlıklarda değinmeden önce, “konvansiyonel bir güç tarafından muharebe sahasındaki doğrudan karşılaşmada kolaylıkla mağlup edilebilecek güçsüz rakibin uyguladığı uzun soluklu savaş biçimi” şeklinde tanımlamak mümkündür. Kapsamlı bir tanım yapabilmek için kavramı üç başlık altında incelemekte fayda bulunmaktadır:

1.2.1. Aktör

Konvansiyonel olmayan savaşın uygulayıcısı güçsüz, zayıf, teknik ve teknolojik manada az gelişmiş¹⁰ aktörlerdir. Bu niteliklere sahip devlet dışı aktör, konvansiyonel olmayan savaşı tercih eder çünkü konvansiyonel rakibini doğrudan bir karşılaşmada mağlup edebilmesi mümkün değildir. Gerilla kuvveti, partizan gruplar, paramiliter örgütler, terör örgütleri, vekâleten savaşan taşeron grupları bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. İsmi ne olursa olsun bu aktörlerin silahlı çatışmayı sürdürebilmelerinin en büyük gereği ise halk desteğidir. Dolayısıyla eli silah tutan savaşçı grup, arkasındaki halk ile bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Benzetme yapmak gerekirse savaşçı grup buzdağının görünen, halk ise görünmeyen yüzüdür. Bu bağlamda halk desteğinin, savaşçı grup için yaşamsal öneme haiz olduğu aşikârdır. Konvansiyonel gücün birlikleri sabit üs bölgelerinde konuşlu bulunurken, halk her yerdedir. Bu sebeple savaşçı grup, halkın yaşadığı herhangi bir yerde ortaya çıkıp güçlü rakibine saldırabilir ve direnç ile karşılaştığında tekrar halkın içinde kaybolabilir. Bu avantaja rağmen halk desteği, düşmanın konvansiyonel gücü karşısında zafer kazandıramaz; fakat yıpratma savaşını sürdürebilme olanağı sağlar.¹¹ Konvansiyonel olmayan harekâtı uygulayan savaşçı grubun bir diğer özelliği de yerli

⁸ Andrew C. Janos, “Unconventional Warfare: Framework and Analysis”, *World Politics*, Vol. 15, 1963, s. 636

⁹ Bunker, *Unconventional Warfare Philosophers*, s. 138

¹⁰ Agm, s. 136

¹¹ Janos, *Unconventional Warfare: Framework and Analysis*, s. 643

olmasıdır. İçinde bulunduğu halkla aynı kültürü paylaşması ve aynı dili konuşması sayesinde gizli ve riskli olan organizasyonel teşkilat kurulur ve işletilir. Yerel olmanın bir de coğrafi getirisi vardır. Yerel halktan oluşan savaşçı grup, içinde yaşadığı coğrafyayı bildiği için aynı coğrafyayı haritadan okuyan düşmana karşı sahada avantajı elde bulundurur.¹²

1.2.2. Hedef

Savaşçı grubun öncelikli amacı, yıpratma savaşını sahada ve düşmanın zihninde sürdürmektir. Konvansiyonel gücün sahada yürüttüğü askeri harekâtın açmaza girmesi ve kamuoyu nezdinde bataklığa gömüldüğü izlenimi yaratılması, karar alıcılar üzerinde politik baskı yaratır. Konvansiyonel olmayan savaşın hedefi bu politik baskı üzerinden stratejik kazanç sağlamaktır.

1.2.3. Yöntem

İsmi gerilla savaşı ile özdeşleşen Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Mao Zedong, yöntemi şöyle özetlemektedir: düşman ilerlediğinde, geri çekiliriz; düşman durduğunda, taciz ederiz; düşman yorulduğunda, saldırırız; düşman geri çekildiğinde, takip ederiz.¹³ Savaşan grubun uyguladığı bu eylem tarzı, vur-kaç taktiği ile özetlenebilecek süratli ve kısa süreli saldırılardır. Bu saldırılar, Sabit üs bölgelerine saldırı düzenlemek, kritik silah ve savunma sistemlerine sabotaj düzenlemek, intikal eden düşman birliğini pusuya düşürmek, adam kaçırp rehin almak, askeri ve politik hedeflere suikast düzenlemek, insanlı ve araçlı intihar saldırıları gerçekleştirmek gibi eylemlerden oluşmaktadır. Bahsi geçen yöntemlerin odak noktası şiddettir.¹⁴ Konvansiyonel rakibinin sahip olduğu üstün kapasite ile kıyaslandığında görece zayıf olan şiddet, beklenmedik zamanda, baskın şeklinde ve öngörülemez yoğunlukta gerçekleştiğinde düşman psikolojisi üzerinde travma yaratır. Bu psikolojik etki, düşman askeri ve kamuoyu üzerinde korku ve umutsuzluk olarak tezahür ederse

¹² Martin ve Weinberg, *Terrorism in an Era of Unconventional Warfare*, s.241

¹³ Janos, *Unconventional Warfare: Framework and Analysis*, s.643

¹⁴ J. K. Zawodny, "Unconventional Warfare", *The American Scholar*, Vol. 31, No. 3, 1962, s.389-390

düşman, savaşı sürdürme azim ve kararlılığını kaybedebilir.¹⁵ Dolayısıyla konvansiyonel olmayan savaşın yegâne koşulu şiddeti sürdürmek, yöntemi ise şiddeti çeşitlendirmektir.

Konvansiyonel olmayan savaşın odak noktasını şiddet olarak kabul ettiğimizde, savaşı sürdürebilmenin üç koşulu öne çıkmaktadır. Birinci koşul, organizasyondur. Şiddetin icracısı olan savaşçı grubu destekleyecek, yönlendirecek, yaşatacak bir organizasyon kurulması gerekmektedir. Şiddetin icracısı, büyük organizasyon içerisinde küçük bir unsurdur. Bu küçük unsurun eylemini destekleyecek ve yönlendirecek olan karargâh, istihbarat, haberleşme, propaganda, lojistik, eğitim birimleri ve bütün bu organizasyona kucak açacak en büyük küme olan halk, organizasyonel çatı altında örgütlenmiş olmalıdır. İkinci koşul, konvansiyonel olmayan savaşın odak noktası olan şiddeti kabul ve teşvik eden toplum kültürüdür. Şiddeti olumlayan, toplumunun esenliği için birey hayatını feda etmeyi kutsayan kültürler, bedeli ağır ve kanlı mücadeleleri sürdürebilir. Üçüncü koşul ise gönüllü bireylerdir ki bu toplum kültürüne paralel bir gerekliliktir. Konvansiyonel olmayan savaşın zayıf riski yüksektir. Şiddeti uygulayan bireylerin kendilerini feda etmeye gönüllü olmaları, savaşın sürdürülebilirliğini sağlar.¹⁶

Batılı askeri kaynaklar, konvansiyonel olmayan savaşın tarihsel gelişimini de göz önünde bulunduracak şekilde, tanımını biraz daha geniş tutmaktadır. Bu sebepten dolayı konvansiyonel olmayan savaş konseptini, eylemin değişmeyen unsuru olan aktör üzerinden açıklamaktadırlar. Yukarıdaki alt başlıkta konvansiyonel olmayan savaş içerisindeki konumu açıklanan aktörü, “düzensiz kuvvetler” olarak adlandırmak mümkündür. Konvansiyonel olmayan savaşı sürdüren devlet dışı aktörleri kavramın merkezine koyan tanıma göre konvansiyonel olmayan savaş, düşmana yönelik gelişen direniş veya ayaklanma hareketini desteklemek amacıyla düzensiz kuvvetler marifetiyle düzenlenen askeri nitelikteki operasyonlardır. Bu noktada, olası bir kavram karmaşasını engellemek için konvansiyonel olmayan savaşın düzensiz savaş ile arasındaki ilişkiye açıklık getirmek gerekmektedir. İki başlık sonra tanımlanmış olan düzensiz savaş ile konvansiyonel olmayan savaş aynı nihai amacı taşıyan eylemlerdir. Fakat konvansiyonel olmayan savaş, askeri literatüre

¹⁵ Martin ve Weinberg, *Terrorism in an Era of Unconventional Warfare*, s.237-238

¹⁶ Zawodny, *Unconventional Warfare*, s.385-387

göre sadece düzensiz kuvvetlerle ve belirli bir gizlilik içerisinde yürütülen bir faaliyet olarak sınırlandırılmaktadır. Çünkü düzensiz savaş, aynı amacı gerçekleştirmek üzere yasal ve konvansiyonel kuvvetlerle ve devlet aktörü ile de işbirliği yapan daha geniş bir eylem çeşitliliğine sahiptir. Yani askeri literatüre göre, Kovansiyonel olmayan savaşın düzensiz savaş usülleri içerisindeki bir yöntem olduğunu belirtmek mümkündür.¹⁷

1.3. ASİMETRİK SAVAŞ (ASYMMETRIC WARFARE)

Asimetrik savaş, rakibin zayıflıklarından faydalanmak, kendi pozisyonunu avantajlı hale getirmek, inisiyatifi ele geçirmek ve geniş bir hareket sahası kazanmak için rakibinden daha farklı bir biçimde düşünmek, organize olmak ve davranmaktır.¹⁸ Kartaca'lı Komutan Hannibal, MÖ 218'de kendi ordusundan çok daha güçlü olan Roma imparatorluk ordusunu mağlup etmeyi başarmıştır. Bu başarı, ustalıkla sevk ve idare edilen askerlerinin fedakârlığının yanı sıra seçilen intikal güzergâhının yarattığı baskın etkisi sayesinde gerçekleşmiştir. Yaklaşık ellibin kişilik ordu, geçilmesi imkânsız kabul edilen Alp dağlarını aşarak, düşmanı kendi evinde ve hazırlıksız durumda yakalamıştır.¹⁹ Hannibal'a zafer kazandıran bu harekâtı incelediğimizde, bugün asimetrik savaş olarak adlandırılan savaş biçiminin, genel geçer kabul gören iki önemli özelliğini ihtiva ettiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, güçlü olan düşmanın yumuşak karnına saldırmaktır. Bahse konu dönemde, Roma ordusunun güçlü birlikleri, merkezden uzakta bulunan cephe hattında, yani İmparatorluğun topraklarını genişlettiği sınır hattında konuşlu bulunmaktadır. Bu tertiplenmeyi bilen Hannibal, düşmanın güçlü birlikleri ile hiç karşılaşmadan, zayıf birliklerinin konuşlu olduğu merkeze, yani düşmanın evine saldırmayı planlamıştır. İkinci özellik, düşmanı şaşırtacak nitelikte yaratıcı bir yöntem sergilemektir. Bu kapsamda Hannibal, ellibin kişilik askeri birliğini, geçilmez kabul edilen Alp dağları güzergâhı üzerinden muharebe sahasına intikal ettirmiştir. Böylece Hannibal, hasmının

¹⁷ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, Irregular Warfare: Countering Irregular Threats, *Joint Operating Concept*, 2010, s.1.2-1.3

¹⁸ J. G. Eaton, "The Beauty of Asymmetry: An Examination of The Context and Practice of Asymmetric And Unconventional Warfare from a Western/ Centrist Perspective", *Defence Studies*, 2002, s.52

¹⁹ Lele, *Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict*, s.103

kendisine yaklaşılabileceği bütün istikametlerde kuvvetli birlik bulunduran Roma İmparatorluk Ordusunu gafil avlamayı başarmıştır. Hannibal'dan günümüze kadar meydana gelen çatışmaları incelediğimizde, Asimetrik savaş kavramının, benzer silahlı çatışma örneklerini tasnif etmek için başvuru, kapsayıcı bir üst başlık olarak kullanıldığı görülmektedir.²⁰

Asimetrik savaş, güç ve ölçü bakımından birbirine denk olmayan iki rakipten güçsüz olanın kullandığı bir yöntemdir. Zayıf olan kuvvetin mücadeleyi, doğrudan karşılaşma halinde mağlup edemeyeceği güçlü rakibinin zafiyetlerine saldırmak suretiyle sürdürmesi, asimetrik savaş olarak adlandırılmaktadır.²¹ Burada asimetrik savaş kavramı ile düzensiz ve konvansiyonel olmayan savaş kavramları arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Askeri literatür, kavramlar arasındaki sınırları net olarak belirlese de akademik literatür ve medya, daha geniş bir mecra olduğu için kavramları birbirinin yerine kullanabilmektedir. Her ne kadar anlamlar ve amaçlar birbirine yakın olsa da asimetrik savaşın en belirgin özelliği, ikili bir karşılaşmada çoğunlukla zayıf olan tarafın kullandığı bir yöntem olmasıdır. Buna karşılık konvansiyonel olmayan savaş ile düzensiz savaş, her iki rakibin de başvurduğu yöntemlerdir. Dolayısıyla akademik literatürde devlet dışı aktör olarak kabul edilen zayıf kuvvetin, Hasmı olan devlet aktörüne, zafiyetlerini istismar ederek saldırması asimetrik savaş olarak kabul edilmektedir.²² Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte ortaya çıkan, günümüzün asimetrik tehdit ortamı üzerinden tarafları değerlendirecek olursak, bir tarafta terör örgütleri, gerilla savaşçıları, organize suç örgütleri, büyük devletlerin sponsorluğunda savaşan taşeron savaşçı gruplar ile karşı tarafta, konvansiyonel anlamda mağlup edilmesi imkânsız güçlü devletler bulunmaktadır.²³

²⁰ Yves Winter, "The Asymmetric War Discourse and Its Moral Economies: A Critiques", *International Theory*, 2011, s.492

²¹ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, *Irregular Warfare: Countering Irregular Threats, Joint Operating Concept*, 2010, s.J.3

²² Lele, *Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict*, s.103

²³ Josef Schroefl ve Stuart J. Kaufman, "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014, s.866

1.4. DÜZENSİZ SAVAŞ (IRREGULAR WARFARE)

Dünyanın önde gelen orduları, 2. Dünya Savaşı ve müteakiben Soğuk Savaş dönemlerinin şekillendirdiği güvenlik algısı çerçevesinde, öncelikle konvansiyonel savaş senaryosunun gerekliliklerini karşılamak üzere teşkil edilmişler ve müteakip süreçte de bu teşkilatı muhafaza etmeye devam etmişlerdir.²⁴ Bu teşkilatlanmaya rağmen, konvansiyonel kapasitedeki orduların, çatışma bölgelerinde mutlak kontrolü sağlamakta zorlandığı, asimetrik taktikler sergileyen rakibini mağlup edemediği görülmektedir. Örneğin, Konvansiyonel savaş senaryosunun yakın tarihimizdeki en güncel örneklerinden birisi olan İkinci Körfez Harekâtı, 23 gün gibi çok kısa bir süre içerisinde, Koalisyon Kuvvetlerinin, Irak Silahlı Kuvvetleri karşısındaki kesin zaferi ile sonuçlanmıştır.²⁵ Fakat bittiği ilan edilen savaşın ardından, silahlı çatışmalar devam etmiş, ortaya çıkan güvenlik problemi, aradan geçen 15 yıla rağmen hala bertaraf edilememiştir. Benzer durum 11 Eylül 2001 saldırılarından hemen sonra, ABD öncülüğündeki koalisyonun çok kısa süre içerisinde işgal ettiği Afganistan'da da geçerlidir.²⁶ ABD öncülüğündeki koalisyon marifetiyle, uzun bir terörle mücadele sürecinin ardından terörün lideri imha edilmiş, Kabil'de göreceli bir siyasi istikrar sağlanmış, Afgan Devleti'nin güvenlik kuvvetleri teşkil ve teçhiz edilerek eğitilmiş ve ülkedeki istikrarsızlıklara karşı yürütülen mücadelede görev alması sağlanmış fakat hala Afganistan'da barış tesis edilememiştir.

ABD ve Batılı ülkeler, sahip oldukları konvansiyonel üstünlüklerine rağmen Irak, Afganistan ve Afrika'da 2000'li yılların başından beri süregelen güvenlik problemlerini bertaraf edememişler, bu sebeple tehdidi ve tehditle mücadeleyi anlama ihtiyacı duymuşlardır.²⁷ Bu bağlamda oluşturulan askeri dokümanlar, düzensiz savaş kavramına ışık tutmaktadır. Düzensiz savaşın günümüzdeki en popüler iki cephesi olan Irak ve Afganistan'da yıllardır mücadele eden ABD ordusuna göre düzensiz savaş, devlet ile devlet dışı aktör arasında süregelen bir mücadeledir. Bu mücadelede amaç, toplum üzerinde itibar ve meşruiyet kazanmaktır.

²⁴ Jan Angstrom, "Introduction: Exploring The Utility of Armed Force in Modern Conflict", *Small Wars & Insurgencies*, 2008, s.300

²⁵ Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict, *The Military Balance*, 2005, s.411-412

²⁶ Bart Schuurman, "Trinitarian troubles: governmental, military, and societal explanations for post-1945 Western failures in asymmetric conflicts", *Small Wars & Insurgencies*, 2011, s.32

²⁷ Barak Salmoni, "The Fallacy of 'Irregular' Warfare", *The Rusi Journal*, 2007, s.18

Yani mücadele alanı toplumun algısıdır. Hedef toplumu yanına çekebilmek ya da başka bir ifadeyle kamuoyu desteğini kazanmak esas maksadı oluşturur. Bu maksada ulaşmanın yolu rakibin gücünü, etkinliğini ve iradesini zayıflatmaktan geçer. Bu noktada konvansiyonel bir karşılaşmadan kaçınarak konvansiyonel olmayan bütün yöntemleri kullanmak mübah kabul edilir.²⁸ Görüldüğü üzere askeri tasnif, düzensiz savaşı, muharebe sahasında icra edilen tek tip bir askeri eylem ile sınırlamaktan kaçınır. Bilakis muharebe sahasında ve muharebe sahasının dışında sergilenen gayretler bütünü, düzensiz savaşın geniş muhtevasını oluşturmaktadır.

Askeri tarihçi Max Boot, düzensiz savaşın MÖ 3000'lerden günümüze kadar gelişimini anlattığı makalesinde, Amerika kıtasındaki Kızılderilileri, Avrupalı sömürgeci devletlere karşı savaşan koloni toplumları, kapitalist işgalcilere karşı savaşan komünist gerillaları ve 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El Kaide ve benzer terör örgütlerini, düzensiz savaşın devlet dışı aktörlerine örnek olarak göstermektedir. Bu aktörlerin, rakibine karşı halkı kazanabilmek için yöntem olarak gerilla savaşını kullandığını belirtmektedir. Buna karşılık devlet aktörünün düzensiz savaşı, propaganda veya halkla ilişkiler olarak bilinen “bilgi savaşı” üzerinden kazanılabileceğini vurgulamaktadır.²⁹

Salmoni'ye göre ise düzensiz savaş, doğrudan bir askeri karşılaşmadan kaçınarak, konvansiyonel olmayan metodlar üzerinden düşmanın siyasi iradesini yıpratmak veya devirmektir. Bahse konu konvansiyonel olmayan metodlar geniş bir yelpazede bulunan, sivil asker işbirliği, barışı koruma, bilgi harekâtı, konvansiyonel olmayan savaş, çatışma sonrası istikrar operasyonları, çok uluslu askeri operasyonlar ve yabancı ülke ile birlikte icra edilen eğitim faaliyetleri gibi karşılıklı askeri münasebetleri içermektedir.³⁰

Bir başka kaynağa göre ise düzensiz savaş,³¹ halk üzerinde meşruiyet ve nüfuz sağlayabilmek maksadıyla devlet ile devlet dışı aktör arasında gerçekleşen bir mücadeledir. Bu mücadelede hasmın gücünü, nüfuzunu ve iradesini yıpratmak,

²⁸ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, *Irregular Warfare: Countering Irregular Threats, Joint Operating Concept*, 2010, s.1.4-1.5

²⁹ Max Boot, “The Evolution of Irregular War: Insurgents and Guerrillas From Akkadia to Afghanistan”, *Foreign Affairs*, Cilt:92, Sayı:2, 2013, s.100-114

³⁰ Salmoni, *The Fallacy of 'Irregular' Warfare*, s.22

³¹ Kenneth C. Coons ve Glenn M. Harned, “Irregular Warfare is Warfare”, *Joint Force Quarterly*, 2009, s.98

konvansiyonel olmayan ve asimetrik yaklaşımları gerektirmektedir. 21. yüzyılın karmaşık muharebe sahasında, düzensiz savaşın taraflarından birisi devlet dışı aktörlerdir. Milliyetçiler, dini gruplar, azınlıklar, aşiretler, isyancılar, teröristler ve organize suç şebekelerini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Bu aktörler, ortama uyum sağlamak, yüksek teknolojiyi etkin kullanmak, teşkilatlanabilmek, iletişim kanallarını etkin bir şekilde kullanarak haberleşmek ve propaganda yapmak gibi kabiliyetlere sahiptir. Bu kabiliyetlerin yanı sıra, halkın ve meskûn mahallerin içinde saklanarak masum sivil yaşamı da muharebe sahasına taşımak gibi etik olmayan yöntemler uygulamaları sebebiyle salt askeri tedbiri aşan, çok boyutlu bir soruna sebep olmaktadır. Savaşın diğer tarafında ise konvansiyonel üstünlüğe sahip devlet veya devletlerden oluşan koalisyonlar vardır. Devlet aktörü olarak adlandırılan bu aktör, rakibine göre sahip olduğu bütün üstünlüklerine rağmen uluslararası hukuk kurallarına riayet etmek ve uzun süren düzensiz savaşı sürdürebilmek için kendi kamuoyunu ikna etmek gibi kısıtlamalar içerisinde hareket etmektedir.

1.5. BİRLEŞİK SAVAŞ (COMPOUND WARFARE)

Birleşik savaş, en kısa ifadesiyle konvansiyonel birlikler ile konvansiyonel olmayan birliklerin eşgüdüm içerisinde savaşılmasıdır.³² Harp tarihinde, konvansiyonel ve politik bakımdan üstün durumda olan rakibe karşı zayıf olan tarafın birleşik savaş yöntemini tercih ettiği örnekler mevcuttur. Bu tür savaşın gerçekleştiği senaryoda, üstün olan taraf, zayıf olanın ülkesini işgal eder ve birliklerini zayıf ülke coğrafyası içerisine konuşlandırır. İşgal edilen ülke içerisinde konuşlanan konvansiyonel güç, coğrafya ve taktik kısıtlardan ötürü küçük birlikler halinde araziye dağılmak zorunda kalır. İşte bu dağınık tertiplenme ya da başka bir ifade ile coğrafyaya hâkim olabilme güçlüğü, zayıf tarafın lehine avantaj sağlar. Stratejik bir üst aklın yönlendirmesi ile işgalci güçlerin kuvvetli durduğu bölgeye konvansiyonel olmayan kuvvetlerini, dağınık ve zayıf konumda olduğu bölgelere de konvansiyonel birliklerini sevk eden zayıf ülke, orantısız güç dengesini kendi lehine çevirme gayreti içerisinde bulunur. Fakat nihayetinde ekonomisi ve kaynakları gereği bu güç dengesini sonsuza kadar

³² Frank G. Hoffman, “Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Force Quarterly*, Issue 52, 2009, s.36

sürdürebilmesi mümkün değildir. İşte bu noktada zayıf olan ülkenin Birleşik savaş konseptini başarıyla sürdürebilmesinin olmazsa olmaz dört koşula bağlı olduğu söylenebilir:³³ 1. Ana güç unsuru olan konvansiyonel birlikler, 2. Ana güç unsurunu tamamlayıcı nitelikteki “konvansiyonel olmayan” birlikler, 3. Ana güç unsuru olan konvansiyonel birliklerin sığınabileceği güvenli bir bölge, 4. Müttefik büyük ülke. Bu koşullar alt başlıklarda detaylandırılmıştır.

1.5.1. Konvansiyonel Birlikler

Sürdürülen mücadele yeterli olgunluğa ulaştığında kesin sonuçlu zaferi sağlayabilecek olan yegâne kuvvettir. Fakat bu kuvvetin idamesi kıt kaynaklar ile sağlanmaktadır dolayısıyla koşullar hazır olana kadar işgalci ülkenin konvansiyonel birlikleri ile kesin sonuçlu bir çatışmaya sokulmaması gerekmektedir. Çünkü ekonomisi zayıf ve işgal altında bulunan bir ülke, yedek bir konvansiyonel birliği tekrar oluşturabilecek güç ve kaynaklardan yoksundur.

1.5.2. Konvansiyonel Olmayan Birlikler

Düşmanın konvansiyonel üstünlüğü karşısında, konvansiyonel olmayan savaş uygulayan yıpratma birlikleridir. Uyguladığı şiddet ile düşmanın savaşma azmine ve moraline ciddi manada darbe vurur. Zayıf olan ülke askerine ve halkına küçük zaferler kazandırmak suretiyle moral sağlar. Teşkilatı, gücü ve etkinliği sebebiyle konvansiyonel birliklerin elde etmesi gereken kesin sonuçlu zafere bütünleyici bir katkı yapar.

1.5.3. Güvenli Bölge

Zayıf ülkenin konvansiyonel birlikleri, işgalci ülkenin konvansiyonel birlikleri ile karşılaştırıldığında güçsüzdür ve olası bir karşılaşma vuku bulduğunda uygulanacak en makul manevra geri çekilmedir. Zayıf ülke konvansiyonel birliklerinin geri

³³ Thomas M. Huber, *Compound warfare: that fatal knot*, Kansas 2002, s.1-11

çekilerek saklanabilecekleri bir güvenli bölgenin varlığı, birleşik savaşın sürdürülebilmesi için yaşamsal öneme haizdir.

1.5.4. Müttefik Büyük Ülke

Zayıf ülke, politik, ekonomik ve askeri desteğe muhtaçtır. Sahadaki taktik mücadele belirli bir aşamaya geldiğinde, uluslararası platformda politik destek sağlayacak veya silahlı gücün konvansiyonel düşman karşısında imha olmaması için sınırlarını açarak güvenli bölge sağlayabilecek büyük bir müttefik ülkenin desteği, zayıf ülke için hayati öneme haizdir. Uzun soluklu bir yıpratma savaşı olan birleşik savaş sürdürülebilecek ekonomik ve askeri desteğin sağlanabilmesi için de müttefik yardımına ihtiyaç vardır. Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1883), İspanya İç Savaşı (1808-1814), Mao Zedong önderliğindeki Çin İç Savaşı ve Ho Chi Minh liderliğindeki Vietnam Savaşları'nı (1945-1975) birleşik savaş örnekleri olarak belirtmek mümkündür.

1.6. HİBRİT SAVAŞ (HYBRID WARFARE)

Güvenlik literatüründe hibrit savaş ve hibrit tehdit kavramları ile ilgili ilan edilmiş ve evrensel kabul gören bir tanım olmamakla beraber 2000'li yılların başından itibaren "hibrit" kelimesi ile ilintili tehdit ve savaş tanımı yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Literatür incelendiğinde, 2002 yılında hazırlanan bir yüksek lisans tezinin,³⁴ hibrit savaş kavramına değinen ilk akademik çalışma olduğu tespit edilmiştir.

11 Eylül saldırılarının akabinde gerçekleşen Afganistan ve Irak işgalleri ile Renkli Devrimler, Ortadoğu ve Afrika bölgelerini kronik bir istikrarsızlık sürecine sokmuştur. Konvansiyonel, konvansiyonel olmayan, düzensiz, asimetrik ve birleşik savaş gibi savaşın bilinen tanımları üzerinden gerçekleşen güç mücadelesi Doğu Avrupayı ve Ortadoğu merkezde olmak üzere Mali'den Endonezya'ya kadar uzanan bir coğrafi kuşağı yeni bir tehdit türü ile tanıştırmıştır. Hibrit tehdit olarak

³⁴ William J. Nemeth, Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey 2002

adlandırılan bu yeni türün en güncel iki örneği Ukrayna ve Suriye coğrafyasında sergilenmiştir. Hibrit savaş olarak da adlandırılan bu yeni yöntemi, muharebe sahasındaki aktör, eylem biçimi ve eylemin amacında meydana gelen değişim üzerinden tarif etmeye çalışmak mümkündür. Bu kapsamda, çatışan tarafların kimliği, saha içinde ve dışında kullanılan taktikler, sahadaki unsurların teknolojiyi kullanma kabiliyeti, taktik seviyedeki mücadelenin stratejik seviyedeki yansımaları, savaşan unsurları sivil halkın içine konumlandıran meskûn mahal ortamı gibi meseleler, daha önce tanımlanan kalıplara sığmayan dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afganistan ve Irak'ta, konvansiyonel anlamda çok kısa bir sürede ve çok az zayıyla gerçekleştirilen işgalden sonra karşılaşılan direnç, ABD güvenlik bürokrasisini, tehdidi yeniden tanımlamaya ve yeni tedbirler geliştirmeye zorlamıştır. Bu refleksin ilk düşünsel ürünlerinden olan, 2005 tarihli makale, hibrit savaşı ABD perspektifinden tanımlaması bakımından önem arz etmektedir.³⁵ ABD Savunma Bakanı Mattis ile akademisyen Hoffman'ın geleceğe yönelik öngörülerini barındıran çalışma, asimetrik taktiklerin, hibrit savaş olarak adlandırılan farklı bir evreye geçtiğine değinmektedir. Sadece taktiklerin değil düşmanın da gömlek değiştirerek, tabiri caizse çeşitlendiği belirtilmektedir. Olası bir hibrit karşılaşmada düşmanı temsil eden aktörün, egemenliğini kaybetmesine rağmen kitle imha silahlarını elinde bulunduran bir devlet ile birlikte hareket eden motivasyonu yüksek, etnik tabanlı paramiliter bir güç veya yerinden edilmiş radikal teröristlerin birleşiminden oluşabileceği değerlendirilmektedir. Bu aktörün teşkilatının³⁶ ise yönetici ve yönlendirici seviyede kurulmuş hiyerarşik bir politik yapı ile birlikte sahada faaliyet gösteren âdem-i merkezi bir hücre yapılanmasının bileşiminden meydana gelmesi mümkündür. Bu tür bir organizasyon çerçevesinde tertiplenen devlet dışı aktör, karadan havaya ateşlenebilen hava savunma füzeleri gibi modern silah ve teçhizata erişebilme kabiliyetine sahip olup, pusu kurmak, el yapımı patlayıcı kullanmak, suikast düzenlemek gibi taktiklerle başlattığı terör eylemlerini kitlesel isyanlara dönüştürebilme potansiyeline sahiptir. Devlet dışı aktör bu eylemleri sürdürürken başka bir devlet, sahip olduğu ileri teknoloji silah sistemlerini çeşitli hedeflere

³⁵ James N. Mattis, Frank Hoffman, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", *Proceedings*, 2005, s.1-2

³⁶ Frank G.Hoffman, *Conflict in the 21 Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington 2007, s.28-30

yönlendirmek, finansal hedeflere siber saldırılar düzenlemek veya konvansiyonel birliklerini konvansiyonel olmayan teşkilatlara dönüştürmek suretiyle devlet dışı aktörün mücadelesine destek sağlayabilir. Bu noktada, daha önce tarif edilen savaş formlarından farklı olarak, aktörlerin ve taktiklerin birbirinin içine girdiği ve harmanlandığı bu yeni mecranın, hibrit adı altında, günümüzün ve yakın geleceğin muharebe sahasını oluşturacağı öngörülmüştür.³⁷

NATO, 2015 yılı itibarıyla doğudan gelen “devlet aktörü kaynaklı” tehdit ile güneyden gelen “devlet dışı aktör kaynaklı” tehdide maruz kalmıştır. Doğuda, bir Doğu Avrupa ülkesinin, güneyde ise Ortadoğu’nun sınırlarının yeniden çizilmesi ile sonuçlanan süreç, NATO’yu savunma mekanizmasını güncellemeye zorlamıştır. Bu kapsamda mevcut durumu ortaya koyan ilk raporu incelediğimizde, NATO’yu sarsan hibrit savaşın, konvansiyonel bir gücün destek vermesi koşuluyla, asimetrik taktikler ve askeri olmayan yöntemler kullanılarak yerel (etnik, mezhepsel, ekonomik, vb.) hassasiyetlerin istismar edildiği savaş biçimi³⁸ olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu ilk çalışmanın ardından NATO bünyesinde bulunan çeşitli akademik oluşumlar, alınması gereken tedbirleri detaylandırmaya devam etmiştir. Bu çalışmalar kapsamında, tehdidi derinlemesine irdeleyen başka bir raporda, hibrit savaş olarak adlandırılan angajmanın üç gruba ayrıldığını, olası hasmın bu manevralardan herhangi birini kullanarak hibrit savaş gerçekleştirebileceği değerlendirilmektedir. ‘Taarruz manevrası’ olarak da isimlendirilen birinci manevra, özü itibarıyla bu çalışmanın “birleşik savaş” başlığı altında tanımlanan savaş türünü ifade etmektedir. Hatırlanacağı üzere bu savaş biçimi, stratejik bir üst akıl tarafından yönlendirilen konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan birliklerin, konvansiyonel bir düşmana karşı muharebesini tanımlamaktadır. İkinci manevra olan savunma manevrası özgün bir nitelendirmeye tekno-gerilla savaş olarak adlandırılmaktadır. Burada bahsedilen savaş biçimi bu tezin “konvansiyonel olmayan savaş” başlığı altında tanımlanan ve vur-kaç taktikleri ile özdeşleşen gerilla savaşının ileri teknoloji ile bütünleşmiş halidir. 2006 Lübnan savaşı, bu manevra için örnek teşkil etmektedir. Bu savaşta Hizbullah, silahlı gücünü iki gruba bölmüştür. Birinci grup, 1990’lardan beri savaştan, tecrübe sahibi eski savaşçılardan teşkil edilmiş olup savaş boyunca hafif

³⁷ Frank G.Hoffman, *Hybrid Warfare and Challenges*, *Joint Force Quarterly*, 2009, s.34-40

³⁸ Julio Miranda Calha, *Hybrid Warfare: Nato’s New Strategic Challenge*, Brüksel 2015, s.2-3

silahlar ve telsiz iletişimi ile klasik gerilla taktiklerini etkili bir şekilde uygulamıştır. İkinci grup ise İran Devrim Muhafızlarından güdümlü tanksavar füzesi, hava savunma füzeleri, topçu, insansız hava aracı eğitimleri almış daha teknolojik olan grubu oluşturmaktadır. Bu iki grup, eşgüdüm içerisinde savaşıyor konvansiyonel bir güç olan İsrail ordusunu ciddi bir sınavdan geçirmiştir. Savaşın sonunda İsrail mağlup olmamış ama stratejik amaçlarını da ele geçiremeden çatışmaları sonlandırmak zorunda kalmıştır. Üçüncü ve son manevra ise birleşik savaş ve gerilla harbi taktiklerini harmanlamak suretiyle icra edilen savaşı tanımlamaktadır. 1927-1949 Çin İç Savaşı, başından sonuna kadar incelendiğinde bu üçüncü hibrit manevra için uygun bir örnek oluşturmaktadır.³⁹

Harp çalışmaları literatüründe, tanımları bu başlık altında yapılmaya çalışılan, konvansiyonel, konvansiyonel olmayan, asimetrik, düzensiz savaş gibi tarih boyunca çeşitli örnekleri bulunan savaş yöntemleri mevcuttur. Askeri kaynaklar incelendiğinde⁴⁰ hibrit savaşın, bahsi geçen diğerleri gibi özgün bir yöntem olmadığı fakat siyasi maksadı gerçekleştirebilmek için lüzum görülen yerde ve zamanda bu yöntemleri birlikte kullanmayı gerektiren ve konvansiyonel savaşı bir üst sınır olarak kabul eden bir strateji olduğu vurgulanmaktadır. Bu stratejinin gerektirdiği harekât ortamı, farklı aktörlerin bir arada bulunduğu, barış-kriz-savaş evrelerinin birbirine karıştığı, çoğunlukla meskûn mahalde vuku bulan ve sosyal medya sayesinde herhangi yerel bir gelişmenin süratle dünya kamuoyunun gündemine taşınabileceği kaotik bir ortamda tezahür etmektedir. Bahse konu harekât ortamında yerel halk, terör örgütleri, milis kuvvetler, özel güvenlik şirketleri, yabancı savaşçılar, sivil toplum kuruluşları, düzenli askeri birlikler, istihbarat örgütleri ve özel kuvvetler unsurları, birbirlerinin ilgi ve sorumluluk alanlarında faaliyet göstermektedirler. Henüz savaşın ilan edilmediği fakat silahlı çatışmanın devam ettiği ve de facto egemenlik alanlarının olduğu türden harekât ortamı, hibrit tehdidin içinde bulunduğu ortamı tanımlamaktadır.

Doğu Ukrayna ve Kırım'da sınırların yeniden çizilmesi ile sonuçlanan süreç, bize Rus tipi hibrit savaşın bazı karakteristik özelliklerini göstermiştir. Bu

³⁹ Elie Terenbaum, *Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment*, Brüksel 2015, s.95-112

⁴⁰ Kara Kuvvetleri Komutanlığı, *TSK Hibrit Harekat Konsepti*, Ankara 2017

özelliklerden ilki, RF'nin gücünü seçici ve dengeli kullanmasıdır. Nükleer ve konvansiyonel bir güç olan RF, nükleer silahlarını ve konvansiyonel ordusunu açıktan kullanma kapasitesine sahip olmasına rağmen hibrit strateji çerçevesinde bunu yapmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine Bilgi savaşları kapsamında, siber saldırılar ve medya algı operasyonları gibi görünürlüğü az, maskeli ve silahlı adamlar gibi faili belirsiz usüller kullanmayı tercih etmiştir. Bir diğer özellik, halk merkezli bir yaklaşım benimsemesidir. ABD ve Batılı müttefiklerinin son çeyrek yüzyılda, Balkanlar, Orta Doğu ve Afrika'da katıldığı çatışmalarda, halk faktörünün ne kadar belirleyici olduğunu analiz eden RF, harekâtın öncesinde ve esnasında halk desteğini lehine tutmaya odaklanmıştır.⁴¹ Bu iki özelliğin yanı sıra başarıyla icra edilen iki yönetime daha değinmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi başarılı bir koordine dir. Hibrit savaşın muhteviyatı içerisinde bulunan diplomatik, ekonomik, askeri ve bilgi manevraları gibi birbirinden çok farklı ihtisas alanları, ortak bir üst aklın önderliğinde ve ahenk içerisinde icra edilmiş ve RF'yi stratejik hedeflerine ulaştırmıştır. İkinci yöntem ise medyanın kullanım ıdır. RF, SSCB'nin dağılışı ndan beri özel bir önem göstererek geliştirdiği Rus medyasını, küresel seviyede başarıyla kullanmıştır. Harekât boyunca Batı medyasının hedef kitlesine Batılıların dilinde yayın yapan Rus medya kuruluşları, sahada olup bitenin üzerini başarıyla perdelemeyi ve dünyaya istedikleri gibi aktarmayı başarmıştır. İnternet trollerinin de desteğiyle Batı medyası yalan ve yanlış haberlerle karmaşaya sevk edilmiştir.⁴²

2016 yılında, RF Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov tarafından RF'nin tehdit ve güvenlik algısına dair tespitler yapan bir makale yayınlanmıştır. Bu makale, RF'nin yeni dönem güvenlik konseptine ve Hibrit Savaş anlayışına ışık tutmaktadır.⁴³ Uluslararası güvenlik ortamına, “Arap baharı” perspektifinden yaklaşan Gerasimov, politik ve stratejik hedefi elde edebilmek için askeri olmayan yöntemlerin artan önemine dikkat çekmektedir. Arap baharı sürecinde görüldüğü üzere, tamamen barışçıl protestolarla başlayan muhalif gösteriler, çok kısa bir süre içerisinde kanlı bir iç savaşa dönüşerek hükümetleri devirmiştir. Yani halk, bir insan

⁴¹ Christopher S. Chivvis, *Understanding Russian “Hybrid Warfare” and What Can be Done About It*, The Rand Corporation, 2017, s.2

⁴² András Rácz, *Russia's Hybrid War in Ukraine Breaking the Enemy's Ability to Resist*, Helsinki 2016, s.51-53

⁴³ Valery Gerasimov, “The Value of Science is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations”, *Military Review*, 2016, s.23-29

topluluğundan savaşın dinamik bir cephesine dönüşerek dış güçlerin işgaline zemin hazırlamış ve ülkeyi kaosa sürükleyen yolu açmıştır. Netice itibarıyla savaşın yıkıcı sonuçları aynı kalmış ama yöntemi değişmiştir. Gerasimov, bu değişimin Rus güvenlik planlamacıları ve uygulayıcıları tarafından idrak edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Makalede öne çıkan bir diğer başlık, güvenliğin sınır dışında da sağlanmasıdır. 2012 yılında Bingazi'deki ABD konsolosluğunun saldırıya uğradığı hadiseyi örnek gösteren Gerasimov, güvenlik sistemini, sınırların dışında da ülke çıkarlarını koruyabilecek bir kabiliyete ve teşkilata kavuşturmak ve gerekli hukuki düzenlemeyi vakit kaybetmeden hayata geçirmek gerekliliğinin altını çizmiştir. Son olarak 21nci yüzyılda barış ile savaş arasındaki çizginin belirsizleştiğine değinen Gerasimov, bu muğlâklığın yeni olmamasına rağmen artık savaşların, güçlü olan tarafın inisiyatifiyle ilan edilmeden başladığını, savaş ile barış arasındaki çizginin bulanıklaştığını, bu sebeple politik ve askeri hedeflere ulaşmada asimetrik yöntemlerin ve askeri olmayan enstrümanların önem kazandığını belirtmektedir.⁴⁴

1.7. GÜVENLİK TEORİLERİ KAPSAMINDA HİBRİT SAVAŞ

Savaş, literatürde bulunan salt bir teorik yaklaşım ile sınırlamak bu tez çalışmasının akademik derinliğinin yetmeyeceği bir önerme olur. Fakat hibrit savaş refleksini ortaya çıkartan sebepleri analiz edip hangi teoriler ile örtüştüğünü ve hangi teorilere uzak kaldığını ortaya çıkartmak, kuramsal çerçevenin sınırlarını belirlemek adına daha sıhhatli bir değerlendirme olacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplinin alt disiplini olarak kabul edilen güvenlik çalışmalarını, Batılı akademisyen ve araştırmacıların çoğunluğu oluşturduğu bir mecra olarak kabul etmek mümkündür. Savaşın niçin gerçekleştiğini analiz eden, dolayısıyla güvenliğin nasıl tesis edilebileceği ve barışa nasıl ulaşılabileceği sorusunun cevabını arayan güvenlik çalışmaları, yaklaşık yarım asırdır disiplinler arası bir yaklaşımla temel sorunsalının cevabını aramaktadır. Bu çaba özünde dünyayı daha barışçıl ve güvenli hale getirebilmek için uluslararası siyasette devletlerin iradelerini ve davranışlarını teşhis edebilmeyi amaçlamaktadır.

⁴⁴ Andrew Monaghan, "Putin's Way of War: The War' in Russia's Hybrid Warfare", *Parameters*, 2015, s.70-72

Tarihin her döneminde güce ve savaşma kapasitesine sahip olan politik aktörlerin uzlaşmaz menfaatleri karşı karşıya geldiğinde, diplomasiden savaşa kadar çeşitli hamlelerle devletlerarası siyasetin gidişatı belirlenmiştir. Bu kapsamda politik aktörlerin iradelerini anlamaya çalışan çeşitli yorumların, iki ana akım olan Realist ve Liberal teorilerden dallanıp budaklandığı görülmektedir. Soğuk savaşın sona ermesi, 11 Eylül saldırıları, küresel terörizmle mücadele gibi uluslararası siyasetin önemli vakaları ve dönüm noktaları aşıldıkça akademisyenler ve uzmanlar karşı görüşler üreterek teknolojinin, toplumun ve savaşın değişimini anlamaya ve tanımlamaya çalışmışlardır.

Realist teoriye göre insanoğlunun kusurlu olan doğası, onu, hayatta kalmak için mücadele etmeye zorlar. İnsanın bu davranış kalıbını devlet düzeyinde de görmek mümkündür. Devlet de aynı insanoğlu gibi mücadeleye ve savaşmaya meyillidir. Fakat vatandaşların birbirleriyle savaşmasına mani olup toplumun huzur içinde yaşaması için devlet bünyesinde teşkil edilen düzenleyici kurumlar, uluslararası siyasette yoktur. Devletlerarası düzeyde bu tür bir üst otoritenin olmayışı, her devletin varolabilmek ve barışı elde edebilmek için gücün peşinden koştuğu ve savaştığı anarşik bir ortam yaratır.⁴⁵

Liberal teori ise kendi içerisinde alt dalları bulunmakla beraber, sosyal kimlik, ekonomik çıkarlar ve demokratik yönetim tarzını çatışmaya sebep olan temel dinamikler olarak kabul eder. Fakat bahse konu potansiyel çatışma alanlarını uzlaşma yoluyla çözebilmek ya da başka bir ifadeyle savaştan kaçınabilmek için benzerleri olan diğer demokratik aktörlerle ortaklıklar kurar ve böylece demokrasinin yayılmasına da hizmet etmiş olur. AB örneğinde olduğu gibi, ortak bir sosyal kimlik, ekonomik çıkarlar ve demokratik yönetim biçimi, koalisyonlar şeklinde kolektif güvenliğin tesis edilmesini mümkün kılabilir.⁴⁶

Devletlerarası münasebetleri oyun kurgusu üzerinden modelleyerek oyuncuların rasyonel tercihleri hakkında makul sonuçları öngörmeye çalışan ve belki de yapay zekâ çalışmaları ile müştereken yürütülecek disiplinlerarası çalışmalarla gelecekte daha sık referans alınacak olan Oyun Teorisi (1944), başta güvelik olmak

⁴⁵ Colin Elman, "Realism", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (Ed.), New York 2008, s.15-26

⁴⁶ Cornelia Navari, "Liberalism", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (Ed.), New York 2008, s.29-43

üzere tehdit, anarşi, kimlik, değerler vb. kavramların zihinlerde inşa edildiği, dolayısıyla mevcut normları değiştirmenin veya yeni normlar inşa etmenin mümkün olduğunu savunan Konstruktivizm (1980), Eleştirel Teori (1990), Barış Çalışmaları (1950) gibi teoriler, kuramsal anlamda güvenlik çalışmaları literatürünün fikri temellerini oluşturmaktadırlar.⁴⁷ Literatürdeki çeşitliliğe rağmen Realizm ile Liberalizmin, güvenlik çalışmaları alt disiplininin iki ana akımı olarak halen varolduğunu belirtmek yanlış bir tespit olmayacaktır.

1990’larda SSCB’nin çöküşü ile ABD-SSCB rekabetinin ABD lehine sona ermesi, süper güçler arasında cereyan edebilecek bir savaş ihtimalinin ortadan kalkması, Liberal ve Konstruktivist teorilerin yenedünya düzenini tanımlayabileceği ihtimalini güçlendirmiştir.⁴⁸ Akademik literatürde Realist teorinin arşivdeki yerini alması gerektiği kanaati hâkim olmaya başlamışken, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları uluslararası ortamı oluşturan güvenlik ortamını tanımlamanın ne kadar zor bir gayret olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kısa tarihsel perspektif bize, uluslararası güvenlik algısının dinamik ve değişken bir süreçte sahip olduğunu ve bugünü tanımlayabilen teorilerin, geleceği de tanımlayabilmesi için birçok farklı disiplinden referans alarak güncellenmesi gerektiğini göstermektedir.

Her ne kadar Realist ve Liberal teori, uluslararası güvenliğin nasıl tesis edilebileceğine ilişkin bize temel ve başlangıç kalıpları sunsa da 11 Eylül saldırılarından beri vuku bulan çatışmaların hepsini geleneksel teori ve geleneksel savaş tanımı içine sığdırmak mümkün değildir. Tarafların kimlikleri, motivasyonları, kullanılan metot ve yöntemler standart kalıplara uymayacak kadar çeşitlenmiş ve farklılaşmıştır.

Hibrit savaşın kuramsal çerçevesini realist teoriye eklemlendirmek mümkün görünmektedir. Bu tür bir tespiti yapabilmek için Doğu Avrupa coğrafyasına yönelik politikalar üreten ve ekonomik ve diplomatik ilişkiler üzerinden somut adımlar atarak bölgede inisiyatif sahibi olmaya çalışan aktörlerin jeopolitik hassasiyetlerini incelemek gerekmektedir. RF ‘nin, hassasiyetleri göz önünde bulundurulduğunda, yakın coğrafyasında ve sınır hattında Batı ile ittifak içerisinde olan bir ülkeyi

⁴⁷ Frank C. Zagare ve diğerleri, “Game Theory”, “Constructivism”, “Peace Studies”, “Critical Theory”, *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams (Ed.), New York 2008, s.44-102

⁴⁸ Francis Fukuyama, “The End of History?”, *The National Interest*, No. 16, 1989, s.3

varlığına tehdit olarak algıladığı görülmektedir. Bu tür bir tehdidi bertaraf ederek yakın coğrafyasındaki nüfuzunu pekiştirmek isteyeceği aşikârdır. SSCB'nin dağılmasını takip eden süreçte ABD ve Avrupalı devletler, RF'ye doğru genişleyen liberal ittifaklar kuşağı ile Ukrayna'ya yaklaşmışlardır. Zaman içerisinde NATO ve AB cephesinden gelen her liberal hamle, RF'yi Realist Teori'ye daha çok yaklaştırmıştır.⁴⁹ Bu noktada coğrafyayı, aktörleri ve jeopolitiği birlikte değerlendirdiğimizde, RF'den Realist Teori'nin çizdiği güvenlik algısının dışında bir tutum geliştirmesini beklemek gerçekdışı bir beklenti olacaktır. Bu kaçınılmaz gereklilik de Ukrayna ve Kırım coğrafyası için hibrit savaşı mecbur kılmıştır.

SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan RF, devletin her kademesinde reform programları uygulamaya başlamış böylece çağın gerisinde kalmış olan devasa yapının modernleştirilmesini hedeflemiştir. Bir devlet için Güvenlik ve bekanın, yerine yedeği konulabilir ihtiyaçlar olmadığı göz önünde bulundurulduğunda güvenlik bürokrasisi, bahse konu reformların ana omurgasını oluşturmuştur. Fakat son dönemlerinde beka sorunu yaşayan SSCB'nin, bahse konu reform ihtiyacının güvenlikden ziyade, öncelikle demokratik yönetim tarzına geçmek amacıyla benimsendiği ve Gorbaçov'dan itibaren⁵⁰ hayata geçirildiği görülmektedir. Nitekim Gorbaçov ile başlayan ve Yeltsin ile sürdürülen devletin yönetim şekline ilişkin liberal reform çabaları, çöküşe giden kaçınılmaz sonu engelleyememiştir. Ne İmparatorluk ne de Sovyet devrinin egemen ve kudretli dönemlerinde benimsenmeyen Liberal teori SSCB'nin son günlerinde deva olamamıştır.

RF'nin ilk hükümeti, SSCB'nin son çırpınışlarında Gorbaçov ve Yeltsin ile uygulanan son Liberal reçeteleri, faydasız gayretler olarak görmüştür. Özellikle Litvanya, Moldova gibi eski üyelerin birliği terk etmesi ve kaybedilen coğrafi alan, Liberal düşüncüyü, felaket ve çöküş kelimeleri ile anılan bir travma olarak Rus karar vericilerin zihnine kazımıştır. Dolayısıyla Liberal teoriyi adeta çöküş ve yokoluşla anlamlandıran ve güvenlik algısını Realizmin teorik çerçevesine göre kurgulayan Rus karar vericiler, yeni kurdukları devleti, uluslararası ortamın anarşik yapısı içerisinde güçlü ve rekabet edebilir bir pozisyona taşımayı amaç edinmişlerdir. Bu

⁴⁹ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, Vol. 93, No. 5, 2014, s.77-84

⁵⁰ Rasma Karklins, "Perestroika and Ethnopolitics in the USSR", *PS: Political Science and Politics*, No. 2, 1989, s.209-210

maksatla başlatılan reform ve modernizasyon gayretlerinin ulaştığı son nokta, bugünün dünyasında hibrit savaş kapasitesi olmuştur. Bugün RF, hem konvansiyonel hem de hibrit savaş konseptini başarıyla tatbik edebilecek yeterlilikte olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Önümüzdeki süreçte, uluslararası politikada RF'nin daha ılımlı ve Liberal bir teoriyi benimseyerek sahip olduğu kapasiteyi artırmaktan vazgeçeceğini dolayısıyla Realizmi terk edeceğini iddia etmek çok makul görünmemektedir.

İki kutuplu dünya düzenini çoktan geride bıraktığımız günümüz uluslararası siyasetinde savaş, birbirleriyle anlaşamayan birçok devletin karşılıklı münasebetlerde başvurduğu yegane enstrüman olarak önceliğini korumaya devam etmektedir. Modern savaşlar ise yöntem bakımından, yeni metod ve tekniklerin sergilendiği dinamik bir ivmeyle değişmektedir. Bugün hibrit savaş, güvenlik çalışmalarının iki ana akımı olan Realizm ile Liberalizm arasında, Realizme daha yakın bir noktada bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA’NIN TARİHİ, KİMLİĞİ VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Ukrayna toplumu, Doğu Slavlarını oluşturduğu kabul edilen üç halktan birisi olmakla beraber diğer iki halk olan Ruslar ve Belaruslular ile ortak tarihi ve kültürel değerlere sahiptir. Bu tarihsel birliktelik, 9’uncu yüzyıla kadar uzanan derin bir ilişkiyi tanımlamakta ve Donbas ile Kırım’da meydana gelen hibrit savaş analizine tarihsel perspektiften ışık tutmaktadır.

Bu bölümde, literatürde başlangıç olarak kabul edilen 9ncu yüzyıldan itibaren Ukrayna tarihi kronolojik sıralamaya göre takip edilmiştir. Bölümün sonunda, bu tarihsel derinliğin birikimiyle gelişen “Ukraynalı” kimliğinin ne olduğu ve nasıl algılandığı, Ukrayna’nın doğusu ile batısı arasındaki farklılıklara değinilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Son başlık altında ise Ukrayna coğrafyasının Rus devleti ve Batı dünyası arasında neden bir rekabet alanı haline geldiği ve Ukrayna’nın bu rekabet ortamında bağımsızlığını oluşturma gayretine değinilmiştir.

Tezin temel sorunsalı olan hibrit savaşın ne olduğu, temel bileşenlerinin neleri ihtiva ettiği sorularına cevap verebilmek için hibrit savaşın cereyan ettiği coğrafyanın ve halkın tarihsel arka planına vakıf olunmasının faydalı olacağı ve savaşı ortaya çıkartan temel motivasyonların daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2.1. UKRAYNA’NIN TARİHİ

2.1.1. Doğu Slavları

Molchanov’un aktardığı yaygın görüşe göre günümüz Ukraynalıları ve Rusyalıları, 7-9. yüzyıllar arasında Dinyeper havzasında yaşamış olan doğu Slav aşiretlerinin soyundan gelmektedir. Bu kabilelerin Kiev civarında bir araya gelerek oluşturdukları siyasi yapı olan Kiev Knezliği, coğrafyadaki ilk devlet örneği olarak karşımıza

çıkmaktadır.⁵¹ Ploky'e göre, Doğu Slavları'nın tarihindeki ortak temeli ve başlangıç noktasını teşkil eden Kiev Knezliği 10-13. yüzyıllarda var olmuş, kuzeyde Baltık Denizi'nden güneyde Karadeniz'e ve batıda Karpat dağlarından doğuda Volga nehrini içine alan geniş bir alanda egemen olmuş bir devlettir.⁵² Kiev Knezliği'nin Doğu Slavları tarafından bağımsız olarak kurulmuş ve hüküm sürmüş ilk devlet olduğu hususunda tarihçiler arasında görüş birliği olduğunu belirtmek mümkündür.⁵³

2.1.1.1. Rus Literatüründe Doğu Slavları

Resmi tarih yazımında Rus yazarlar, Rusya'nın Doğu Avrupa'daki tarihsel kökenlerini kaleme alırken politik ve sosyodemografik kriterleri referans almışlardır.⁵⁴ Tarihsel kökenin ilk örneklerinden olan Kiev Knezliği, Rus tarihinde başlangıcı teşkil etmektedir. 13. yüzyılda güç ve politikanın merkezi konumunda olan Kiev'in Moğol istilasına esnasında yıkılması,⁵⁵ Doğu Slavları arasında bugün okuduğumuz tarihsel farklılıkların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Rus tarihçilere göre yıkımın ardından Kiev'de bulunan politik ve dini merkez önce Vladimir na Kalizma'ya, oradan Moskova'ya ve en nihayetinde 18. yüzyılda St. Petersburg'a intikal etmiştir. Din adamları ve yöneticilerin (politikacıların) ardından halk da göç etmek zorunda kalmış böylece Kiev şehrinin soyundan gelen bütün evlatlar (Rus, Belarus ve Ukraynalılardan mürekkep "Doğu Slavları"), gelecekte birleşmiş bir Rus devletinin parçalarını oluşturmak üzere Kiev bölgesinden dışarıya dağılmıştır. Bu kitlesel göç, 10-13. yüzyıllar arasında merkez bölge olan Dinyeper havzasından kuzeye ve batıya doğru gerçekleşmiştir. 14. yüzyıla gelindiğinde batıdaki Polonya-Litvanya kontrolündeki topraklardan çorak Ukrayna düzlüklerine geri gelen çiftçiler bu mıntıkaya yerleşerek günümüz Ukraynalılarının atalarını oluşturmuştur.⁵⁶

⁵¹ Mikhail A. Molchanov, *Political Culture and National Identity in Russian Ukrainian Relations*, Texas 2002, s. 60

⁵² Serhii Ploky, *The Origins of the Slavic Nations*, Cambridge 2008, s. 10

⁵³ Cem Karadeli, "Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi", *Uluslar Arası Politikada Ukrayna Krizi*, Hasret Çomak (Ed.), İstanbul 2014, s.2

⁵⁴ Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, Toronto 1996, s.14

⁵⁵ Age, s.15

⁵⁶ Age, s.14-15

Başka bir kaynağa göre ise Moğol istilası, Rus halkını Kiev'den dışarıya doğru göçe zorlamış fakat batıya göçen Ruslar, Polonya'nın etkisi altında kalarak etnik Rus kimliğinden uzaklaşmıştır. Dilleri, dinleri ve kültürleri değişen Polonyalı Ruslar, zaman içerisinde Ukraynalı olarak anılmaya başlanmıştır. Kabaca 13 ile 18 yüzyıllar arasında yaklaşık beş yüzyıl boyunca dışarıda kalarak Ukraynalılaştan bu "Küçük Ruslar" ("little rus"), zaman içerisinde Ukrayna düzlüklerine geri dönmüşlerdir.⁵⁷ SSCB'de öğretilen resmi Rus tarihi de Kiev Knezliği'ni doğu Slavlarının ortak temeli olarak kabul etmekte, Bu bağlamda Ukrayna'nın büyük ve güçlü kardeşi Sovyetler ile birleşmesi gerektiğini dikte etmektedir.⁵⁸

2.1.1.2. Polonya Literatüründe Doğu Slavları

Doğudaki çorak/vahşi Ukrayna steplerinin Moğollar tarafından istilasını müteakip, bu topraklardan dışarıya doğru yaşanan göç tezini, Polonyalı tarihçiler de savunmaktadır. Polonyalı tarihçiler, 16. yüzyılda Polonya, Ukrayna topraklarını işgal edene kadar henüz uygarlaşmamış, nüfusu belirli bir etnik kimlik tarafından temsil edilmeyen bir kitlenin Ukrayna topraklarında yaşamakta olduğu kabul etmektedir. Kiev Knezliği döneminde var olan yüksek kültür seviyesini kendi toplumlarına mal eden Polonyalı tarihçiler, Polonya hanedan soyu ile Kiev prenslikleri arasında gerçekleşen evlilikler sayesinde, Polonya'da var olan yüksek medeniyet seviyesinin transfer edildiğini savunmaktadırlar. Nitekim 18. yüzyılın sonunda tarih sahnesinden çekildikten sonra 1'inci dünya savaşının sonunda tekrar kurulan Polonya devletinin kuruluş tarihçileri, büyük Polonya devletinin sınırlarını, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan coğrafyada Batı Ukrayna topraklarını da ihtiva edecek şekilde çizmişlerdir.⁵⁹

⁵⁷ Kohut, Zenon, "Origins of the Unity Paradigm: Ukraine and the Construction of Russian National History (1620-1860)" *Eighteenth-Century Studies*, 2001, s.70-74

⁵⁸ Magocsi, A *History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.21-24

⁵⁹ Age, s.16-18

2.1.1.3. *Ukrayna Literatüründe Doğu Slavları*

Ukrayna tarih yazımı, Moğol istilası sebebiyle Kiev bölgesinden (Orta Ukrayna) dışarıya doğru gerçekleşen “Slav göçü” tezine muhalefet etmektedir. Yani bölge halkının Moğol akınlarına rağmen varlığını hep muhafaza ettiği fakat 16-17. yüzyıldaki Kazak yönetimlerine kadar siyasi bir yönetim kuramadıkları kabul edilmektedir.⁶⁰ Ukraynalı tarih yazıcıları, Kiev Knezliği’ni sadece Ukraynalılara özgü bir köken olarak kabul ederek Rus tarihçilerin dile getirdiği büyük-küçük kardeş yorumunu, kesin bir dille reddetmektedirler.⁶¹ Kronolojik sıra takip edilecek olursa, Ukrayna ulusunun kökenini teşkil eden Kiev Knezliği’nin ardından 13. yüzyılda Galiçya Volhinya ve müteakiben 14-16. yüzyıllar arasında Litvanya Polonya yönetimi hüküm sürmüştür.⁶² Litvanya Polonya Birliği’nden bayrağı devralan Kazak Hatmanlığı ile Ukraynalılar siyasi bir yönetim altında tekrar toplanmışlardır.

⁶⁰ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.19

⁶¹ Taras Kuzio, “Nation Building, History Writing and Competition Over The Legacy of Kyiv Rus in Ukraine”, *Nationalities Papers*, 2005, s.38-40

⁶² Mychaylo Hrushevsky, “The Traditional Scheme of ‘Russian’ History and the Problem of a Rational Organization of the History of Eastern Slavs”, *From Kievan Rus’ to Modern Ukraine: Formation of the Ukrainian Nation*, Tamara Hutnik Nary (Ed), Cambridge 1984, s.356-357

2.1.2. Kiev Knezliği

Şekil 2.1: 11. yüzyılda Kiev Knezliği

Kaynak: Britannica, (2016:2).

Tarihçiler Kiev Knezliği'ni üç döneme ayırmaktadır. 880-980 yılları arasında kuruluş dönemi, 980-1054 yılları arasında siyasi ve askeri gücünün sınırlarına ulaştığı dönem ve 1054-1240 yılları arasında çöküş dönemi.⁶³ 10. yüzyılda Kiev Knezliği'nin sınırları, Bizans imparatorluğu'nun sınır komşusu olacak kadar genişlemiştir. Bu tarihten itibaren gelişen komşuluk münasebeti sebebiyle, Kiev Knezliği'nin yönetici elitleri ve halkı, Bizans kültürü ve yaşam biçiminden etkilenmiştir. İki medeniyet arasında gerçekleşen etkileşim sadece kültür ile sınırlı kalmamış ve halk arasında pagan inancı yaygın olmasına rağmen Hristiyanlık, 10. yüzyılda Kiev Knezliği'nde resmi din olarak kabul edilmiştir.⁶⁴ Bu tercihin bir neticesi olarak, 1054 yılında Doğu

⁶³ Orest Subtelny, *Ukraine: A History*, Toronto 1994, s.41

⁶⁴ Plokhy, *The Origins of the Slavic Nations*, s.13

ve Batı Kiliseleri birbirinden ayrıldığında, Kiev Knezliği, İstanbul'da bulunan Ortodoks kilisesine bağlanmıştır.

Kiev Knezliği'nin son güçlü hükümdarı Yaroslav, kendisinden sonra ülkenin iç karışıklığa düşmesini engellemek için, vefatından hemen önce, Kiev Knezliği'ni beş farklı beyliğe bölmüş ve her bir beyliğin başına oğullarını paylaşmıştır. Oluşabilecek taht kavgalarını engellemek niyetiyle yaptığı bu taksimat bir dönem krallığın ömrünü uzatsa da, Kiev Knezliği dağılma sürecine girmiştir.⁶⁵ Bu kapsamda Galiçya Volhinya Krallığı, Novgorod Knezliği ve Vladimir Suzdal Knezliği, Kiev Knezliği'nin tarih sahnesinden çekilmeye başladığı 1100'lerde öne çıkan üç siyasi yönetim olarak bayrağı devralmıştır.

2.1.3. Moğol Akını ve Altın Orda Devleti

1240'da Kiev'e ulaşan ve Kiev Knezliği devrini kapatan Moğol akınları, bölgenin siyasi ve dini haritasında belirleyici dönüşümlere sebep olmuştur. Bahse konu akınlar neticesinde kurulan Altın Orda Devleti'nin, askeri güç bakımından otoritesini tartışmasız bir şekilde tesis ettiği fakat bölgenin siyasi ve dini haritasına çok müdahale etmediği bilinmektedir. Bundan dolayı Kiev Knezliği'nden geriye kalan prenslikler, Altın Orda egemenliğini kabul etmek ve belirlenen vergiyi ödemek koşuluyla, kendi sınırları içerisinde özerk yönetimlerini sürdürebilmiştir.⁶⁶ Bölgenin, coğrafi konumu itibariyle kâr getiren ticaret yolları üzerinde olmaması ve Moğol liderlerin işgal ettikleri toprakları yönetmek konusundaki isteksizliği, Doğu Slav halklarının kültürü, dili ve inancı üzerinde serbestlik sağlamıştır. Fakat hâkimiyeti elinde tutan Moğollar, feodal yönetimlerin kendilerine rakip olacak kadar güçlenmelerini engellemiş ve böylece bölgedeki prenslikler siyasi güç bakımından zayıf kalmıştır. Hal böyle olunca Kiev bölgesi içerisinde, birleştirici yegâne unsur olarak Ortodoks Kilisesi kalmıştır. Oluşan hoşgörü atmosferinden azami surette faydalanan kilise, Hristiyanlığı 13.yüzyıl sonlarına kadar bölgenin tamamına ulaştırmıştır.⁶⁷

⁶⁵ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.35-36

⁶⁶ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.105

⁶⁷ Age, s.110

2.1.4. Dini Ağırlık Merkezinin Kiev'den Moskova'ya Kayması

Kiev metropolitlik makamı, dini önderliğinin yanı sıra politik güce itibar kazandıran önemli bir temsili vazifesini yerine getirmiştir. 1240 yılında, Kiev şehrinde Moğol istilası sebebiyle oluşan yıkım neticesinde, Kiev metropoliti ortadan kaybolmuştur. Yeni metropolit, Galiçya Volhinya Prensliği'nin himayesinde yeniden seçilmiş ve metropolitliği, İstanbul'daki ekümenik patriklik tarafından, tekrar Galiçya'ya dönmemesi koşuluyla onaylanmıştır. Moğol hâkimiyeti altındaki Kiev'e dönemeyen, Galiçya'ya gidişi de yasaklanan yeni metropolit Cyrill, makamını, kuzeydeki Vladimir Suzdal Dükalığının Vladimir na Kalizma şehrine taşımıştır. Cyrill'den sonra gelen metropolitlerin de Kiev'e geri dönmeyerek, Vladimir na Kalizma ve müteakiben Moskova'da ikamete devam etmesi neticesinde Kiev şehri, dini otoritenin merkezi olma vasfını kaybetmiştir. Böylece 1326 yılında Moskova Ortodoks Kilisesi, Kiev metropolitinin kalıcı makamı haline gelmiştir.⁶⁸

2.1.5. Galiçya Volhinya Prensliği

13. yüzyılın ilk yarısında Kiev Knezliği'ni oluşturan prenslikler, Moğol hâkimiyetine biat etmek suretiyle varlıklarını sürdürmüştür. Galiçya Volhinya Prensliği, oluşan siyasi zemini en iyi değerlendiren prensliklerden birisi olmuştur. Galiçya Volhinya prensi Danylo, prensliğinin refahı ve kalkınması için içeride düzeni ve nizamı sağlarken, dışarıda ise Moğollara karşı bağımsızlığını tekrar kazanabilmek için Katolik dünyası ile bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Oğullarını evlendirmek suretiyle Macar ve Avusturya krallıkları ile ittifak kurmuş ve Papa ile temas kurarak, ruhani lider üzerinden Katolik dünyasının desteğini arkasına almaya çalışmıştır. Cengiz Han'ın vefatıyla Moğolların zayıflayacağını değerlendiren Danylo, kendi bölgesinde egemenlik alanını biraz genişletmiş fakat Moğolların tekrar toparlanıp güçlü bir ordu ile geri dönmesi ve Danylo'nun kurduğu ittifaklardan beklediği desteği alamaması neticesinde Moğol hükümünü tekrar kabul etmek zorunda

⁶⁸ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.121-122

kalmıştır. Üstelik Vatikan ile kurduğu ittifak sebebiyle hem Konstantinopolis hem de kendi bölgesindeki Ortodoks ruhban sınıfı ile ilişkileri hasar görmüştür.⁶⁹

Volhinya, 1344 yılında Litvanya tarafından; Galiçya, 1349'da Polonya tarafından ilhak edilmiştir. Böylece Ukrayna havzasında Kiev Knezliğinin mirasını taşıyan Galiçya Volhinya Prensliği, 14. yüzyılda tarih sahnesinden silinmiştir. Kiev Knezliği'nin mirasından türeyen diğer iki aktör, Vladimir Suzdal Knezliği ve Novgorod Knezliği, farklı güzergâhlarda varlıklarını sürdürmüştür. Vladimir Suzdal Knezliği'nin içerisinde bir şehir olan Moskova, zamanla Vladimir Suzdal Knezliği'nin diğer şehirlerini, Novgorod'u ve diğer Rus prensliklerini de bünyesine katarak güçlü bir dükalık haline gelmiş ve Moskova Knezliği'ne dönüşmüştür.⁷⁰

⁶⁹ Plokhy, *The Origins of the Slavic Nations*, s.54-59

⁷⁰ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.123

Şekil 2.2: Galiçya Volhinya Prenslığı, 13-14. yüzyıllar

Kaynak: www.worldhistory.biz, (2015:1).

2.1.6. Polonya Litvanya Birliği

Moğol İmparatorluğu'nun 13. yüzyılda gerçekleştirdiği batı seferleri, Macaristan'a kadar uzanan Doğu Avrupa topraklarında, önce Altın Orda ve müteakiben Kırım Hanlığı'nın kurulması ile sonuçlanmıştır. Bahse konu devletler, sahip oldukları askeri güç sayesinde Ukrayna havzasındaki Slav siyasi varlığını zayıflatmış ve dolaylı olarak Polonya Krallığı'nın Doğu Avrupa'nın başat aktörlerinden biri olarak yükseleceği siyasi zeminin şekillenmesine katkı sağlamıştır.⁷¹ Bugünün Ukrayna ve Belarus topraklarına büyük ölçüde egemen olan bir diğer başat aktör Litvanya Dükalığı, Polonya Krallığı ile 14. yüzyılın sonlarına doğru birleşmiştir. Krewo

⁷¹ Ivan Rudnytsky, *Essays on Modern Ukrainian History*, Edmonton 1987, s. 52

birleşmesi olarak bilinen bu hanedanlıklar arası evlilik ile Polonya egemenlik alanını genişletmiştir.⁷² Ortodoks Kilisesine bağlı olan Litvanya grandükü, birleşmeden sonra Katolik Kilisesine bağlılığını ilan etmiş böylece Katolik Kilisesinin nüfuz alanı, Litvanya Grandükalığı'nın sınırlarına kadar genişlemiştir.

Şekil 2.3: 16.-18. yüzyıllar Polonya Litvanya Birliği

Kaynak: Sovereign Ukraine, (2018:1).

Krewo birleşmesinden sonra Ortodoks Kilisesine bağlı soylular, Katolik Kilisesini tercih etmeye mecbur edilmiş, Ortodoks kalmakta ısrarcı olanlar, aristokrasinin çeşitli kademelerindeki makamlarını kaybetmiştir. Birleşmeyi takip eden Katolikleşme sürecinde, Ortodoks Kilisesine sağlanan hükümet desteği kesilmiş, katedral ve çeşitli binalar Katoliklere devredilmiş ve halkın Ortodoks yaşam biçimine sınırlamalar getirilmiştir.⁷³

⁷² Michael Hrushevsky, *A History of Ukraine*, New Haven 1941, s.129

⁷³ Hrushevsky, *A History of Ukraine*, s.132-133

Katolik ve Ortodoks kilisesi arasındaki rekabet, ortak düşmanları karşısında birleşme ihtimalini bile ortadan kaldırmıştır. Konstantinopol'ü kuşatan Müslüman Osmanlı tehdidi karşısında, her iki cemaati birleştirmek ve Ortodoks kilisesine destek sağlamak için 1439 yılında Florence'da, her iki mezhebin temsilcileri bir araya gelmiştir. Bu buluşma, doğu kiliselerinden tepki toplamış ve Moskova Knezliği'nde bulunan Ortodoks kilisesi, Konstantinopol'ü karşısına almak pahasına kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Hristiyan kiliseleri arasındaki bölünmüşlük daha da artmıştır.

Litvanya asilzadelerinin, Krewo birleşmesine rağmen Polonya ile iktidarı birleştirmek konusundaki muhalefeti, Moskova Knezliğinin, Litvanya Dükalığı'na saldırarak toprak ele geçirmesiyle ortadan kalkmıştır.⁷⁴ Litvanya'nın yönetici elitleri, doğu sınırlarında yükselen tehdide karşı Polonya ile mutabakat kurmuştur. 1586'da imza altına alınan Lublin mutabakatı ile Polonya tarafının yönetimde ağırlığının hissedildiği, içişlerinde bağımsız fakat dışişlerinde müşterek politika izleyen, Polonya-Litvanya Federasyonu kurulmuştur. Ortodoks Ukraynalılar, Lublin Federasyonu ile artık tamamen Katolik mezhebin hâkim olduğu bir iradenin yönetimi altına girmiş, Krewo birleşmesinden beri devam etmekte olan baskı resmi bir politika haline gelmiştir. Polonya krallarının, Ortodoks kilisesinin iç işleyişine müdahale ederek piskopos atamalarını belirlemesi, kilisenin iç dinamiklerini ve hiyerarşisini iyice bozmuştur. Konstantinopol'ün 1453'de Müslüman Osmanlı egemenliğine girmesiyle zaten itibar kaybına uğramış olan Doğu Roma Kilisesi, 1586 Lublin Federasyonu ile içeride ve dışarıda neredeyse bütün kontrol ve irtibatını kaybetmiştir.⁷⁵

Bahsedildiği üzere Kiev metropoliti, 1299 yılında Kiev'den Novgorod'a, sonrasında Moskova'ya intikal etmiştir. Artık Moskova'ya yerleşen metropolit, 1448 yılında diğer metropolitlerin itirazlarına rağmen Moskova'nın ve bütün Slavların metropoliti olduğunu, himayesi altında bulunduğu siyasi otoritenin desteğiyle ilan etmiştir. Böylece Moskova, Ortodoks tebaa üzerindeki dini otoritesini gerçekleştirmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.136

⁷⁵ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.93

⁷⁶ Molchanov, *Political Culture and National Identity in Russian Ukrainian Relations*, s.64

15. yüzyılın ortasından itibaren bölgenin dini haritasında Katolik baskının arttığı ve Ortodoks kilisenin bazı değişimlere uğradığı görülmektedir. “Eşitler arasında birinci” unvanına sahip olan İstanbul Ekümenik Patrikhanesi’nin (Fener Rum Patrikhanesi) kuzeydeki Ortodoks kiliseleri üzerindeki otoritesi ve dolayısıyla unvanı, Konstantinopol’ün Müslüman bir devlet tarafından işgalinden sonra, sarsılmıştır. Litvanya Dükalığı himayesi altında bulunan Ortodoks kilisesi ise Lublin birleşmesinden sonra artık Katolik kilisesinin baskılarına maruz kalmıştır. Bunlara ek olarak Cizvitlerin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede Katolik kilisesi lehine yürüttükleri faaliyetler neticesinde Ortodoks cemaati, kilisesinin hayrı için bir çıkış yolu arar hale gelmiştir. Bu kapsamda, Ortodoks mezhebinin giderek kötüleşen koşullarını iyileştirebilmek için bir şekilde Papa ile irtibata geçme fikri öne çıkmaya başlamıştır. Moskova metropolitine bağlı kiliselerin şiddetli muhalefetine rağmen, birkaç Ortodoks din adamı, Katolik kilisesinin ruhani lideri Papa’ya bağlılıklarını bildiren bir mektup göndermiş, Papa 8. Clement de Ortodoks kiliselerinden gelen bu bağlılık talebini kabul etmiştir. Böylece Kiev metropoliti ve Ortodoks din adamları, imzaladıkları bir bildirge ile Papa’nın Ortodoks kilisesi üzerindeki otoritesini kabul etmiştir. Brest birleşmesi olarak bilinen bu sürecin sonunda Uniat kilisesi (uniate church) adında yeni bir kilise ortaya çıkmıştır (daha sonra Rum Katolik ve Ukrayna Katolik kilisesi olarak da bilinir). Polonya Litvanya Birliği, yeni kurulan Uniat kilisesini tanımış ve çoğunluğu Ortodoks olan Ukraynalılara Moskova metropoliti’ne bağlı olan Ortodoks kiliseleri yasaklanmıştır.⁷⁷ Doğu ve Batı Kiliselerini birleştirme amacıyla başlayan süreç, tam tersi bir sonuca giderek farklı bir mezhebi ortaya çıkartmış ve Hristiyan cemaati üzerindeki ayrışmayı çeşitlendirmiştir. Hadiseyi Ortodoks Ukraynalılar perspektifinden değerlendirdiğimizde, Doğu ile Batı Ukraynalılar arasındaki bölünmüşlüğün farklı bir boyutunun temellerinin Uniat kilisesi ile atıldığı görülmektedir.⁷⁸

⁷⁷ Ploky, *The Origins of the Slavic Nations*, s.163-164

⁷⁸ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.101-102

2.1.7. Kazak Hatmanlığı (Otonom Devleti) Dönemi

Hrushevskyi'ye göre 14, 15. yüzyıllarda Karadeniz düzlüklerinde yaşayan Kazakların etnik kökenleri hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber muhtemelen Tatar kökenli olup sonradan Hristiyanlığa geçtikleri yönünde yaygın bir kanaat mevcuttur.⁷⁹ Subtelny'nin aktardığına göre, 1480lerden itibaren adını okumaya başladığımız Slav Kazaklarını, çoğunlukla göçebe bir yaşam süren ve Dinyeper havzasında yaşayan konargöçer Ukraynalılar olarak tanımlamak mümkündür.⁸⁰

Ukraynalı elitlerin, 14 ve 15.inci yüzyıllarda Katolik mezhebini tercih ederek asimile olmaları ve Polonyalılaşmaları neticesinde, Ukrayna toplumunun liderliğini giderek ön plana çıkan Kazakların almaya başladığı görülmektedir.⁸¹ Bu bağlamda Kazakların, Ortodoks Ukraynalı kimliğin muhafazası ve gelişmesinde önemli rol oynadığını belirtmek mümkündür.

Savaşçı bir millet olan Kazaklar, Polonya Litvanya Birliği'nin güney sınırlarının güvenliğini sağlamış ve Birlik ordusu içerisinde etkili bir güç olarak ön plana çıkmıştır. İlk zamanlarda Tatar akınlarına karşı tampon vazifesi görerek Polonya Litvanya Birliğinin emniyetini sağlayan Kazaklar, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na bile saldırılar düzenleyebilecek bir güce ulaşmıştır.⁸² Kazak toplumu içerisinde, Polonya yayılmacılığına karşı giderek büyüyen bir muhalefet oluşmuş, kayıtlı Kazaklar ise bu muhalefetin karşı cephesini teşkil etmişlerdir. “Kayıtlı kazak” meselesi toplumu ayrışmaya sevk eden önemli bir tartışma başlatmıştır. Ayrıca Ortodoks kilisesinin maruz kaldığı uygulamalar, sadece Ortodoks Kazaklar arasında değil bütün Ortodoks cemaatinde kanayan bir yara haline gelmiştir. Bu gelişmelerle beraber Çarlık Rusyası, Polonya Litvanya birliğine karşı Kazaklar hakkında bir politika değişikliğine gitmiştir. Bu kapsamda Çarlık Rusyası, Polonya Litvanya Birliği'nden Kazakların yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve Ortodoks kilisesinin bağımsızlığına saygı duyulmasını talep etmiştir. Talep reddedilince Çar, Kazakları himayesi altına aldığını ilan etmiş ve Kazak topraklarını kurtarması için Kazak Hatmanı (lideri) Bogdan Humelintski'ye

⁷⁹ Hrushevsky, *A History of Ukraine*, s.154

⁸⁰ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.108-109

⁸¹ Age, s.105

⁸² Plokhyy, *The Origins of the Slavic Nations*, s.78-79

yetki vermiştir. Bunun üzerine Humelintski Polonya Litvanya Birliğine sefer düzenlemiş ve şiddetli muharebeler neticesinde, sol bank olarak adlandırılan Dinyeper Nehri'nin doğusunu otonom bir yapı ile kontrol altına almıştır.⁸³ Muharebeler devam ederken, 1654 yılında Kazaklar, Pereyaslav mutabakatı ile Çarlık Rusyası'nın egemenliğini kabul etmiştir.⁸⁴

Pereyaslav anlaşmasının ardından Rus ordusu da muharebelere dâhil olmuş, Polonya Litvanya Birliği ile Çarlık Rusyası, yıllar süren savaşlar neticesinde geçici bir anlaşmaya varmıştır. 1667 Andrusovo Anlaşması ile Dinyeper Nehir hattının sağ yakası (batısı) Polonya Litvanya Birliği'nin, sol yakası (doğusu) ise Çarlık Rusyası'nın egemenliği altına girmiştir. Bahse konu anlaşma kapsamında Polonya Litvanya Birliği'nin kontrolüne bırakılan topraklarda bulunan Ortodoks cemaatine mensup yerli halk, zamanla Çarlık Rusyası kontrolündeki sol yakaya göç etmiştir.⁸⁵ 17. yüzyılın sonuna doğru oluşan siyasi haritada Ukrayna toprakları, Polonya, Osmanlı ve Çarlık Rusyası tarafından bölüşülmüş vaziyette olmakla beraber Humelintski'nin bağımsız devlet amacının gerçekleştirilemediği görülmektedir. Humelintski'nin vefatından sonra gelen halefler, Humelintski'nin bağımsız Kazak Devletini hedefleyen politik mirasını devam ettirememiş, hükmettikleri toprakların geleceğini Ortodoks Çarlık Rusyası'nın egemenliği altında kalmakta görmüşlerdir.⁸⁶

18. yüzyılın başında İsveç Krallığının saldırgan politikaları neticesinde bölgenin hâkim güçleri arasında büyük Kuzey Savaşı Muharebeleri cereyan etmiştir. Mücadele, sağ yaka Ukrayna üzerinde yoğunlaşmış ve Kazaklar muharebeler esnasında, Pereyaslav mutabakatı kapsamında büyük yararlılıklar sergilemiştir. Fakat Kazaklara göre Çar, Kazak toplumunu özellikle bu savaşlar esnasında hem cephede hem de cephe dışı angarya işlerde çalıştırmak suretiyle hor kullanmış, binlerce Kazak hayatını kaybetmiştir. Toplumda bir süredir var olan ve Kazak yönetici elitler arasında da oluşmaya başlayan Çar karşıtı cephe, Kazak Hatmanı Mazepa'yı 17'nci yüzyılın yükselen gücü olan İsveç Krallığı'na yaklaştırmıştır.⁸⁷ Sağ ile sol yaka Ukrayna'yı birleştirme ülküsü ile yola çıkan Mazepa, Çar'a karşı İsveç Kralı ile

⁸³ Hrushevsky, *A History of Ukraine*, s.294

⁸⁴ Molchanov, *Political Culture and National Identity in Russian Ukrainian Relations*, s. 66

⁸⁵ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.227

⁸⁶ Age, s.220

⁸⁷ Plokhyy, *The Origins of the Slavic Nations*, s.110

ittifak yapmıştır. Bu ittifakın Çarlık Rusyası karşısındaki ilk sınavı olan 1709 Poltava Savaşı, Mazepa ve Kazaklar açısından ağır bir mağlubiyet ve bağımsız Kazak devleti adına hüsrarla sonuçlanmıştır.⁸⁸

2.1.8. Rus İmparatorluğu Egemenliği Altında Ukrayna

18. yüzyılda Rus İmparatorluğu'na dönüşen Çarlık Rusyası, sol yakada var olan feodal yönetimleri egemenliği altına almış, böylece Dinyeper'in doğusuna tamamen hâkim olmuştur.⁸⁹ Aynı yüzyılda, sağ yakada Litvanya Polonya Birliği egemenliği altında (Batı Ukrayna) yaşayan Kazaklar, yaşam biçimleri, kimlikleri ve Ortodoks inançları sebebiyle baskı altında kalmışlardır. Bu hâletiruhiye içerisinde bulunan sağ yaka Kazak toplumu, görece istikrarlı ve cazip bir görünüm sergileyen sol yakayı (Dinyeperin doğusu) adeta özgürlükler ülkesi olarak görmüş, Rus egemenliği altına girmeyi tercih eder hale gelmiştir.⁹⁰

Sağ yaka Ukrayna'sında, var olan memnuniyetsizliklerin bir neticesi olarak Ortodoks çiftçilerin Polonyalı Katolik toprak sahiplerine karşı başlattığı küçük çaplı isyanlar, 18. yüzyıl boyunca farklı dönemlerde, büyük çaplı isyanlara dönüşmüştür. Literatürde “Köylü İsyanları” olarak da bilinen Haidamak isyanları, Polonyalıların, Katoliklerin ve Yahudilerin hedef alındığı üç büyük isyan olarak 1734 - 1768 tarihleri arasında vuku bulmuştur.⁹¹ İsyanları bastırmakta ve iç huzuru sağlamak için Rus İmparatorluğu'ndan yardım istemiştir.

Polonya Litvanya Birliği'nin girdiği çöküş sürecinin son safhasında meydana gelen Haidamak isyanları, Polonya'yı Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından paylaşıldığı bir çöküş sürecine sokmuştur. Doğu Avrupa'daki Polonya siyasi varlığı, 18. yüzyıl sonunda Polonya Litvanya Birliği dağıldıktan sonra son bulsa da dört

⁸⁸ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.243-247

⁸⁹ Age, s.276

⁹⁰ Age, s.294

⁹¹ Age, s.295

yüzyıllık siyasi ve kültürel tesiri, modern Ukrayna'nın şekillenmesinde önemli bir etken olarak var olmaya devam etmiştir.⁹²

18. yüzyıl sonunda Ukrayna toprakları, sol yakada Rus İmparatorluğu'nun, sağ yakada Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunmaktadır. Habsburg hükümetinin, Ortodoks mezhebine hoşgörü ile yaklaşması,⁹³ yerel dil ve kültürel yaşama herhangi bir kısıtlama getirmemesi, 19. yüzyıl ortasından itibaren sağ yaka Ukrayna milliyetçiliğinin gelişmesini sağlayan temel koşulları oluşturmuştur.⁹⁴ Ukrayna milliyetçiliği sağ yakada gelişme fırsatı bulmasına rağmen, sol yaka Ukraynalıları benzer koşullara sahip olamamış, bilakis Rus etnik kimliğinin baskısı altında kalmıştır.⁹⁵

19. yüzyılın sonlarına doğru günümüz Ukrayna'sının batısını oluşturan Galiçya-Bukovina-Transkarpatya bölgesi ile doğusunu oluşturan Dinyeper bölgesi, milliyetçi bir şuurun oluşması adına karşılıklı ve yapıcı bir etkileşim içerisinde olmuştur.⁹⁶ Galiçya'da, Habsburg hükümetinin müsaadesiyle kültürel ve organizasyonel anlamda belirli bir olgunluğa ulaşan milliyetçi ve entelektüel birikim, 1890 yılında, bağımsız bir Ukrayna devleti kurma amacını parti programına dâhil eden ilk parti olma özelliğini taşıyan, Ukrayna Radikal Partisini (Ukrainian Radical Party, URP) kurmuştur.⁹⁷ Literatürde "Rutenler" ismiyle anılan ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altında, Galiçya ve Bukovina'da yaşamakta olan Slav kökenli toplum (Batı Ukraynalılar), 19. yüzyıldan itibaren kendilerini "Ukraynalı" olarak tanımlamaya başlamıştır.⁹⁸

1853 Kırım Harbi mağlubiyeti, Rus aristokrasisini, Avrupa'dan geri kalmış olduklarına ikna etmiştir. Aradaki farkı kapatabilmek için, serfliğin kaldırılması, eğitim sisteminde ve sosyal hizmetlerde yerel yönetimlere özerk yönetim hakkı tanınması, hukuk sistemi ile yargılama süreçleri hakkında kamu yararına

⁹² Roman Szporluk, "Ukraine: From an Imperial Periphery to a Sovereign State", *Daedalus*, 1997, s.87

⁹³ Rudnytsky, *Essays on Modern Ukrainian History*, s. 317

⁹⁴ P. Robert Magocsi, *With their backs to the mountains: a history of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*, Budapest 2015, s.120-124

⁹⁵ Mikhail A. Molchanov, *Political culture and national identity in Russian-Ukrainian relations*, Texas 2002, s.199

⁹⁶ Rudnytsky, *Essays on Modern Ukrainian History*, s.335

⁹⁷ John-Paul Himka, "Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890-1895." *Slavic Review*, 1982, s.223

⁹⁸ Rudnytsky, *Essays on Modern Ukrainian History*, s.315

düzenlemeler getirilmesi konularında bazı sosyoekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir.⁹⁹ Sosyal reformları, endüstrileşme atılımı takip etmiş, Dinyeper bölgesindeki Nikolaev, Kharkov, Kiev, Odessa, Ekaterinoslav şehirlerinde kurulan irili ufaklı sanayi teşekküllerinde istihdam edilen Ruslar, bahsi geçen şehir merkezlerinin demografik yapısını Ruslaştırmaya başlamıştır. Buna karşılık, kırsalda yaşayan ve nitelikli işçi statüsü taşımadığı için şehirde iş bulamayan Ukrayna köylüsü, geçimini sağlayabilmek için toprağını terk etmiş ve ekonomik gerekçelerle uzak doğuya göçmüştür. Böylece 19. yüzyılda şehirlerin etnik kimliğinde ciddi bir değişim gerçekleşmiştir.¹⁰⁰ Rakamlarla ifade etmek gerekirse, 1896 ile 1905 tarihleri arasında 1.1 milyon Ukraynalı, İmparatorluğun Asya, Sibiry ve Pasifik kıyılarını kolonileştirmek üzere hükümetin de teşviki ile yaşadığı toprakları terk etmiştir. Geriye kalanlar ise çiftçilikle kıt kanaat geçinerek ailesine, köyüne, kilisesine ve St.Petersburg’a sadık köylüler olarak batıdaki hemşerilerinin geliştirdiği “Ukraynalı” bilincinden bihaber, yaşamlarını sürdürmüştür.¹⁰¹

19. yüzyılda, Kırım yarımadasının demografisi büyük oranda değişmiştir. Kırım’ın Rus İmparatorluğu hâkimiyetine girmesinden sonra yarımada bulunan Tatar nüfus, ekonomi ve güvenlik gibi gerekçelerle dışarıya göç etmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Ruslaştırma politikası, yarımadadan dışarıya gerçekleşen Tatar göçünün en önemli sebebini oluşturmaktadır. Aynı politika kapsamında içeriye dönük göç de gerçekleşmiş, İmparatorluk hükümetinin talimatı ile binlerce Rus, Ukraynalı, Alman ve Tatar olmayan diğer etnisite, Kırım Yarımadası’na göç ettirilmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altındayken çok büyük oranda Tatar olan nüfus, Rus İmparatorluğu’nun egemenliği altına girdikten sonra büyük ölçüde azalmaya başlamıştır.¹⁰²

Rus İmparatorluğu hükümetleri, 19. yüzyılın sonlarına kadar azınlıklara yönelik asimilasyon uygulamamış, azınlıklar da İmparatorluğa sadakatlerini göstermek koşuluyla kendi kültürlerini ve dillerini geliştirebilmelerine olanak

⁹⁹ Magocsi, A History of Ukraine: The Land and Its Peoples, s.321

¹⁰⁰ Age, s.321-334

¹⁰¹ Serhy Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, New York 2007, s.54

¹⁰² Edward Lazzerini, “The Crimea Under Russian Rule: 1783 to the Great Reforms”, *Russian Colonial Expansion to 1917*, Michael Rywkin (Ed.), London 1988, s.126-127

tanımayan kontrollü bir özgürlük içerisinde yaşam biçimlerini sürdürebilmiştir.¹⁰³ Aynı dönemde sol yaka Ukrayna milliyetçi akımı, Rus İmparatoru 2.Alexandır'ın liberal politikaları sayesinde, sağ yakadaki muadilleri kadar olmasa da gelişme fırsatı bulmuştur.¹⁰⁴

19. yüzyıl sonlarında kültür, tarih ve dil gelişimi açısından belirli bir olgunluk seviyesine ulaşan Ukraynalılar, önceleri kültürel seviyede kurulan örgütlenmelerini siyasi parti mertebesine yükselterek Rusya'nın ilk parlamenter demokrasi tecrübesi içerisinde yerini almıştır.¹⁰⁵ 1905 devrimi, Ukraynalıların kendi dilleri üzerindeki yasakların kalktığı, Ukrayna milliyetçi hareketinin Rus yöneticiler tarafından tehdit kategorisinden çıktığı bir iklim sağlamıştır. Bu atmosfer sayesinde kısa süreli de olsa önu açılan milliyetçi akım, Ukrayna politik kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.¹⁰⁶

2.1.9. Birinci Dünya Savaşı'nda Ukrayna

1.Dünya Savaşına girerken Dinyeperin batısındaki topraklar, Rusya İmparatorluğu'nun, Galiçya ise Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunmaktadır. Savaşın başında Doğu Ukraynalılar, vatansever hislerle Rus ordusuna katılmışken Batı Ukraynalı kardeşleri, Rusya'nın çöküşünden sonra ortaya çıkabilecek politik fırsatların beklentisiyle karşı cephenin saflarında yerini almıştır.¹⁰⁷ Savaşın ilk yıllarında vuku bulan Bolşevik devrimi sebebiyle sol yaka, iç savaş ile başlayan bir siyasi yeniden kurulum sürecine girmiş, sağ yaka ise Galiçya ve Bukovina cephelerinde cereyan eden muharebelerle meşgul olmuştur. Bu dönemde Ukrayna milliyetçiliği, Bolşevik devriminin sebep olduğu yeni düzende temsil fırsatı bulmuştur.

Ukrayna coğrafyası üzerinde belirli bir olgunluğa erişmiş ve vücut bulmak için uygun koşulları bekleyen bağımsız Ukrayna yönetimleri 1.Dünya Savaşı'nın sonunda sahneye çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Avusturya Macaristan

¹⁰³ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.38

¹⁰⁴ Rudnytsky, *Essays on Modern Ukrainian History*, s.132

¹⁰⁵ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.377-381

¹⁰⁶ Hrushevsky, *A History of Ukraine*, s.512

¹⁰⁷ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.65

İmparatorluğunun dağılma sürecinde kurulan “Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti”, aynı topraklar üzerinde hak iddia eden yeni Polonya devleti tarafından dirençle karşılaşmıştır. Batıdaki oluşumun yanı sıra doğuda da “Dinyeper Ukrayna yönetimi” kurulmuş, fakat devam etmekte olan iç savaşın girdabına sürüklenmiştir.¹⁰⁸

1918-1921 Rus iç savaşını ve kurulan ittifakları incelediğimizde Ukrayna topraklarında içinden çıkılmaz bir kaos halinin hakim olduğu görülmektedir. Birbiri ile savaşan taraflar çok girift bir hale gelmiş, bu karmaşa Ukrayna milliyetçiliği ve Ukraynalı bilincinin gelişimi açısından zararlı ittifaklara sebep olmuştur. Batı Ukraynalılar, düşman bildikleri Polonyalılara karşı Rus kökenli antikomünist Beyaz Ordu ile ittifak yaparken, Doğu Ukrayna’yı temsil eden Dinyeper yönetimi, düşmanı olan Beyaz Orduya karşı Batı Ukraynalıların ezeli düşmanı Polonyalılar ile ittifak kurma yoluna girmiştir.¹⁰⁹ Bu dönem, Ukrayna milliyetçiliği bakımından tahlil edildiğinde, Ukrayna iç savaşı ile somutlaşan Ukrayna devriminin, yeterli kamuoyu desteği ile değil, çöken imparatorlukların ardından oluşan politik boşluğu doldurma gayreti ile gerçekleştiği ve milli şuur bağlamında, Batı ile Doğu arasında düzey ve bilinç farklılıkları olduğu görülmektedir.¹¹⁰

Rusya’nın Sovyet Cumhuriyetleri, Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti ve Polonya Cumhuriyeti arasında 1921 yılında imza altına alınan Riga anlaşması ile Ukrayna topraklarındaki savaş ve kaos hali sona ermiş, sınırlar yeniden belirlendiğinde, Batı ve Doğu Ukraynalılar, kaybeden tarafta yerlerini almıştır. Batı ile Doğu Ukrayna, askeri ve siyasi yenilginin yanı sıra birleşik Ukrayna görünümünden çok uzakta oldukları bir noktaya gelmiştir. Ukraynalılar adına başarısızlıkla sonuçlanan bu ilk sınavın tek faydası, Doğu Ukrayna’nın siyasi gelişimine katkı sağlaması olmuştur.¹¹¹

1. Dünya savaşı ve sonrasında cereyan eden iç savaş dönemleri, Ukraynalılar açısından mağlubiyetle sonuçlanmış gibi görünse de, toplum tabanında kendi kendini yönetme bilincini uyandırmayı başarmış olduğu söylenebilir.¹¹²

¹⁰⁸ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.76-79

¹⁰⁹ Age, s.78

¹¹⁰ Age, s.84

¹¹¹ Jr. John S. Reshetar, “Ukrainian and Russian Perceptions of the Ukrainian Revolution”, *Ukraine and Russia in Their Historical Encounter*, Peter J. Potichnyj, Marc Raeff, Jaroslaw Pelenski and Gleb N. Zekulin (Ed) Edmonton 1992, s.145

¹¹² Omeljan Pritsak and Jr. John S. Reshetar, “The Ukraine and the Dialectics of Nation-Building”, *Slavic Review*, 1963, s.254

2.1.10. İki Savaş Arası Dönem

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Batı Ukrayna toprakları, Polonya, Çekoslovakya ve Romanya'nın kontrolünde iken Doğu Ukrayna toprakları Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin egemenliği altında bulunmaktadır. SSCB yönetimi altında 1920-1938 tarihleri arasında Doğu Ukrayna'nın demografisi, kimliği ve kültürü üzerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Yaklaşık 20 yıl süren bu dönemi iki safhada değerlendirmek mümkündür. Birinci safhada, Moskova tarafından yerelleştirme politikası benimsenmiş, bu kapsamda Ukrayna Komünist Partisi, kırsalda ve şehirde toplumsal bağlarını güçlendirmek için Ukraynalı olgusunu ön plana çıkartarak Ukraynalılaştırma gayreti içerisine girmiştir. Kültürel yaşamda, eğitim sisteminde, idari ve demografik yapıda Ukraynalılaştırma yönünde idari reformlar yapılmış, sürgündeki entelektüeller davet edilerek yurda geri dönmeleri sağlanmıştır.¹¹³ Diğer taraftan, kısa sürede gelişen yoğun endüstrileşme hamlesi ile kırsalda yaşayan köylüler şehirlere göç etmiştir. 1905 devriminde Ukrayna dışına gerçekleşen göçün aksine gelişen bu zorunlu göç sayesinde, şehirlerin Rus ağırlıklı karakteri “Ukraynalı”laşmaya başlamıştır.¹¹⁴ Eğitim politikalarına verilen önem ve Ukraynacanın yükseköğretimde zorunlu hale getirilmesine yönelik yasal düzenlemeler sayesinde hem kırsalda çok düşük olan okuryazar oranı artmış hem de Dinyeper Ukraynası'nda (Doğu Ukrayna'da), “Ukraynalı” bir entelektüel birikimin temeli atılmıştır.¹¹⁵

1930'lara doğru, Birinci beş yıllık kalkınma planının öngördüğü ekonomik hedefler kapsamında hayata geçirilmeye çalışılan “toprak ve hanelerin kamulaştırılması” hamlesi, Ukraynalı köylüler tarafından yaşamsal bir dirençle karşılanmıştır. Bu direncin birçok yerde isyana varan hadiselerle dönüşmesi neticesinde, Kamulaştırma politikasının kapsamı daraltılmıştır.¹¹⁶ Devlet politikasında tam tersine bir değişimin yaşandığı ikinci safhada, yerelleştirme politikasının bir ürünü olan yerel milliyetçilik olgusu, 1933 yılında Stalin tarafından Sovyetler Birliği'ne karşı en büyük tehdit olarak ilan edilmiştir. Böylece Ukrayna kültürünün ve Ukraynalılaştırmanın yasaklandığı, Rus kültürünün ve Rusça'nın

¹¹³ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.533-538

¹¹⁴ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.390

¹¹⁵ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.542-544

¹¹⁶ Serhii Plokhyy, *Avrupa'nın Kapıları Ukrayna Tarihi*, İstanbul 2017, s.206-209

yüceltildiği bir dönem başlamıştır.¹¹⁷ Bu politika değişikliği kapsamında, 2. Dünya savaşının hemen arifesinde, 1934 yılında geniş çaplı bir tasfiye başlamış, devletin varlığına karşı tehdit olarak görülen, başta Ukraynalı entelektüeller ve milliyetçiler olmak üzere milyonlarca insanın tutuklandığı, sürgüne veya çalışma kamplarına gönderildiği veya infaz edildiği bir döneme girilmiştir.¹¹⁸

1928-1933 döneminden sonra iktidara gelen Sovyet hükümetlerinin giderek saldırganlaşan politikaları, Ukrayna milliyetçisi grupları radikalleştirerek yer altında illegal yapılar kurmaya sevk etmiştir.¹¹⁹ Doğu Ukrayna’da hal böyle iken aynı dönemde Batı Ukrayna’da da siyasi mücadele şiddete ve silaha yaklaşmıştır. Çek Cumhuriyeti ve Romanya¹²⁰ nüfuzu altında kalan Ukraynalılar, Polonya’da bulunan soydaşlarına nazaran politik ve kültürel hayatta kendi politik ve ulusal kaderini çizmek konusunda ilerleme kaydetmiş ve barışçıl siyasi mücadeleyi sürdürebilmiştir.¹²¹ Fakat Galiçya bölgesinde, Polonya idaresi altında bulunan Ukraynalılar, diğer Ukraynalılara nazaran, silahlı mücadeleyi tercih etmiş ve bu tercihi sebebiyle hükümet tarafından sert tedbirlere maruz kalmıştır. 1929’da Viyana’da, bağımsız Ukrayna devleti kurma amacı ile illegal bir yapıda örgütlenmiş olan Ukrayna Milliyetçileri Organizasyonu (Organization of Ukrainian Nationalists) kurulmuştur.¹²²

2.1.11. İkinci Dünya Savaşı’nda Ukrayna

Naziler, 1941 yılında Sovyet Ukrayna topraklarına yönelik harekâta hazırlanırken yurdunu kurtarmaya gönüllü Ukraynalıları teşkil ve teçhiz ederek askeri birlikler kurmuştur. Bu birlikler, bazı cephelerde Nazi ilerleyişine yardımcı olmak ve bazı bölgelerde de kolluk kuvveti olarak asayiş sağlamaya çalışmak gibi görevler icra etmiştir. Özellikle Batı Ukrayna’da daha gelişmiş olan bağımsızlık yanlısı gruplardan olan “Bandera Grubu”, yönetimin Sovyetlerden Nazilere geçişini fırsat bilerek Galiçya’da

¹¹⁷ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.422

¹¹⁸ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.567-571

¹¹⁹ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.129

¹²⁰ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.602

¹²¹ Age, s.608

¹²² David R. Marples, “Stepan Bandera: The Resurrection of A Ukrainian National Hero”, *Europe-Asia Studies*, 2006, s.559-560

bağımsız Ukrayna hükümetini ilan etmiştir. Berlin'in, bu kadar uzak bir cephede böyle özerk bir siyasi yapıya izin vermesi mümkün olmayacağından bu teşebbüsün öncüleri tutuklanmış¹²³ fakat kısa süre sonra serbest kalmıştır. Alman kuvvetleri yerli Ukraynalıların siyasi gayretlerine karşı çok keskin bir tutum içerisine girememiştir. Çünkü kararlılıkla doğu istikametine ilerleyen harekâtın geri bölge emniyeti en az taarruz kadar önem teşkil etmiştir. Nitekim Berlin hükümeti, ikmal hatlarının tehlikeli ölçüde uzadığı Ukrayna coğrafyasının, cephenin geri bölgesi olarak emniyetli, sakin ve üretken kalmasını istemiş, kendisine karşı başkaldırabilecek gerilla unsurlarla uğraşmayı makul görmemiş dolayısıyla bu Bandera grubunun tutukluluğu gözdağından öteye gitmemiştir.¹²⁴

Alman ordusunu beslemeye mecbur bırakılan fabrika, atölye, tarla vb. her türlü üretim hattında, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin, insanlık dışı koşullarda, insan iş gücünden istifade edilmiştir. Alman ordusunun lojistik destek bakımından sınırları zorladığı Doğu cephesindeki ihtiyaçların çoğu mahalli kaynaklardan sağlanmıştır. Cephede geçen süre uzadıkça ihtiyaçlar artmış ve en önemli amacı orduyu ayakta tutmak olan Alman siyasi komiserliği giderek daha despot bir yönetim çizgisine yaklaşmıştır. Despot yönetimin hayatı katlanılamaz hale getirmesi ile Batı Ukrayna'dan doğuya göçen milliyetçi grupların halk tabanında kurduğu temaslar, Sovyet asimilasyonu altında uysallaşan Doğu Ukrayna'da, Ukraynalı kimliğini yeniden canlandırmıştır.¹²⁵

1944 yılının başından itibaren savaşın gidişatı tersine dönmüştür. Sovyet ordusu doğudan batıya doğru kademe kademe ilerleyerek bütün Ukrayna coğrafyasını, Transdinyerster'i ve Transkarpatya'yı ele geçirmiş, böylece 1944 sonbaharında, üzerinde Ukraynalıların yaşadığı toprakların tamamına hâkim olmuştur.¹²⁶ Zafer kazanılan topraklar üzerinde süratle uygulamaya konan Sovyetleştirme politikası kapsamında yeniden tesis edilen ekonomi ve hükümet düzeni, Batı Ukrayna'da varlığını muhafaza eden bağımsızlık yanlısı direniş

¹²³ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.625-628

¹²⁴ John A. Armstrong, *Ukrainian Nationalism*, Englewood 1990, s.59

¹²⁵ Armstrong, *Ukrainian Nationalism*, s.90

¹²⁶ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.637

gruplarının eylemleri sebebiyle 1950'lerin başlarına kadar tam anlamıyla kurulamamıştır.¹²⁷

Batı Ukrayna'yı Sovyetleştirmekte zorlanan yönetim, Ukrayna milliyetçisi entelektüel kesimi dengelemek ve baskı altına almak maksadıyla etnik kökenli okumuş Rusları (öğretmen, akademisyen, teknik personel, subay, vb.) doğudan batıya göç ettirmiştir. Batı Ukrayna'ya gelen Rus göçünü Slav olmayanların Rus coğrafyasından çıkış göçü takip etmiştir. Bu mübadele kapsamında Almanlar, Polonyalılar, Çekler, Macarlar ve diğer milletler Batı Ukrayna'yı terk ederken, boşalan yerlere Ruslar ve Ukraynalılar yerleştirilmiştir.¹²⁸

2.1.12. Stalin Sonrası Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

Stalin'den sonra iktidara gelen liderler, büyük savaşları geride bırakmış, yorulmuş ve yıpranmış olan toplumu normalleştirme hedefini benimsemiştir.¹²⁹ Ekonomide merkezden yönetim yerine yerinden yönetim ilkesinin benimsenmesi ile Ukrayna yönetimi kendi ekonomisi üzerinde büyük ölçüde kontrolü ele geçirmiştir.¹³⁰ Ekonomideki normalleşme politikasının kültürel hayatta da izdüşümleri olmuş, özellikle Ukraynalı yazarlar, Kruşçev döneminin başlamasıyla oluşan ılımlı iklimi fırsat bilerek, dili ve kültürel değerleri onarmaya ve hatırlatmaya yönelik çalışmalara ağırlık vermiştir.¹³¹ Bu ılımlı dönemin sağladığı eleştirel özgürlük ortamı, bir süre sonra Moskova'yı ve hatta bu dönemi bizzat başlatan Kruşçev'i bile rahatsız edecek seviyeye ulaşmıştır.¹³²

Kremlin'in kaygılarına rağmen Ukrayna Komünist Partisi lideri Shelest, görevde kaldığı 1972 yılına kadar Ukrayna milliyetçiliğinin yeniden filizlenmesi için gereken koşulları sürdürmeye gayret etmiştir. Ukrayna'nın, Shelest yönetimi altında uzun zamandır kontrolünden çıkmaya başladığını değerlendiren Moskova, 1972 yılında Shelest'in yerine dizginleri eline alması için Shcherbyts'ky'i

¹²⁷ David R.Marples, *Stalinism in Ukraine in the 1940s*, New York 1992, s.61

¹²⁸ Magocsi, *With Their Backs To The Mountains: a history of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*, s.310-311

¹²⁹ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.153

¹³⁰ Age, s.158

¹³¹ Magocsi, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, s.654

¹³² Age, s.661

görevlendirmiştir.¹³³ Bu görev değişikliğinin ardından Sovyetleştirme-Ruslaştırma tedbirleri kapsamında, Rusça'nın anaokulundan itibaren zorunlu hale getirilmesi, Ukraynaca yayın yapan gazete ve dergilere sağlanan devlet desteğinin kesilerek tiraj ve çeşidin azaltılması, Ukraynalı tarihçilerin, tarihi çarpıtmakla suçlanarak baskı altına alınması ve Rusça eğitim veren eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması gibi düzenlemeler yapılmıştır.¹³⁴ Bu düzenlemelerin yanı sıra Doğu Ukrayna'ya yönlendirilen Rus göçü sebebiyle demografik anlamda Rus ve Ukraynalı rakamları zaman içerisinde değişmiş, Ukrayna içerisindeki Rus nüfus, 1959-1970 arası dönemde yüzde 28.7 (yaklaşık iki milyon) oranında iken, 1970-1979 arası dönemde ise yüzde 9.7 oranında artış göstermiştir. Ukrayna'ya gelen Rus göçünün, Ukrayna içerisine dağılıp kaybolmak yerine bilinçli ve kontrollü olarak Güney ve Güney Doğu Ukrayna'ya yerleştiği göz önünde bulundurulduğunda,¹³⁵ Doğu Ukrayna'nın 1980'lerin başından itibaren yoğun bir demografik düzenlemeye maruz kalarak Ruslaştırıldığını belirtmek mümkündür.

1985 yılında yönetimi devralan Gorbaçov, SSCB'yi kurtarmak gayesiyle başlayan fakat çöküş ve dağılma ile sonuçlanan Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikalarını hayata geçirmiştir. Bu politikalar ile başlayan sürecin sonunda meydana gelen 1989 devrimleri, Avrupa'da SSCB hükümetlerinin devrilmesi ve SSCB'den ayrılması ile sonuçlanmıştır. Glasnost politikası, Ukrayna özelinde, geçmişte üstü kapatılarak biriktirilen hesapları yeniden gündeme getirmiştir. Stalin döneminden kalma toplu mezarların bulunuşu, 1933 Holodomor kıtlığının acı hatırası, asimilasyon, Ruslaştırma politikaları ve Ukrayna kilisesi üzerindeki yasaklar artık sadece entelektüel kesimin değil, bütün toplumun açıktan eleştirdiği hadiseler olarak SSCB'den ayrılma fikrini pekiştirmiştir. Sovyet Ukrayna Cumhuriyeti'nin çöküşüne giden yolun son virajında meydana gelen Çernobil faciası ve idarenin kriz yönetimindeki başarısızlığı, toplumun huzursuzluğunu ve öfkesini perçinleyen bir başka vaka olarak kayıtlara geçmiştir.¹³⁶ 1 Aralık 1991 tarihinde Ukraynalıların yüzde 90 üzerinde katılım oranı ile iştirak ettiği referandum neticesinde Ukrayna, bağımsızlığını ilan ederek SSCB'den ayrılmıştır.

¹³³ Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, s.161-162

¹³⁴ Age, s.172-173

¹³⁵ Bohdan Krawchenko, "Ethno-Demographic Trends in Ukraine in the 1970s", *Ukraine After Shelest*, Bohdan Krawchenko (Ed.), Edmonton 1983, s.101-113

¹³⁶ Subtelny, *Ukraine: A History*, s.574-575

2.2. UKRAYNALI KİMLİĞİ

Ulusal kimlik, kuruluş mitiyle başlayan ve etnik, kültürel, ekonomik bütünleşme ile tarihsel bir çerçeve içerisinde gelişen bir aidiyettir. Eğitim, din, dil ve kültür gibi ortak değerler ile pekişen kimlik, toplumu bir arada tutan önemli mayalardan birisidir. Genç Ukrayna devleti, tarihi ve coğrafi ayrılıklarını kendi içerisinde eritip toplumsal bir dayanışmayı tam anlamıyla tesis edememiş, doğu ve batısında bulunan iki hâkim kültürün arasında kalmıştır.

Coğrafya, dil, etnik köken, din ve ekonomik yapı gibi farklılıklar, Ukrayna toplumunu birbirinden farklı iki kimliğe bölmüştür. Bunlardan birincisi Ukraynalılar ile Rusların ortak bir etnik kökeni, kültürü ve dili paylaştığını savunan ve etnik milliyetçiliği temel alan “Doğu Slav” kimliğidir. Diğer kimlik ise “kültür temelli” kimliktir. Ukraynalıları, Ukrayna’nın yerli halkı olarak kabul eden ve Ukrayna kültürünü paylaşan herkesi kucaklayan “kültür temelli” kimlik, emperyal mirası tekrar kurmaya çalışan Ruslaştırma politikasını reddetmektedir. Bu iki kimlik, kimlik inşa etmenin gereklerinden olan “biz” ve “diğerleri” kavramlarını da farklı tanımlamaktadır. Doğu Slav kimliği, biz kavramını, ortak bir medeniyeti ve kültürü paylaşan Ukraynalılar ve Ruslar olarak görürken; kendilerinden başka herkesi diğerleri olarak tanımlamaktadır. Kültür temelli kimlik ise biz kavramını, “Ukrayna devletine sadık olan herkes” şeklinde kapsayıcı bir tanım benimsemektedir.¹³⁷ Bu kimliklerin ayrıştığı en önemli iki başlık tarih ve kültürdür.

Ukrayna tarihi, nesiller boyunca hâkim kültürün ideolojisi doğrultusunda oluşturulan birbirinden farklı müfredatlara göre öğretilmiştir. Bu istikrarsız geçmişin, Ukrayna’da ortak kimlik oluşturma çabalarına olumlu katkı yapamadığını 2014-2015 olaylarında görmek mümkündür. Ukrayna toplumu; Çarlık Rusyası, SSCB ve bağımsız Ukrayna dönemlerinde kendi tarihlerini üç farklı şekilde öğrenmişlerdir. Bu farklılıklar, Doğu Slav halkları için ortak başlangıç miti olan Kiev Knezliği ile başlamakta fakat sonra çeşitli yol ayrımlarında istikamet değiştirerek farklı güzergahlardan günümüze gelmektedir. Örneğin 1654 yılında imzalanan Pereyaslav Anlaşması, Ukrayna tarihi içinde farklı yorumlanan hadiselerden birisidir. Bu

¹³⁷ Glenn Diesen ve Conor Keane, “The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2017, s.315

anlaşma Çarlık Rusya'sı ve SSCB programına göre Ukrayna'nın Büyük Rusya'ya katılması olarak yorumlanırken, Bağımsız Ukrayna tarihinde, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali olarak yorumlanabilmektedir. Bir diğer yorum farkı da Kazak Hatmanı Mazepa için geçerlidir.¹³⁸ 1709'da Çar'a karşı İsveç Kralı'yla işbirliği yaptığı için eski dönemde hain ilan edilen Hatman Mazepa, yeni dönemde halk kahramanı kabul edilerek heykelleri dikilmiştir. Ayrışmaya sebep olan diğer hadiseleri, 1932-33 Holodomor kıtlığı, İkinci Dünya Savaşı, 1944 yılındaki Sibiryâ sürgünleri, "zafer günü", Stepan Bandera meselesi olarak sıralamak mümkündür.¹³⁹

Ukrayna'da dini ve kültürel manada da ortak temeller kurulamamıştır. Örneğin Batı Ukrayna, ağırlıklı olarak Katolik Kilisesi'ne mensup etnik Ukraynalılar'dan oluşmaktadır. Buna karşılık Doğu Ukrayna ise Rus Ortodoks mezhebe mensup, çoğunlukla etnik Rus veya Rusça konuşan Ukraynalılar'dan oluşan bir bölgedir. Bu etnik dağılımın sebebi, Ukrayna topraklarının doğu ve batısında bulunan üst kültürlerin baskısından kaynaklanmaktadır. Batı'daki komşu Polonya ve Avusturya Macaristan, uzun yıllar süren coğrafi yakınlıktan dolayı Batı Ukrayna'da yerel kültürün şekillenmesine büyük katkıda bulunmuştur. Doğu Ukrayna ise yüzyıllarca Rus kültürüne maruz kalmıştır.¹⁴⁰ Günümüz Ukrayna toplumunun üzerinde ise geçmişteki mirasın devamı olan kültürler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bugün bağımsız olan Ukrayna'yı yıllarca yönetmiş olan Rus kültürünün toplum üzerinde halen yaşayan mirası; diğeri ise idari bir yönetim kuramasa da neredeyse Rusya ile aynı süreyi paylaşan Avrupa kültürünün mirasıdır.¹⁴¹ Kimlik inşasındaki bir diğer bileşen olan dil; SSCB'nin dağılmasından sonra Ukrayna'da kalan Rus kökenli vatandaşların tercih etmesiyle varlığı korunan, aile içinde konuşularak okulların resmi müfredatında öğretilen bir dil olarak Ukraynacanın yanında varlığını sürdürmüştür.

¹³⁸ Taras Kuzio, "Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework", *National Identities*, 2001, s.123

¹³⁹ Diesen ve Keane, "The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2017, s.317

¹⁴⁰ Stephen Shulman, "The cultural foundations of Ukrainian national identity", *Ethnic and Racial Studies*, 1999, s.1012

¹⁴¹ Agm, s.1016

2.3. UKRAYNA’NIN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

RF, Ukrayna ile ortak bir tarihe ve komşuluk ilişkilerine sahiptir. Ukrayna, 1991 yılında SSCB’den ayrılıp bağımsızlığını ilan edene kadar ortak bir yönetim tarafından idare edilen bu iki devlet, İmparatorluk ve SSCB dönemlerinde, enerji ve sanayi sektöründeki birçok tesisi müştereken kurmuşlardır. 1991 yılından itibaren bahse konu ortak yatırım ve tesislerin varlığı karşılıklı anlaşmalarla muhafaza edilse de Ukrayna’nın Batı yanlısı hükümeti ve politikaları, özellikle 2004 seçimlerinden sonra RF nezdinde endişe yaratmıştır. RF, özellikle petrol ve doğalgazın transferinde, Ukrayna üzerinden geçen Bratsvo, Soyuz ve Trans-Balkan hatlarından dolayı Ukrayna coğrafyasına bağımlıdır. Ukrayna da karşılıklı olarak Rus enerjisine bağımlı olsa da Batı’nın desteğiyle enerji anlaşmasından çekilme ihtimali, RF’nin enerji ihracatı ve ağırlıkla bu ihracatına dayanan ekonomisi bakımından ciddi bir riski gündeme getirmiştir. Bu tür bir senaryo, enerji arzında RF bakımından sadece Ukrayna’nın değil, Ukrayna üzerinden petrol ve gazın ulaştığı Avrupalı diğer müşterilerin de kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim AB, toplam enerji ihtiyacının %54’ünü Ukrayna aracılığıyla RF’den karşılamaktadır. Avrupa’da, Rus enerjisine en bağımlı ülke olan Almanya, doğalgaz ihtiyacının %36’sını RF’den almaktadır. Almanya’yı takiben İtalya %27, Fransa %23, Polonya %50, Çekya ise 3/2 oranında doğalgaz ihtiyaçlarını RF’den karşılamaktadır. Bunun yanı sıra Slovakya, Macaristan, Sırbistan Bulgaristan ve Moldova, enerji konusunda tamamen RF’ye bağımlı ülkelerdir.¹⁴² Mevcut enerji haritası değişmediği sürece Avrupa enerji anlamında RF’ye ne kadar bağlı ise RF de Avrupa müşterilerine o kadar bağlıdır.

Donbas’da bulunan madenler, bu bölgenin Ukrayna içerisindeki statüsünü öne çıkaran önemli sebeplerden biridir. Ukrayna’nın toplam kömür rezervinin neredeyse tamamına yakını, Donbas’da bulunan kömür yataklarından oluşmaktadır. Ayrıca Donetsk-Luhansk-Kharkiv üçgeninde bulunan Yuzovka madeninde, beş milyar metreküp hacminde kaya gazı rezervi bulunmaktadır. Kaya gazı henüz doğalgaz ve petrolün yerini almamış olsa da alternatif bir enerji kaynağı olarak ABD’de kullanılan ve gelecekte kullanımı artacak olan bir enerji çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna, bahsi geçen kömür ve kaya gazı havzalarının,

¹⁴² Jeffrey Gedmin, “Beyond Crimea: What Vladimir Putin Really Wants”, *World Affairs*, 2014, s.10-11

Ukrayna'dan koparılmasıyla daha bağımlı hale getirilmiş, RF ise bu önemli madenlere dolaylı yoldan sahip olmuştur.¹⁴³ Enerjinin yanı sıra önemli sanayi tesislerinin Donbas'da bulunuyor olması ve bu bölgede çalışıp yaşayan nitelikli işgücü, RF ekonomisi bakımından çok önemlidir.¹⁴⁴

RF deniz Kuvvetleri; Karadeniz, Baltık, Kuzey, Pasifik filoları ve Hazar filotillası olmak üzere, bölgesinde büyük bir donanmaya sahiptir. 2010 yılında silahlı kuvvetlerin muharip etkinliğinin artırılması maksadıyla yapılan teşkilat revizesine göre deniz kuvvetleri komutanlığı bünyesinde bulunan bütün filolar stratejik bölge komutanlıklarının emir komuta yapısı içerisinde yeniden teşkilatlandırılmışlardır. Bu kapsamda Güney Stratejik Bölge Komutanlığı emrine giren Rus Karadeniz Filosu (RKF) kapsamlı ve güçlü bir teşkilata sahiptir. RKF, Firkateyn, hücum bot, korvet, çıkarma ve mayın harbi gemisi gibi farklı niteliklere sahip toplamda 44 muharip gemiden müteşekkildir. Ayrıca amfibi taarruz maksadıyla teşkil edilen bir deniz piyade alayı; savunma maksadıyla kıyıda sabit bulunan kıyı topçu bataryası ile hava savunma sistemleri; lojistik, savunma ve taarruz amaçlı uçak ve helikopterleri bünyesinde barındıran bir filodur. RKF, büyüklüğü ve kapasitesi itibarıyla Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler karşısında RF'ye üstünlük sağlamaktadır. Batı ve güney kıyıları NATO üyesi ülkelerin egemenliğinde olan Karadeniz rekabetinde, bu çapta bir filonun varlığı, RF için elzemdir. RKF'nin, bir iç deniz olan Karadeniz'deki üstünlüğün yanı sıra İstanbul ve Süveyş boğaz geçişleri sayesinde Akdeniz, Aden körfezi ve Umman Denizi'nde RF'nin müttefiklerine askeri destek sağlayabilecek yeterlilikte bir donanma olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla RKF, RF'nin sadece kendi bölgesinde değil Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesinde de politik gücünü sergileyebilmesine ve kuvvet aktarımı yapabilmesine imkân veren önemli bir gerekliliktir.¹⁴⁵

RF'nin Batı dünyası karşısındaki konumu, Ukrayna politikasını şekillendiren önemli faktörlerden birisidir. Rus liderler giderek genişleyen NATO ve AB karşısında Ukrayna'yı, geri adım atılmayacak bir mevzi olarak görmüşlerdir. Nitekim

¹⁴³ Stephen Blank ve Younkyoo Kim, "Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy", *The Journal of East Asian Affairs*, 2016, s.3

¹⁴⁴ Tor Bukkvoll, "Why Putin went to war: ideology, interests and decisionmaking in the Russian use of force in Crimea and Donbas", *Contemporary Politics*, 2016, s.271

¹⁴⁵ Dmitry Boltenkov ve diğerleri, "Reform of the Russian Navy", *Russia's New Army*, Mikhail Barabanov (Ed.), Moscow 2011, s.82-84

Putin, 2008 NATO zirvesinde yaptığı açıklamada, NATO'nun, ülkesinin güvenlik kaygılarını dikkate almadığını ve Ukrayna ile Gürcistan'a üyelik verilmesi halinde bu genişlemeyi doğrudan bir tehdit olarak algılayacaklarını belirtmiştir.¹⁴⁶ Bu açıklamayı, Moskova'da hâkim olan güvenlik politikasının bir tezahürü olarak okumak mümkündür. Dolayısıyla Kırım ve Doğu Ukrayna, sahip olduğu jeostratejik, ekonomik, kültürel önemi bir kenara, RF'nin Batı dünyası karşısında çizdiği sınırı temsil etmektedir.¹⁴⁷ Nitekim Kırım ve Donbas'da sınırların yeniden çizilmesi ile sonuçlanan süreç, Ukrayna'nın RF nezdinde, Batıya karşı kırmızıçizgi statüsünde olduğunu göstermiştir.

Ukrayna, bağımsızlıktan sonra yönünü Batıya çevirmesine ve bütün Batı komşuları AB üyesi olmasına rağmen, 2007 genişleme hamlesinde birlik dışında kalmıştır. Ukrayna, AB'ye üye olan birçok Avrupa ülkesi ile coğrafi, politik ve kültürel manada ortak değerler taşımasına rağmen hakkında verilen bu kararın iki sebebi olduğu görülmektedir. İlk sebep, 2014-2015 yıllarında görüldüğü üzere Moskova faktörüdür. Batının genişlemesini tehdit olarak gören RF'nin, olası bir üyelik durumunda nasıl bir karşılık vereceğini kestiremeyen Brüksel, Ukrayna'nın üyeliğini ertelemiştir. İkinci sebep ise Ukrayna'nın liberal demokrasi ve işleyen bir serbest piyasa ekonomisinden uzak olmasından kaynaklanmıştır. Netice itibarıyla AB'yi Avrasya'ya bağlayacak olan önemli jeostratejik konumuna rağmen Rus varlığı sebebiyle Ukrayna, AB'nin dışında kalmıştır,¹⁴⁸ muhtemelen kalmaya da devam edecektir.

¹⁴⁶ The New York Times, "Putin, at NATO Meeting, Curbs Combative Rhetoric", *İnternet Haberi*, 05.04.2008, <https://www.nytimes.com/2008/04/05/world/europe/05nato.html>, (Erişim: 16.07.2018)

¹⁴⁷ Bukkvoll, "Why Putin went to war: ideology, interests and decisionmaking in the Russian use of force in Crimea and Donbas", s.272

¹⁴⁸ Mikhail A. Molchanov, "Ukraine and the European Union: a perennial neighbour?", *Journal of European Integration*, 2004, s.452

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜVENLİK KONSEPTİNİ ŞEKİLLENDİREN KRİZLER: HİBRİT SAVAŞ KABİLİYETİNE EVRİLEN NÜKLEER GÜÇ

Günümüz Rus dış politikası incelendiğinde, SSCB'nin 1989 yılından itibaren kaybetmeye başladığı nüfuz alanının, yeni kurulan Rus Devleti için yeniden kazanılması gereken bir zorunluluk olarak değerlendirildiği görülmektedir. Baltık coğrafyasında agresif tatbikatlar ve askeri manevralar gerçekleştiren, Balkanlardaki siyasi atmosfere tesir ettiğine dair ciddi şüpheler bulunan, Ortadoğu coğrafyasına gerçekleştirdiği kuvvet aktarımı ve aldığı inisiyatif ile bölgenin siyasi haritasına doğrudan tesir eden RF'nin, uluslararası siyasette ulaştığı konum, 1990'ların başından itibaren maruz kalınan krizler ve uygulan reform programları neticesinde mümkün olmuştur.

Bu bölümde, öncelikle SSCB'nin dağılma sürecinde gerçekleşen Litvanya ve Moldova'nın bağımsızlık süreçleri, uluslararası kamuoyunun tavrı ve Rus liderlerin korumacı gayretleri perspektifinden incelenmiştir. Müteakiben yeni kurulan RF'nin 1. Çeçen egemenlik sınavındaki yetersizliğine ve 2. Çeçen egemenlik sınavında geliştirdiği çözüme değinilerek, güvenlik mekanizmasının yeni nesil tehditler karşısındaki yetersizliği ve çözüm gayreti anlatılmıştır. Ardından 2008 Gürcistan Savaşının siyasi ve askeri sonuçları vurgulanarak, güvenlik mekanizmasının ne tür bir yol haritasına sahip olduğu açıklanmıştır. Hâsılı, RF'ye bugün geldiği noktada önemli bir avantaj sağlayan hibrit savaş kabiliyetinin gelişimi, sürecin dönüm noktaları üzerinden anlatılmıştır.

3.1. LİTVANYA'NIN BAĞIMSIZLIĞI

Litvanya hükümeti, 1990 yılının Mart ayında, SSCB'ye karşı bağımsızlığını ilan etmiştir. Gorbaçov, mimarı olduğu Perestroyka politikasına rağmen, bağımsızlık kararını anayasanın ihlali olarak değerlendirmiş ve Litvanya'yı aldığı karardan dönmeye davet etmiştir. Litvanya'nın kararlılığı üzerine ilk aşamada SSCB kolluk

kuvvetleri tarafından hükümet binaları, devlet arşivleri ve havaalanı kontrol altına alınmış, ekonomik ambargo uygulanmaya başlanmış, petrol ve doğalgaz sevkiyatı kesilmiştir.¹⁴⁹ Bu resmi ve görünen tepkinin yanı sıra Litvanya toplumu içerisinde %9 oranında bulunan Ruslar ile %8 oranında bulunan Polonyalılar ve Yahudiler üzerinden, giderek kötüleşen yaşam koşulları bahane edilerek istikrarsızlık yaratılmaya, bağımsızlık süreci sabote edilmeye çalışılmıştır. Moskova, Litvanya'yı askeri müdahaleye gerek kalmadan vazgeçirmeye gayret göstermiştir. Çünkü Perestroyka adıyla başlatılan kırılğan nitelikteki birtakım yapısal reformların sonuçlarını görmek istemiş, olası bir askeri bir harekât ile reform sürecini bozmak istememiştir. Üstelik Litvanya'nın aldığı kararlar tekrar gündeme gelen birlik üyelerinin milliyetçilik ve bağımsızlık taleplerine yönelik yaklaşımın çerçevesi henüz tam olarak belirlenmemiştir.¹⁵⁰ Bu belirsizlik sebebiyle Gorbaçev, Litvanya'nın bağımsızlık sürecinde yapacağı yanlış bir hamlenin, sırada bekleyen diğer milliyetçi eğilimleri kontrolsüz bir şekilde harekete geçirmesinden çekinmiştir. Nitekim Sovyetler Birliğinin neredeyse her yerinde, milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlerde kıpırdanmalar başlamıştır.¹⁵¹

Litvanya, tetikleyebileceği domino etkisinin ilk taşı olmasının yanı sıra, Moskova için kritik bir jeostratejik konumda bulunmaktadır. Litvanya, coğrafi konumu sebebiyle hem Almanya'ya açılan bir koridor hem de Polonya'dan yönelebilecek bir genişlemeye karşı engel teşkil eden tampon ülkedir. Dahası Sovyetler Birliğini, Batılı devletlerin kültürel yayılcılığından da korumaktadır.¹⁵²

Sovyetler cephesine tedirginlik hâkimken, Litvanyalı siyasetçiler yaklaşık bir yıl boyunca Avrupa'da bağımsızlıkları için destek turuna çıkmıştır. Fakat Litvanya, ABD ve Batı Avrupa için tabiri caizse yanlış zamanda gelen, beklenmeyen bir bebek olmuştur. Çünkü Batı'da Gorbaçov'un reformlarını hayata geçirmek ve sonuçlarını görebilmek için ona zaman tanımak gerektiği düşüncesi hâkimdir.¹⁵³ Dolayısıyla Gorbaçov yönetimiyle geliştirilen iyi ilişkileri ve Avrupa'da tesis edilen güvenlik

¹⁴⁹ Martha Brill Olcott, "The Lithuanian Crisis", *Foreign Affairs*, Vol. 69, 1990, s.30

¹⁵⁰ Olcott, *The Lithuanian Crisis*, s.45

¹⁵¹ Agm, s.45

¹⁵² Zenonas Butkus, "The Impact of The USSR on Lithuania's Domestic Policy And Its International Orientation In The Third Decade Of The Twentieth Century", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 38, 2007, s.217

¹⁵³ Olcott, *The Lithuanian Crisis*, s.42

ortamını, Litvanya'nın bağımsızlığı uğruna tehlikeye atmamak için sürecin başında sessiz kalmıştır.¹⁵⁴ Batı'dan bekledikleri desteği bulamayan Litvanyalı siyasetçiler, içerde kötüleşen ekonomik koşullar ve Moskova'nın giderek artan baskısı karşısında güç kaybetmeye başlamıştır.

1989 tarihli nüfus sayımına göre Baltık devletlerinde yaşayan yaklaşık bir buçuk milyon Rus içerisindeki 344500 nüfus Litvanya'da yaşamakta ve bu azınlık %85 oranında şehirde ikamet etmektedir. Endüstri, inşaat, eğitim gibi sektörlerde istihdam edilen Ruslar, kötüleşen ekonomik koşullardan doğrudan etkilenmiştir. Nitekim bağımsızlık kararından önce de idare tarafından hayata geçirilen bazı uygulamalar, hayatı etnik Ruslar için biraz zorlaştırmıştır. Vatandaşlık, ana dilde eğitim ve istihdam için ana dil şartı gibi konularda çıkarılan kanunlar neticesinde¹⁵⁵ dezavantajlı konuma gelen Ruslar, toplumun da hükümetin yaklaşımına paralel bir tavır takınması neticesinde sadece devlet nezdinde değil sosyal yaşamda da ötekileştirilmiştir.¹⁵⁶ Böylece diasporadaki Ruslar, Moskova'nın Litvanya'ya müdahale için öne sürdüğü gerekçelerden biri haline gelmiştir.¹⁵⁷

1991 yılının Ocak ayında bir durum değerlendirmesi yapan Moskova, Litvanya'nın bağımsızlık kararına uluslararası destek bulunmadığına ikna olmuş ve ayrılıkçı hükümete askeri müdahalede bulunmaya karar vermiştir. 13 Ocak 1991 günü Sovyet Ordusunun zırhlı araçları, önemli bir medya kuruluşu olan Vilnius televizyonunu işgal etmiştir. Bu işgal esnasında meydana bulunan protestocuların 13 kişi hayatını kaybetmiştir. Protestocuların kararlılığı sebebiyle Televizyon kulesinden sonra işgal edilmesi planlanan parlamento binasından vazgeçilmiş ve bu olaylar esnasında meydana gelen sivil kayıplar, Litvanya toplumunda sönmekte olan bağımsızlık ateşini tekrar harlamıştır. Silahsız protestocuların yaşamını yitirmesi, Litvanya bağımsızlık sürecine sadece içerde değil dışarıda da farklı bir boyut kazandırmış, çeşitli Avrupa ülkeleri ve Katoliklerin ruhani lideri Papa, destek mesajları yayınlamıştır. Nitekim Ağustos ayının sonunda tanınma çabaları kabul görmeye başlayan Litvanya, İzlanda, Danimarka, Norveç, Macaristan ve Arjantin'in

¹⁵⁴ Olcott, *The Lithuanian Crisis*, s.31

¹⁵⁵ Tatjana Jasinskaja, "Baltic Russians in 1989-1995: Adaptation to a New State System", *Anthropological Journal on European Cultures*, Vol. 5, 1996, s.100

¹⁵⁶ Agm, s.97-98

¹⁵⁷ United States Army Special Operations Command, *"Little Green Men": A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014*, North Carolina 2015, s.9

bağımsızlığını tanımasının ardından Eylül ayında Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olmuştur.¹⁵⁸

Böylece Ruslar, Sovyetler Birliği'nin dağılmak üzere olduğu bir süreçte, sınırları içinde vuku bulan bir egemenlik krizine konvansiyonel birliklerini kullanarak müdahale etmeyi tecrübe etmiştir. Uluslararası ortamı tartarak hamle yapılmış olmasına rağmen kullanılan gücün niteliği ve yaşanan kayıplar sebebiyle içerde ve dışarıda büyük bir tepki ve baskıya maruz kalmıştır.¹⁵⁹ Baskılar karşısında Gorbaçov, Vilnius'ta protestocuların hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan hadisede, ölümlere sebep olan birliklerin bilgisi ve emri dışında hareket ettiğini açıklayarak, şahsı ve Moskova yönetimi üzerindeki iddiaları inkâr etmiştir.¹⁶⁰

3.2. MOLDOVA'NIN İHTİLAFLI BAĞIMSIZLIĞI

Moldova Cumhuriyeti'nin Ukrayna sınırında, Dinyester nehri kıyısında bulunan Transdinyester Moldova Cumhuriyeti; meclisi, hükümeti, yargı sistemi, ordusu, bayrağı ve milli marşı bulunan fakat RF hariç Birleşmiş Milletler üyesi hiçbir devletin tanımadığı bir devlettir. Anayasasındaki resmi adı “Pridnestrovian Cumhuriyeti” olan ayrılıkçı devlet, 27 yıldır yaklaşık yarım milyon nüfusuyla, kendisini tanıyan tek ülke olan RF ile SSCB'den kalan bir miras olarak ilişkilerini sürdürmektedir.¹⁶¹

Transdinyester'in Moldova'dan kopuşuyla sonuçlanan süreç, Moldova toplumunda 1980'lerden itibaren gelişen “Romanyalılaşıma” eğilimiyle başlamıştır. Moldova toplumu ve yöneticilerinin Batıya meyletmesine karşılık, Transdinyester bölgesinde bulunan siyasi elitlerin sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetme endişesiyle Rusya'ya yönelmesi, ayrılığın temelini oluşturmuştur.¹⁶² Transdinyesterli

¹⁵⁸ Rimantas Vebra, “Political Rebirth in Lithuania, 1990-1991: Events And Problems”, *Journal of Baltic Studies*, Vol. 25, 1992, s.183-188

¹⁵⁹ United States Army Special Operations Command, “*Little Green Men*”: A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014, s.10

¹⁶⁰ Alfred Erich Senn, “Lithuania's Path To Independence”, *Journal of Baltic Studies*, Vol. 22, 1991, s.249

¹⁶¹ Mihály Borsi, “Transnistria - an unrecognised country within Moldova”, *Seer: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 2007, s.45

¹⁶² Igor Istomin & Irina Bolgova, “Transnistrian strategy in the context of Russian–Ukrainian relations: the rise and failure of ‘dual alignment’”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, s.171

komünistler, İkinci Dünya Savaşından beri Moldova komünist partisinin yönetim kademesini oluşturmuş ve Moldova içerisindeki diğer komünistlere göre Moskova'ya her zaman daha sadık olmuştur. Böylece sadakatleri onlara güç ve yönetim kademesinde adeta bir tekel sağlamıştır. Fakat SSCB'nin son dönemlerinde gelişen ve statükoyu değiştirme potansiyeli taşıyan reform politikaları ve milliyetçi akımlar, Transdinyesterli elitleri endişeye sevk etmiştir. Moldova'daki milliyetçi cephe ise Romanya ile iyi ilişkiler geliştirmekten yana olmakla beraber yönünü Batıya dönmek istemektedir. Nitekim 1989 yılında Latin alfabesi kökenli "Moldovaca"nın tek resmi dil olarak kabul edilmesiyle Batı istikametindeki ilk somut adım atılmıştır.¹⁶³

Böylece 1990 yılı, Moldovalı yöneticiler için bağımsızlık yolunda umut, Transdinyesterli komünistler için endişeyle başlamıştır. Bu endişenin bir tezahürü olarak 1990 yılının Eylül ayında Transdinyester'de, "Dinyester Moldova Otonom Cumhuriyeti" kurulmuştur. Moldova, alınan kararı sadece protesto edebilmiştir. Çünkü ayrılıkçı bölge üzerinde egemenliğini hayata geçirebilecek silahlı kuvvetten yoksun durumdadır. 1991 yılının Ağustos ayında Moskova'da gerçekleşen darbe teşebbüsünden sonra SSCB'nin politik gücü kaybolmaya başlamış ve bu gelişme Transdinyester'in Moldova'dan kopuş sürecini hızlandırmıştır.¹⁶⁴

Taraflar arasında karşılıklı yapılan açıklamalar ve kınamalar, Aralık ayından itibaren yerini şiddete bırakmıştır. Ayrılıkçı Otonom Cumhuriyet'in paramiliter güçleri ile Moldova kolluk kuvvetleri arasında, hükümet binalarının kontrolü üzerinden başlayan silahlı çatışmalar, Moldova devlet başkanının OHAL ilanı etmesiyle açıktan bir savaşa dönüşmüştür. Sovyet 14ncü ordusu, çatışmaların seyri esnasında Transdinyester lehine çok kritik bir rol oynamıştır.¹⁶⁵ Moldova Devlet Başkanı 1992 yılının başında, ülkede konuşlu bulunan 14ncü Ordu'ya bütün askeri varlığını yeni kurulmakta olan Moldova silahlı kuvvetlerine devretme talimatı vermiş, fakat devir teslim henüz gerçekleşmeden, dört ay sonra Yeltsin'den gelen emirle 14ncü Ordu bir günde Rusya Federasyonu'nun ordusu olmuştur. Aynı Ordu,

¹⁶³ Claus Neukirch, "National Minorities in the Republic of Moldova - Some Lessons Learned, Some Not", *Seer: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 1999, s.47-48

¹⁶⁴ Cristian Urse, "Solving Transnistria Any Optimists Left?", *Connections*, Vol. 7, No. 1, 2008, s.58-59

¹⁶⁵ Andrew Williams, "Conflict Resolution after the Cold War: The Case of Moldova", *Review of International Studies*, 1999, s.80

müteakip aylarda Moldova kuvvetlerine karşı Transdinyester paramiliter güçlerini desteklemiştir. Paramiliter güçlerin yetersiz kaldığı cephelerde doğrudan çatışmalara dâhil olan ordu, yüzlerce kişinin hayatını kaybettiği savaşın sonucunu belirlemiştir. 14'üncü Ordu, Temmuz ayında imzalanan ateşkesin ardından barışı koruma misyonu ile Transdinyester bölgesine kalıcı olarak yerleşmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Williams, *Conflict Resolution after the Cold War: The Case of Moldova*, s.74

Şekil 3.1: Transdinyester

Kaynak: Zoria, (2017:1).

1990’larda Transdinyester nüfusunda Moldovalılar %32, Ruslar %31 ve Ukraynalılar %29 oranında temsil edilmektedir. Rakamlardan da görüleceği üzere etnik temelli bir ayrımcılık söz konusu değildir çünkü bütün gruplar neredeyse aynı oranda temsil edilmektedir.¹⁶⁷ Yani, Etnik köken veya Rus diasporası, Rusya’nın bölgeye gösterdiği ilgiyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Fakat Bölgedeki ticari yatırımlar bakımından Transdinyester, stratejik önem taşımaktadır. Bu bölge, Moldova yüzölçümünün %12 sini oluşturmasına rağmen Moldova Sovyet

¹⁶⁷ Borsi, *Transnistria - an unrecognised country within Moldova*, s.45

Cumhuriyeti endüstrisinin büyük bölümüne ev sahipliği yapmıştır.¹⁶⁸ Moldova nüfusunun %12sinin ikamet ettiği Transdinyester bölgesi Moldova gayri safi milli hâsılasının %40'ına, toplam üretim hacminin %33'üne, toplam enerji üretiminin %90'ına katkı sağlamıştır. Rakamlardan anlaşılacağı üzere Transdinyester'in önemi, etnik azınlıklarından değil ekonomik öneminden kaynaklanmıştır.¹⁶⁹

Dönemin stratejik koşulları gereği kurulan ve 26 yıldır varlığını sürdüren bu devlet, maliyetlerine rağmen Rusya'nın güvenlik konseptinde önemli bir yere sahiptir. Öncelikle Rusya Federasyonu'nun sınırlarının dışında çeşitli birlik, silah ve teçhizatını konuşlandırabileceği bir üs bölgesidir. Ayrıca Transdinyester, yüzü Batıya dönük olan Moldova açısından çözülmesi gereken bir azınlık sorunudur. Moldova, Kopenhag kriterleri kapsamında bir başka azınlık olan Gagavuz Türklerine uyguladığı hoşgörülü politikalar sebebiyle övgüler alsa da¹⁷⁰ Transdinyester kapısının kilidi Kişinev'in değil, Moskova'nın elindedir. Dolayısıyla Transdinyester, mevcut haliyle Avrupa Birliği için (RF lehine) politik bir engeldir. Son olarak, Doğu Avrupa'daki askeri varlığını tahkim eden NATO'nun, RF'ye yönelik hamlelerini planlarken, karar alıcıları etkileyen bir önemli bir egemenlik açmazı konumunda bulunmaktadır.

3.3. BİRİNCİ ÇEÇENİSTAN SAVAŞI: SÜPER GÜÇ TRAVMASI

1991 yılında İnguşetya Cumhuriyetine Bağlı Otonom bir yönetim olan Çeçenistan, bağımsızlığını elde edebilmek için RF'ye karşı, ilki 1994-1996, ikincisi 1999-2009 tarihlerinde, bedeli çok ağır iki mücadele vermiştir. Bağımsızlığın Çeçenler için ne kadar hayati, Çeçen bağımsızlığının da Ruslar için ne kadar tehlikeli olabileceğini gösteren bu iki savaş, Rus güvenlik bürokrasisinde tepeden tırnağa reform yapılması ihtiyacını ortaya koymuştur. Putin yönetimi ile şekillenmeye başlayan Rus güvenlik konseptine önemli girdiler yapan Çeçen Savaşları'nı anlayabilmek için öncelikle meselenin tarihsel arka planını incelemek faydalı olacaktır.

¹⁶⁸ Angela Munteanu and Igor Munteanu, "Transnistria: a paradise for vested interests", *Seer: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, Vol. 10, No.4, 2007, s.52

¹⁶⁹ Borsi, *Transnistria - an unrecognised country within Moldova*, s.46

¹⁷⁰ Age, s.50

Çeçenlerin yakın tarihinde gerçekleşen iki hadise, Rus hegemonyasına karşı gelişen direnci hep dinç tutmuştur. Bunlardan ilki, 19. yüzyılda, Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'yı işgalidir. Rus orduları tarafından 1817 yılında Kafkasya'da başlayan işgal, ancak yarım asır sonra bütün bölgede kontrolü sağlayabilmiştir.¹⁷¹ Yarım asır boyunca inatçı Çeçen direnişi karşısında tıkanan Ruslar, sivil halkı hedef alarak, Müslüman Çeçenler'in köylerini yakmış, halk ile savaşçıları ayırım gözetmeden katletmiştir.¹⁷² 20nci yüzyılın ortasında gerçekleşen ikinci hadisede, Sibiry'a gönderilmek üzere bir günde evlerinden koparılan yarım milyon Çeçen, yaklaşık 15 yıl çalışma kamplarında sefalet içerisinde yaşamıştır. Kuruşçev yönetimi ile geri dönüş yolu açıldığında ise gidenlerin çoğu zaten hayatını kaybetmiş, geri dönenler ise 15 yıl önce kapıyı kapatamadan gittikleri evlerine, Rus vatandaşların yerleştirildiğini görmüştür. Bu kitlesel sürgün esnasında hayatını kaybedenlerin toplum içindeki oranını rakam vermeden ifade etmek gerekirse, hayatta kalan herkesin, akrabalarından en az birini gidiş yolunda veya toplama kamplarında kaybettiğini belirtmek mümkündür. Yani sürgün kaynaklı ölümün dokunmadığı hiçbir aile kalmamıştır.¹⁷³ Toplumsal hafızasında bu acı hatıraları taşıyan Çeçen halkı, SSCB'nin son günlerinde, topluma bağımsızlık yolunda önderlik edebilecek bir liderin etrafında kenetlenerek kendi kaderini belirleme yolunda bir dönüm noktasına gelmiştir.¹⁷⁴

Cahar DUDAYEV, 1 Kasım 1991 yılında Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Moskova başlangıçta bu hamleyi, anayasaya aykırı bir iç güvenlik sorunu olarak tanımlamıştır. Fakat aradan zaman geçtikçe Askeri erkân ve komünistlerin zihninde, Çeçen bağımsızlık hamlesinin Rus egemenliği altındaki diğer halkları da tetikleyebilecek bir domino etkisi yaratabileceği ve böylece henüz yeni kurulmuş Rus Devleti'nin, 1nci Dünya Savaşının ve Soğuk Savaşın sonunda olduğu gibi tekrar dağılabileceği kaygısı hâkim olmaya başlamıştır.¹⁷⁵ Ayrıca bölgenin ekonomik ve stratejik önemi, Rusya açısından kaybedilemeyecek kadar mühimdir. Coğrafi olarak çok kritik bir noktada bulunan Çeçenistan, Doğuda Dağıstan, Güneyde Gürcistan,

¹⁷¹ Martin Malek, "Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994", *Connections*, 2009, s.86

¹⁷² Brian Glyn Williams, "The Role of Memorialization and Collective Memory in the 1994-1996 and 1999-2000 Russo-Chechen Wars", *History and Memory*, 2000, s.103-104

¹⁷³ Agm, s.106

¹⁷⁴ Angel Rabasa, *The Caucasus and Central Asia, Beyond al-Qaeda*, Santa Monica 2006, s.105

¹⁷⁵ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.86

batıda İnguşetya ve Kuzeyde Stravropolski'yi birbirine bağlayan önemli kavşaklardan birisini oluşturmaktadır. Doğu ve Batı Kafkaslar arasındaki karayolu ve demiryolu akışı Çeçenistan'dan geçmekte, ulaşım ağlarının tam merkezinde yer alması ekonomik önemini artırmaktadır.¹⁷⁶

RF'nin kaygılarına rağmen kurulan Çeçen yönetimi ilk yıllardan itibaren çok başarılı bir yönetim sergileyememiştir. Etkili bir hükümetin tam anlamıyla işletilememesi, RF'nin uyguladığı ekonomik ambargo ve Rus kökenli nitelikli iş gücünün RF'ye geri dönmesi, ekonomik ve idari anlamda Çeçenistan'ın ayakta durmasını zorlaştırmıştır.¹⁷⁷ 1994 yılında RF, Dudayev'i devirmek ve ayrılıkçı Çeçen hareketini sonlandırmak için Dudayev'e muhalif grupları tek bir cephede toplamaya çalışmıştır. RF'nin bu hamlelerinin kaçınılmaz olarak silahlı mücadeleye varacağını gören Dudayev, çıkacak savaşta birliklere emir komuta etmek üzere Şamil Basayev'i Çeçenistan'a davet etmiştir. Şamil Basayev'in komutanlığında birleşen Çeçen savaşçılar öncelikle Dudayev'e karşı RF'nin güçlendirdiği muhalif Çeçen grupları etkisiz hale getirmiş, bunun üzerine Rus Ordusu, Grozni hedefli bir askeri harekât başlatmıştır. Cahar DUDAYEV hükümetini devirmek ve Grozni şehrini almak üzere yola çıkan Rus birlikleri henüz Grozni'ye varmadan, Basayev'in komutasındaki grupların uyguladığı gerilla taktikleri sayesinde yıpratılmıştır. Nihayet çatışmalar şehre vardığında, ilk savaşın en kanlı safhası da başlamıştır. Ruslar ağır kayıplara rağmen Grozni'ye girmiş, Çeçen savaşçılar ise şehir artık kendileri için cephe vasfını kaybettiği için, yıpratma savaşını sürdürmek üzere şehri terk edip güneydeki dağlık coğrafyaya çekilmiştir.

Savaşın her safhasında, eğitimsiz, tecrübesiz ve yetersiz liderler tarafından sevk ve idare edilen Rus birlikleri Çeçenler karşısında çok kayıp vermiştir.¹⁷⁸ Artan askeri kayıplar, Afganistan'daki harekâtı henüz unutmamış olan Rus kamuoyunda, Çeçenistan operasyonuna verilen desteği düşürmüştür. Asker kayıplarının yanı sıra Grozni şehrinde yaşamakta olan halk da çatışmalardan muazzam ölçüde etkilenmiş, meydana gelen sivil kayıplar hem Rus hem de uluslararası kamuoyunda tepkilere sebep olmuştur. Afganistan'da olduğu gibi askeri anlamda gün geçtikçe çıkmaza

¹⁷⁶ P. L. Dash, "Chechnya: War Has No End", *Economic and Political Weekly*, 2000, s.1518

¹⁷⁷ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.83

¹⁷⁸ Dash, *Chechnya: War Has No End*, s.1518

giren Çeçenistan savaşı, Çeçenistan müftüsünün, Rus işgalcilere karşı cihat ilan etmesiyle, o ana kadar yerel olan sorunu, birden RF'deki bütün Müslümanları ayaklandırabilecek ulusal bir krize dönüştürmüştür.

Güney Çeçenistan dağlarına çekildikleri günden beri kırsaldaki gerilla harbini sürdüren Çeçenler, 1996 yılında Rus ordusu karşısında dağılma noktasına gelmiş, fakat Nisan ayında Cahar DUDAYEV'in uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetmesi, gidişatı birden tersine çevirmiştir. Cahar DUDAYEV'in ölümünün ardından yeniden toparlanan Çeçenler, Ağustos ayında bütün kuvvetlerini birleştirerek Rus kontrolündeki Grozni'ye saldırmıştır. Şehir düştükten sonra savaşan taraflar ateşkes için masaya oturmuş, böylece iki yıllık savaş, taraflar arasında imzalanan anlaşma neticesinde Çeçenlerin galibiyeti ile sonuçlanmıştır.¹⁷⁹

Her iki savaşı da aslen kendi öz kaynaklarıyla sürdüren Çeçenler, başlangıçta Dudayev'in bir şekilde temin ettiği ve uçaktan tanka kadar çeşitli kalemlerden oluşan konvansiyonel silahlara sahiptir.¹⁸⁰ Çeçenler savaş öncesinde ve esnasında, devletlerini yaşatabilecek ölçüde dış destek bulamasa da, sahada silahlı mücadeleyi sürdürmelerine destek olan sınırlı ölçüde para, silah ve savaşçı desteği almıştır. Yani savaşın başlangıcında başta Ortadoğu ve körfez ülkeleri olmak üzere İslam dinine mensup birçok ülke Çeçenistan'a destek vermiştir. Nitekim Çeçenistan'a dışarıdan gelen destek üstü kapalı (örtülü) ve lojistik bir destekten öteye geçmemiştir. Çünkü RF, Çeçenistan savaşı esnasındaki bataklığa gömülmüş imajına rağmen, konvansiyonel ve nükleer caydırıcılığı sayesinde, karşısında uluslararası bir ittifak oluşmasını engelleyen gücünü muhafaza etmiştir.¹⁸¹

Rus ordusu 1994-1996 savaşında çok başarılı bir performans sergilememiştir. Bu sonuca, sadece Grozni'de verdiği kayıplara bakarak varmak mümkün olsa da meseleyi, sahada sergilenen askeri kabiliyetler üzerinden birkaç başlık altında değerlendirmek mümkündür.¹⁸² Örneğin Rus birlikleri insan gücü bakımından, taktik seviyede becerikli, anlık çözümler üretebilen küçük liderlere sahipse de eğitimsiz ve gönülsüz askerlerden ve sahanın gerçeklerini anlayamayan bir kurmay kadrosu ile

¹⁷⁹ United States Army Special Operations Command, *Little Green Men: A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014*, s.11

¹⁸⁰ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.87

¹⁸¹ Dash, *Chechnya: War Has No End*, s.1517

¹⁸² Olga Oliker, "Russia's Chechen Wars 1994-2000", *Rand Corporation*, 2001, s.81-83

savaşı yürütmüştür. Birlikler, sahadaki düşmanın kuvvetini tespit etmeye yönelik keşif yapma kabiliyetine sahip değildir. Saha dışındaki istihbarat teşkilatı da muharebeye yönelik gerekli bilgi sağlayamamıştır. Kurmay kadrolar, etkili bir harekât planı yapmak, sahadaki birliklerin karşısına net hedefler koymak ve küçük birliklerin sahada öğrendiği gerçekleri ve elde ettiği kazanımları algılayıp harekât planının içerisine aktarmak konularında yetersiz kalmıştır. Bunun yanı sıra güneş battıktan sonra muharebe edemeyen ve şifreli iletişim kabiliyetinden yoksun olan birlikler, geceyi etkin kullanan ve basit el telsizleri ile eşgüdümlü saldırılar düzenleyebilen Çeçenler karşısında tıkanıp kalmıştır. Her şey bir kenara Rus ordusu 1992 yılından beri tatbikat yapmamıştır. Yani her gün kışlaya girip çıkan komutanlar askerlerini, askerler komutanlarını tanımamaktadır.¹⁸³ Rus ordusunun kurumsal zafiyetlerinin doğal bir sonucu olarak 1996 yılında RF, ayrılıkçı bir grup ile ateşkes için eşit şartlarda masaya oturmuştur.

3.4. İKİNCİ ÇEÇENİSTAN SAVAŞI: TRAVMADAN ÇIKIŞ

Birinci Çeçenistan savaşının ardından etkili bir hükümet kuramayan ve politik amaçlarını tam olarak elde edemeyen Mashadov Hükümeti, bu açmazdan çıkabilmek için Vahhabi akımının 1990'ların başından beri yerleşik olduğu Dağıstan'da bulunan ayrılıkçılarla birleşmeye karar vermiştir.¹⁸⁴ 1999 yazında iki bin kişilik bir kuvvetle komşu Dağıstan topraklarına giren Çeçenler, bazı köyleri ele geçirmelerine rağmen halk tabanında umdukları desteği bulamamıştır. Bu hamle ile İkinci Çeçenistan Savaşı'nı başlatan Çeçenler, halk desteği bulamadıkları Dağıstan topraklarında işgalci durumuna düşmüştür. Bu sefer halkı yanına almayı başaran RF, 1999 yılının Eylül ayında Çeçen ayrılıkçılara yönelik icra edilen uzun süreli bir hava harekâtının ardından yaklaşık 100.000 kişilik bir kuvvet ile kara harekâtı başlatmıştır.¹⁸⁵ Kara harekâtı konvansiyonel anlamda coğrafi hedeflerine ilerlerken, Ruslara müzahir Çeçen milis gruplar da konvansiyonel olmayan taktiklerle destek vermiştir. Kırsaldan sonra Grozni şehrini de ele geçiren Rus birlikleri, 2000 yılının baharında güney

¹⁸³ Rama Sampath Kumar, "Russian Fiasco", *Economic and Political Weekly*, 1996, s.25

¹⁸⁴ Camilla Fanning, "The Chechen Crises and the 'Spectre' of Islam: Understanding Russian and Western Perspectives", *Irish Studies in International Affairs*, 2003, s.229

¹⁸⁵ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.89

Çeçenistan dağlarına çekilen ayrılıkçı grupları imha etmek üzere ileri harekâta devam etmiştir. Bu safhadan itibaren cepheden askerlerini çeken Ruslar ayrılıkçı Çeçenlerle müzahir Çeçenleri baş başa bırakmıştır. Rus özel kuvvetlerinin ve istihbarat birimlerinin yönlendirdiği müzahir Çeçenler, ayrılıkçı Çeçenlere karşı yıllarca savaşmaya devam etmiştir. Rusların sınırlı destekle muharebelere destek verdiği bu birbirine “kırdırma savaşı” 2009 yılına kadar devam etmiştir.

Birinci savaşın Çeçen toplumu için birleştirici olduğunu söylemek ne kadar doğruysa ikinci savaşın da birincisi kadar ayrıştırıcı olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrılıkçı hükümet, sahadaki başarılarına rağmen ekonomiyi aynı maharette yönetememiş ve halk desteğini kaybetmiştir. Kötüleşen politik ve ekonomik durum, Rusların lehine bir atmosfer yaratmıştır. Siyasi zemini ustalıkla kullanan Ruslar, tekrar kendine müzahir bir muhalefet oluşturmuştur. Siyasetin yanı sıra muharebe alanında da hatalarından ders alan Ruslar ikinci savaşın ilk yıllarında kısa süreli, etkili ve sonuç alıcı bir harekât gerçekleştirmiştir. Müteakiben muhalif Çeçenler marifetiyle, Çeçen’in Çeçen’e karşı savaştığı bir iç savaş başlamıştır. Ayrılıkçı Çeçenler, Rus güvenlik kuvvetleri ile işbirliği yapmakla suçladıkları Müzahir Çeçenleri hedef almaya başlamış, böylece Rusların korkulu rüyası “Çeçen sorunu” kendi kendini bitiren bir döngüye girmiştir.¹⁸⁶

İkinci savaşa katılan Rus birliklerinin eğitim seviyesi, birinci savaşa kıyasla biraz daha yükselmiş, birlikler elde edilen tecrübeler doğrultusunda eğitim ve tatbikatlar icra etmiştir. Ayrıca ilk savaşa kıyasla, Hasmin tecrübesi, motivasyonu ve meskûn mahal ortamının kısıtlamaları daha gerçekçi bir tahlille değerlendirilerek muhtemel hal tarzları geliştirilmiş, böylece ayakları yere basan planlamalar ile harekâta yön verilmiştir. Son olarak, medya daha etkili kullanılmıştır. İlk savaşta harekâtın amacı doğrultusunda yönlendirilemeyen medya, ikinci savaşta daha başarılı bir performans sergileyerek Harekâtın akışını hem iç kamuoyuna hem uluslararası kamuoyuna hedeflenen mesajlar doğrultusunda yansıtmıştır.¹⁸⁷

İlk savaşı “anayasal düzenin tesisi” zeminine oturtan Moskova, ikinci savaşı “terörizme karşı mücadele” olarak nitelemeyi tercih etmiştir. Sorunun bölgesel, etnik ve politik kökenlerine odaklanmayan çözüm yöntemi, RF bakımından uluslararası

¹⁸⁶ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.94

¹⁸⁷ Oliker, *Russia's Chechen Wars 1994-2000*, s.82-84

destek bulamasa da en azından karşısında uluslararası bir ittifak oluşmasını engellemiştir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra El Kaide bağlantılı bir uluslararası terör sorunu olarak yansıtılan¹⁸⁸ Çeçen sorunu, baba oğul Kadirovlar yönetimi sayesinde RF için tehdit vasfını kaybetmiştir.

3.5. YENİ GÜVENLİK ALGISININ İLK SINAVI: GÜRCİSTAN SAVAŞI

1991 yılında Gürcistan, Güney Osetya’da iç savaşın devam ettiği, Abhazya’da ise savaşın başlamak üzere olduğu çalkantılı bir kuruluş sürecinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu süreçte iktidara gelen Batı yanlısı Gürcü lider Şevardnadze, 1992 yılında Güney Osetya, 1994 yılında da Abhazya ile çatışmaları sonlandıran ateşkes anlaşmalarını imzalamıştır. Nihai çözüme kavuşturulmadan rafa kaldırılan bu iki sorun, Gürcistan’ın Batıyla bütünleşmesinin önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Nitekim Batı dünyası Gürcistan’ın ihtiyacı olan diplomatik desteği, bağımsızlığın hemen ardından BM, Dünya Bankası ve IMF’ye üye kabul ederek vermiştir.¹⁸⁹ Fakat NATO üyeliğini de kapsayan tam bir bütünleşme için “iç mesele” olan Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Sorunun diğer bir tarafı olan RF’nin tutumu, her dönemde önemli ve belirleyici bir etken olmuştur. Kafkasları, kırmızıçizgi statüsünde kabul eden RF, SSCB dağıldığından beri bölgedeki aktörler arasında, kendi lehine bir denge siyaseti izlemiştir.¹⁹⁰ Abhazya ve Güney Osetya ise Gürcü egemenliğini kabul etmemekle beraber Gürcistan’ın aksine yüzünü RF’ye dönmüştür.¹⁹¹

1990’ların sonlarına doğru başta ABD olmak üzere Batı dünyası Kafkasya’ya daha yakın bir ilgi göstermeye başlamıştır. Hazar denizindeki petrolün batıya sevk edilmesinde, körfez ülkelerine ve Rusya’ya alternatif oluşturabilecek olan tek koridor Kafkasya-Anadolu koridoru, bu koridorun kritik durağı da Gürcistan’dır. Nitekim

¹⁸⁸ Malek, *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, s.91

¹⁸⁹ George Hewitt, “Abkhazia and Georgia: Time for a Reassessment”, *The Brown Journal of World Affairs*, 2009, s.189

¹⁹⁰ Dmitri Trenin, “Russia in the Caucasus: Reversing the Tide”, *The Brown Journal of World Affairs*, 2009, s.143

¹⁹¹ Svante E. Cornell, “Autonomy as a Source of Conflict: Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective”, *World Politics*, 2002, s.265

1999 yılında sözleşmesi imzalanan Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum petrol boru hatları, Gürcistan'ı enerji naklinde önemli bir transit ülke konumuna taşıyan somut hamleler olmuştur.¹⁹²

Oniki yıl süren Şevardnadze yönetiminin ardından, 2004 yılında milliyetçi söylemlerle iktidara gelen Saakaşvili, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını çözeceğini vaat etmiştir. Saakaşvili'nin ilk icraatı, Gürcistan'ın güney batısında bulunan Acara Özerk Cumhuriyeti'ni, barışçıl yollarla Gürcistan bünyesine katmak olmuştur. Şevardnadze dönemi boyunca, devletin fiili yönetiminin dışında kalan, fakat diğer azınlıklara kıyasla silahlı çatışmanın hiç yaşanmadığı Acara bölgesinin, özerk bir yönetim olarak Gürcistan'ın egemenliğine dâhil edilmesi, Saakaşvili'ye itibar kazandırmıştır. Acara'da kazandığı özgüvenle Abhazya ve Güney Osetya meselesine yoğunlaşan Saakaşvili, Batılı devletlerin desteğine güvenerek askeri müdahaleye yakın bir politika izlemeye başlamıştır.

RF daha önce Gürcistan'da bulunan bazı üs bölgelerini kapatmış olduğu için savaş başlamadan önce Kafkaslardaki askeri varlığını güçlendirmek istemiştir. Çünkü muhtemel bir savaş başladığında avantajı elde bulundurabilmek için zırhlı ve mekanize birliklerin, süratle güneydeki muharebe sahasına kaydırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, kritik dağ geçişlerini kontrol etmek için kurulan yeni üs bölgelerinin yanı sıra Karadeniz filosu için bir deniz üssü ve Abhazya'da bir hava üssünü inşa ve takviye çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 2008 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Abhazya'ya giden demiryolu hattı onarılmış, ağır silah ve teçhizatlar taşınmış ve Abhazya'da konuşlu Rus barış gücü, topçu bataryaları ile takviye edilmiştir. Tertiplenme faaliyetlerinin yanı sıra Kafkaslarda konuşlandırılmak üzere, dağlık coğrafyada savaşılabilecek nitelikte teçhizatlandırılmış iki adet dağ tugayı kurulmuş ve bölgede bulunan bazı birlikler sürekli harbe hazır olacak şekilde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Eğitim kapsamında, kara, hava ve deniz unsurlarının olası harekâta ortak savaşma kabiliyetini artırmak için müştereken icra edilen eğitim ve tatbikatlara ağırlık verilmiştir. Temmuz ayında, beklenen operasyonun bir provası olarak değerlendirilen “Kafkasya 2008” tatbikatı icra edilmiştir. Dahası Rus istihbarat servisleri, Güney Osetya başta olmak üzere Saakaşvili Hükümeti'nin aldığı savunma tedbirlerini yakın takibe almıştır.

¹⁹² Hewitt, *Abkhazia and Georgia: Time for a Reassessment*, s.191

Harekâtın öncelikli askeri hedefi, hava ve deniz üstünlüğü kurmak suretiyle Abhazya ve Güney Osetya'nın kontrolünün ele geçirilmesi, ikinci öncelikli hedefi ise, Gürcistan silahlı kuvvetlerinin takviye almasını engellemek şeklinde belirlenmiştir. İkinci hedefi gerçekleştirmek için önemli liman, havaalanı, demiryolu, karayolları ve Gürcistan silahlı kuvvetlerinin kritik tesislerini imha etmek ve ağır silah, teçhizatını tahrip ederek kullanılamaz hale getirmek gerekmiştir.¹⁹³

7 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya'nın Gürcistan birlikleri tarafından bombalanmasıyla, RF'nin dâhil olduğu konvansiyonel savaş başlamıştır.¹⁹⁴ Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırması ne Batı dünyası ne de RF tarafından öngörülemedi. Taarruz yerine küçük provokasyonlar bekleyen Ruslar, bu hamle karşısında süratle harekete geçmiştir.¹⁹⁵

Rus kara birlikleri kısa süre içerisinde ilk tertiplenmesini tamamlamış, hava kuvvetleri Gürcistan hava sahası üzerinde hava üstünlüğünü tesis etmiştir. Denizde de limanların ve denizin kontrolünü alan Karadeniz filosu sayesinde muharebenin başlangıcında ilk hedefe ulaşılmıştır. Fakat başlangıçtaki hızlı ve başarılı hamlelerin ardından bazı cephelerde harekât, kısa süreli sekteye uğramıştır. Savaş süresince RF hava kuvvetleri, Gürcü hava savunma sistemleri tesiriyle 4, diğer sebeplerle 6, toplamda 10 uçağını kaybetmiştir. 1990'lar boyunca Çeçenistan savaşlarında muharebe tecrübesi kazanmış olması gereken hava kuvvetlerinin, güçsüz konvansiyonel rakibi karşısında bu kadar zayıf olması, eğitim ve bakım konularında hala bazı derslerin alınmadığını göstermiştir. Gürcü hava kuvvetlerinin muharebenin son gününe kadar RF kara unsurlarına yönelik sürpriz saldırılar düzenlemeyi başarabilmiş olması, RF hava savunma sistemlerinin yetersizliğini ortaya koymuştur. Ayrıca RF hava kuvvetlerinin envanterinde bulunan havadan karaya güdümlü füzelerin teknolojisi eski, menzilli düşük olması da bu savaşta tecrübe edilen bir zafiyet olarak ortaya çıkmıştır. Kara birliklerinin envanterinde bulunan silah, araç ve gereçler de arzu edilen hazırlık seviyesinde değildir. Tank ve zırhlı araçlar, zırh koruması bakımından tanksavar füzelerine karşı olması gereken zırh seviyesinin altında ve karanlıkta muharebeyi sürdürebilecek gece görüş

¹⁹³ Carolina Vendil Pallin ve Fredrik Westerlund, "Russia's war in Georgia: lessons and consequences", *Small Wars & Insurgencies*, 2009, s.403

¹⁹⁴ Hewitt, *Abkhazia and Georgia: Time for a Reassessment*, s.192

¹⁹⁵ Trenin, *Russia in the Caucasus: Reversing the Tide*, s.145

sistemlerinden yoksundur, üstelik bakımsızlıktan dolayı sık sık arızalanmıştır. Son olarak, müşterek kuvvetler ortak bir iletişim kanalına sahip olmasına rağmen kurumlar arası ortak iletişim tesis edilememiş, istihbarat servileri ve bakanlıklarla tesis edilen koordinasyonu olumsuz etkilemiştir.¹⁹⁶ Gürcistan'ın 12 ağustos'ta teslim olmasıyla savaş sona ermiştir.

Şekil 3.2: Abhazya ve Güney Osetya

Kaynak: RFE/RL, (2008:1).

RF Ordusu, stratejik hedefleri olan Abhazya ve Güney Osetya'nın, beş gün gibi kısa bir sürede kontrol altına alınması bakımından başarılı fakat sahada sergilenen taktik ve operatif icraat bakımından, beklenenin altında bir performans sergilemiştir. Nitekim RF'nin karşısında Çeçenistan savaşlarının aksine, teşkilatı ve tertiplenmesi bilinen, konvansiyonel bir rakip bulunmaktadır. Üstelik Çeçenistan savaşlarından alınan dersler doğrultusunda bir dizi yenilik ve iyileştirme reformu hayata geçirilmiştir. Gürcistan Savaşı, 1994-1996 Birinci Çeçenistan savaşına kıyasla daha detaylı planlanmış, tatbikatlarla provası yapılmış, savaş öncesi yığınaklanmanın

¹⁹⁶ Pallin & Westerlund, *Russia's war in Georgia: lessons and consequences*, s.404-411

başarıyla gerçekleştirildiği, siber savaş ile diplomatik hamlelerin de ana hedefi destekler mahiyette icra edildiği bir harekât olmuştur. Yani RF, bazı konularda hatalarından ders alıp gerekli düzeltmeleri yapmıştır. Fakat yine de bazı kronik sorunları Gürcistan cephesinde de aşamamıştır. Örneğin birlikler hala modernize edilmemiş, eski nesil silah ve teçhizat kullanmıştır. Hava kuvvetleri ciddi manada bakım problemleri yaşamış ve eski nesil mühimmatlar ile görevlerini icra etmiştir. Hava savunma sistemleri de Gürcistan hava kuvvetleri karşısında vazifesini yerine getirememiştir.¹⁹⁷

Rusya, 2008 savaşından sonra Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Böylece bu iki yeni yönetim, Transdinyester ve Dağlık Karabağ'dan sonra Rus hinterlandında yer bulan fakat BM siyasi haritası içerisinde “devlet” sıfatı ile yer bulamayan yönetimler olarak uluslararası siyaset içerisine yerleşmişlerdir.

3.6. ASKERİ REFORM ÇABALARI

RF silahlı kuvvetlerindeki reform ihtiyacının sebeplerini, üç başlık altında özetlemek mümkündür. Birinci sebep, SSCB silahlı kuvvetleri olarak 15 devletin ortak güvenlik mekanizması olarak teşkilatlanmış olan yapının, bağımsızlığını ilan ederek sistemden çıkan devletler sebebiyle yeniden düzenlenme ihtiyacıdır. İkinci sebep, sadece RF silahlı kuvvetlerine özgü değil, diğer bütün dünya ordularında da olduğu gibi zaman ilerledikçe modernizasyon/güncelleme programları ile modern ve güçlü kalma ihtiyacıdır. Üçüncü ve son sebep ise, SSCB'nin dağılma sürecinde meydana gelen çatışmalarda, silahlı kuvvetlerin kendisine verilen görevleri yerine getirememesidir. Bu vaziyetin bir gereği olarak yeni devletin kuruluş arifesinde Yeltsin'in inisiyatifi ile durum tespitine yönelik bir değerlendirme yapılarak çözülmesi gereken sorun sahaları belirlenmiştir. Öncelikli sorun, olası bir üçüncü dünya savaşı senaryosunda, kısa sürede cepheye sevk edilebilecek olan beş milyonluk bir orduya göre kurgulanmış hantal seferberlik sistemi ve bu sisteme göre çeşitli hazırlık seviyelerinde silâh altında bulundurulmuş birliklerin vücuda getirdiği silahlı kuvvetler teşkilatıdır. Örneğin 1991 yılında, 132 adet tümenin sadece 20 adedi %70 hazırlık seviyesinde bulunuyorken kalan 112 tümen %50 ve %10 hazırlık seviyelerinde

¹⁹⁷ Pallin & Westerlund, *Russia's war in Georgia: lessons and consequences*, s.413-415

beklemektedir. Yani garajlarda ve depolarda istihdam edilen muazzam bir mevcut bulunmaktadır. Diğer sorun sahaları da önceki sorun ile bağlantılı olarak, 16 bölge komutanlığı altında görev yapan devasa teşkilatın karmaşık yönetimi, bu teşkilatın silah teçhizat ihtiyacını karşılayacak olan savunma sanayinin yetersizliği ve barış zamanında depolarda görev yapan, atıl durumdaki insan ve malzemenin yönetimi başlıklarından oluşmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için başlangıçta, silahlı kuvvetlerde küçülmeyi ve kademeli olarak profesyonelleşmeyi öngören bir hal tarzı benimsenmiş fakat ekonomik ve politik gerekçelerden ötürü bu plan tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.¹⁹⁸

Putin iktidarı devraldıktan sonra 2002 yılında savunma bakanlığına, KGB’de birlikte çalıştığı Sergei Ivanov’u getirmiştir. Hükümet nezdinde, askeri reformun gerekliliği konusunda iyi niyetli bir bilinç olmakla beraber, önceki savunma bakanları döneminde ciddi anlamda bir ilerleme kaydedilememiştir. Nitekim harbe hazırlık seviyesi üzerinden yapılan değerlendirmelerde Rus Silahlı Kuvvetlerinin sadece %13’ünün harbe hazır olduğu tespit edilmiştir. Kara Kuvvetleri’nin %17, Hava Kuvvetleri %7 seviyelerinde kalmış, Deniz Kuvvetleri %70 ile iyimser bir seviyeyi yakalayabilmiştir. Sadece Hava İndirme Birliği ile Stratejik Füze Kuvvetleri, arzu edilen harbe hazırlık seviyelerini yakalayabilmiştir.¹⁹⁹ Ivanov döneminin ilk icraatı, Genelkurmay Başkanlığını Savunma Bakanlığına bağlamak olmuş, müteakiben Silahlı Kuvvetlerin bütçesi artırılarak istikrar altına alınmış ve eğitim ile tatbikatlara ağırlık verilmiştir. Fakat yeni Savunma Bakanının en büyük sınavı Silahlı Kuvvetler içerisindeki yolsuzlukla mücadele olmuş, bazı kurumsal tedbirler alınmasına rağmen Rus güvenlik bürokrasisindeki sorunun kökü olan yolsuzluk meselesi çözüme kavuşturulamamıştır. 2007 yılında görevi Serdyukov’a devreden Ivanov’un yeni bakana en büyük mirası da yolsuzluk sorunu olmuştur.²⁰⁰

2007’de Savunma Bakanlığı’nı devralan Serdyukov döneminde de Silahlı Kuvvetlerin yolsuzluktan arındırılması öncelikli görev olarak belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadelenin yanı sıra Silahlı Kuvvetlerin hantal ve köhne yapısının

¹⁹⁸ Aleksey Gayday, “Reform of the Russian Army”, *Russia’s New Army*, Mikhail Barabanov (ed.), Moscow 2011, s.10-12

¹⁹⁹ Andrei Makarychev ve Alexander Sergunin, “Russian military reform: institutional, political and security implications”, *Defense & Security Analysis*, 2013, s.357

²⁰⁰ Dale Herspring, “Russian Military Reform and Anatoly Serdyukov”, *Problems of Post-Communism*, 2008, s.21-22

yerine küçük, harbe hazır, profesyonel, süratle intikal ettirilebilen, modern bir teşkilatlanma tasarlanmıştır. Bu kapsamda önce mevcutlarda azaltmaya gidilmiştir. Serdyukov öncesinden başlayan küçülmeyi tarihlerle ifade edecek olursak, 2002 yılında 2,3 milyon olan askeri personel mevcudu, 2008 yılında 1,2 milyon, 2012 yılında 1 milyona düşürülmüş yani küçülme ve profesyonelleşme politikası kurumsal olarak sürdürülmüştür.²⁰¹ Ayrıca Silahlı Kuvvetler teşkilatı içersinde, fiili olarak personel istihdam edilen 22000 kadro, 8500'e düşürülmüştür. Eğitim alanında da kapsamlı bir düzenleme yapılmış, çeşitli nitelik ve seviyelerdeki toplam 65 eğitim kurumu, yeni araştırma merkezlerini de ihtiva edecek şekilde 10 eğitim kurumuna düşürülmüştür.²⁰²

Yolsuzlukla mücadele kapsamında, başta savunma ihtiyaçlarının tedariki olmak üzere, atama, terfi ve görevlendirme gibi personel konularında radikal kararlar alınmış ve Putin'in desteği ile katı bürokrasiye rağmen çok keskin düzenlemeler yapılmıştır. Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaç duyduğu malzemeyi tedarik etme yetkisi, yapısal bir düzenleme ile sivil bir kuruma devredilmiş, böylece askerler ihale sürecinden uzaklaştırılmıştır. Bu yapısal düzenleme ile yolsuzluk sorunu tam anlamıyla ortadan kaldırılamasa da silahlı kuvvetler, yolsuzluk potansiyeli olan bir süreçten uzaklaştırılmış ve sadece ihtiyaçlarını talep ve tarif edecek bir müşteri konumuna getirilmiştir. Tedarik başlığının yanı sıra personel konularında vuku bulan rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçlarıyla da mücadele yoluna gidilmiştir.²⁰³

Silahlı kuvvetler envanterindeki silah, araç ve gereçlerin yetersizliği, Gürcistan Savaşı'nda iyice ayyuka çıkmıştır. Fakat asıl sorun, silahlı kuvvetlerin modern silah ve teçhizattan mahrum olması değil, Rus savunma sanayisinin modern ihtiyaçları üretebilecek kapasitede olmamasıdır. Nitekim Deniz Kuvvetlerinin ihtiyaçları ve "Su" serisi uçakların aviyonik sistemleri için Fransız firmalarla, İHA sistemleri için İsrail'le ve muhtelif sistemler için diğer yabancı üreticilerle müşteri ve ortak üretici statülerinde ortaklıklar kurulmuştur. Teknoloji transferinin yanı sıra savunma sanayine düşen bütçe payının artırılması ve kapsamlı bir modernizasyon

²⁰¹ Herspring, *Russian Military Reform and Anatoly Serdyukov*, s.43

²⁰² Makarychev ve Sergunin, *Russian military reform: institutional, political and security implications*, s.358-359

²⁰³ Dale Herspring, "Anatoly Serdyukov and the Russian Military", *Problems of Post-Communism*, 2013, s.46-47

programının yürürlüğe sokulması kararlaştırılmıştır. Ekonomik kısıtlardan dolayı modernizasyon önceliği sırasıyla, Stratejik Füze Kuvvetleri, Spetznaz birlikleri ve anti terör timlerinin kadro ve kullanımındaki silah, araç ve gereçlere verilmiştir.²⁰⁴

2010 yılında silahlı kuvvetlerin hiyerarşik yapısında değişikliğe gidilerek, her üç kuvvetin kabiliyetlerinin bir arada toplandığı, üç kademeli bir komuta yapısı belirlenmiştir. SSCB zamanında, Bölge Komutanlığı-Ordu-Kolordu-Alay hiyerarşisine göre teşkilatlandırılmış olan bu yapı, Bölge Komutanlığı-Muharip Komutanlık-Tugay şeklinde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Oluşturulan dört adet Bölge Komutanlığı, Rus anakarasını savunmak üzere, yurt içinde dört bölgede tertiplenmiştir. Bu tertiplenme ile RF içerisinde ve sınırlarındaki muhtemel çatışma bölgelerine süratle intikal edebilecek, harbe hazırlık seviyesi yüksek birlikler kurulması amaçlanmıştır. Yeni teşkilat ve tertiplenme, silahlı kuvvetleri daha etkin bir yapıya kavuşturmasının yanı sıra tasarruf da sağlamış, birliklerin konuşlandığı üs bölgesi sayısı 8000'den 184'e düşürülmüştür. Ayrıca, önceki sisteme göre verilen emrin, en uç icracı birliğe ulaşması için aşması gereken 11 seviye, 3'e düşürülmüştür.²⁰⁵

2007-2011 döneminde düzenlenen diğer bir fasıl, personel mevcutları ve kalitesi olmuştur. Diğer statülerde de azalma olmakla beraber en çok subay mevcutları azaltılmıştır. General sayısı 1107'den 886'ya, albay sayısı 23663'den 9114'e, binbaşı 99500'den 25000'e ve yüzbaşılar 90000'den 40000'e düşürülmüş, sadece teğmen ve üsteğmen rakamlarında artış olmuştur. Yani toplam subay mevcudu 300000'den 150000'e düşürülmüştür. Fakat eş zamanlı olarak teşkilat ve kadrolarda da gerekli düzenleme yapılmadığı için üç ay sonra 70000 subay tekrar göreve çağırılmış ve subay mevcutları 220000 rakamında sabitlenmiştir. Ayrıca Silahlı Kuvvetlerin tamamen profesyonelleşmesi maksadıyla sözleşmeli askerlik sistemi hayata geçirilmiş, bu sistemi cazip kılabilmek için eğitim, statü ve maaş başlıkları altında iyileştirmeler yapılmıştır.²⁰⁶

SSCB'nin çöküş dönemini başlangıç olarak kabul edersek, Ukrayna Savaşı'nın vuku bulduğu 2014 yılına kadar geçen 23 yılda icra edilen reformların

²⁰⁴ Makarychev ve Sergunin, *Russian military reform: institutional, political and security implications*, s.360-361

²⁰⁵ Herspring, *Anatoly Serdyukov and the Russian Military*, s.51-52

²⁰⁶ Agm, s.47-50

belli bir aşamaya geldiğini kabul etmek gerekir. Fakat bu gelişim kolaylıkla olmamış reform iradesini engelleyen birçok etkenle mücadele edilmesi gerekmiştir. Bu etkenlerden ilki Rus güvenlik bürokrasisi içerisindeki keskin muhalefet olmuştur. İkinci engel yolsuzlukla mücadele olmuş bu kapsamda yolsuzluk tamamen ortadan kaldırılamamış ama en azından Silahlı Kuvvetler yolsuzluktan büyük ölçüde izole edilmiştir. Üçüncü problem ise, yönetici ve mühendis seviyelerindeki yetişmiş insan eksikliği, hem savunma sanayinin dar görüşlü ve çağdışı kalmasına sebep olmuş hem de ortaya çıkan ürünler, piyasada rekabet edemeyecek kalite ve maliyette kalmıştır.²⁰⁷ Kırım ve Donbas süreci RF Silahlı Kuvvetleri için konvansiyonel bir sınav olmamıştır. Dolayısıyla yapılan reformların ne ölçüde başarılı olduğu hakkında konvansiyonel anlamda bir değerlendirme yapmak sağlıklı olur. Donbas ve Kırım sürecinin başrolde Spetnaz'ın olduğu bir konsept ile yaşandığı göz önünde bulundurulursa reform programının öncelikli hedeflerinden olan bu birliğin kendi özelinde reform çabalarının başarıya ulaştığını belirtmek mümkündür.

3.7. MEDYANIN GELİŞİMİ

Hibrit savaşın önemli bir bileşeni olan bilgi savaşının önemli bir cephesini oluşturan medya, SSCB'nin son dönemlerinde benimsenen reform atmosferi içinde 1990'ların başından itibaren bazı yapısal değişiklikler geçirmiştir. Medya sektörünün sınırlarını ve çalışma prensiplerini belirleyen temel hukuki düzenlemeler ile birlikte sınırlı da olsa sektör içerisinde gerçekleştirilen kısmi özelleştirmeler, Rus medyasının kısmen özerk bir yapıya kavuşmasının ilk adımlarını oluşturmuştur. Fakat 2000 yılında iktidarı devralan Putin döneminden itibaren devletin medya üzerindeki kontrolü eskisinden farklı bir zihniyetle tekrar tesis edilmeye başlanmıştır.²⁰⁸ Devlet kontrolüne rağmen Sovyet dönemine kıyasla önemli gelişmeler olduğunu belirtmek mümkündür. Örneğin, bahse konu temel hukuki düzenlemeler, Sovyetler döneminde rejimin bir propaganda aracından ibaret olan gazetecilik mesleğinin, profesyonel anlamda gelişmesi için gereken önkoşulları oluşturmuştur. Hukuki altyapının yanı

²⁰⁷ Makarychev ve Sergunin, *Russian military reform: institutional, political and security implications*, s.356-363

²⁰⁸ The Interpreter, *Olga Khvostunova*, "A Brief History of the Russian Media", *İnternet Haberi*, 06.12.2013, <http://www.interpretermag.com/a-brief-history-of-the-russian-media/>, (Erişim:12.11.2018), s.1.

sıra, kısmen özelleştirilerek devlet memuriyetinin dışında görece bağımsız bir hüviyetle iş tutmaya başlayan bazı medya platformları, sonuçlarına katlanmak zorunda kalsalar da zaman zaman hükümetin politikalarına ters düşen haberler yapabilmişlerdir. Sovyet döneminde mümkün olmayan bu küçük adımlar, gazetecilik mesleğinin gelişmesi adına fayda sağlamıştır. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra aynı dönemde, devletin eleştirel medya kuruluşlarına karşı kapatmaya varan tedbirler uyguladığı göz ardı edilmemelidir.²⁰⁹

RF, aldığı kontrolcü tedbirlere rağmen medyanın gelişimini engellememiştir. Rus medyası, iç kamuoyuna yönelik önemli bir kontrol aracı işlevini sürdürürken eş zamanlı olarak uluslararası kamuoyunu özellikle de Batı toplumunu etkilemeye yönelik bir vizyon benimsemiştir. Bu bağlamda Russia Today (RT) ve Sputnik'in bugün geldiği seviyeyi Voice of America (ABD), BBC (İngiltere), Press TV (İran) ve CCTV (Çin) gibi küresel medya markalarından farklı görmemek ve tarafsız habercilik yapmasını beklememek gerekmektedir. Bu bakış açısı ile RF, SSCB dönemindeki birlik içerisine sıkışmış, Batı'da varlık gösteremeyen medyasının aksine daha küresel ve daha güçlü bir medya aracına sahip durumdadır. Yıllık yaklaşık 300 milyon dolar harcama bütçesine sahip olan Rus medya devleri, hedef ülkelerin yerel gündemini oluşturan ve aşağı yukarı her ülkede varolan işsizlik, sosyal adaletsizlik, yolsuzluk gibi toplumsal hassasiyetler üzerinden algı yaratarak gündemi belirleyebilecek kapasiteye ulaşmışlardır.²¹⁰

2008 Gürcistan savaşı sadece savunma sanayi ve savaşma kabiliyetini ilgilendiren güvenlik mekanizması için değil aynı zamanda 2005 yılından itibaren itibaren Russia Today (RT) öncülüğündeki Rus medyasının yeterliliği bakımından da bir sınav olmuştur. Gürcistan'ı Osetya'daki eylemlerinden ötürü itham ederek RF'yi barışın koruyucusu olarak yansıtan medya, bu imajı çizmekte yetersiz kalmış ve bu sebeple önemli bir politika değişikliğine gitmiştir. Bu kapsamda, öncelikle RF'yi doğrudan olumlayan ve yücelten yayınları askıya almak suretiyle tabiri caizse RF avukatlığını perde arkasına taşımış, buna karşılık olarak da başta ABD olmak üzere Batı dünyasının politika ve eylemleri hakkında olumsuz yayınları ön plana

²⁰⁹ Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media", *Europe-Asia Studies*, 2007, s.1289-1295

²¹⁰ Media Ajir ve Bethany Vaillant, "Russian Information Warfare Implications for Deterrence Theory", *Strategic Studies Quarterly*, 2018, s.77-78

çıkarmaya başlamıştır. Bu konsept değişikliğinin yanı sıra internet üzerinden yapılan yayınlara ağırlık vererek ulaşılabilirliğini artırmayı ve hedef kitlesini genişletmeyi hedeflemiştir.²¹¹

Rus medyasının küreselleşerek dünya çapında yakaladığı başarının yanı sıra Batı medyasının Rus egemenliği ve etkisi altındaki bölgelerdeki etkinliği güç kaybetmiştir. SSCB döneminde Sovyet propagandasına karşı önemli roller oynayan BBC Dünya servisi (BBC World Service) ve ABD merkezi haberalma teşkilatı CIA'den destek aldığı bilinen²¹² Özgür Avrupa Radyosu'nun (Radio Free Europe/Radio Liberty) kapsama alanı ve itibarı, Rus medyasının Rusça konuşan kamuoyu üzerinde giderek büyüyen egemenliği karşısında büyük ölçüde gerilemiştir.²¹³

Kabul etmek gerekir ki Rus medyası, Sputnik ve RT'nin öncülüğünde batılı hedef kitlenin kolaylıkla ulaşabileceği prestij sahibi kurumlar haline gelmişlerdir. Ana akım Rus medyasının yayınları, yayın yaptığı ülkenin iştahına göre düzenlenmiş “yerel” içerikler sayesinde mahalli ve küresel rakipleri karşısında rekabetçi ve tercih edilen bir profil çizmektedir.²¹⁴ Bu başarıda, devletten aldıkları destek ve bütçenin yanı sıra istihdam edilen gazeteci profilinin batılı, rekabetçi ve muhalif karakterinin payı büyüktür. Bu tür kariyer muhabirleri, ana haber sunucuları ve yapımcılar, kendi toplumlarını eleştirme konusunda hevesli bir muhalif kimliğe sahip olup kendi ülkelerindeki rekabet ortamında belki de hiç yükselmeyecekleri küresel seviyede kariyer yapma fırsatını elde etmektedirler.²¹⁵

Rus medyası, uluslararası seviyede RF algısını şekillendirmek için batılı lobi şirketlerinden danışmanlık hizmeti almaktadır. Yıllarca batılı devletlerde üst düzey devlet görevlisi statüsünde çalışan bürokrat, diplomat ve siyasetçiler, mesleki tecrübelerine binaen haber kaynağı olarak Rus Devleti'nin duruşunu ve politikalarını olumlayan röportajlar vermiş, sempozyumlar düzenlemiş ve yürütülen imaj

²¹¹ Peter Pomerantsev ve Michael Weiss, “The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money”, *Rapor*, The Institute of Modern Russia (IMR), New York 2014, s.15

²¹² Joshua P. Mulford, “Non-State Actors in the Russo-Ukrainian War”, *Connections*, 2016, s.92

²¹³ John Besemeres, *A Difficult Neighbourhood: Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*, Acton 2016, s.361

²¹⁴ Age, s. 360

²¹⁵ Age, s. 360

alışmasına destek vermişlerdir. Bu kapsamda “Kissinger Associates” isimli lobi şirketini ve eski ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger’i örnek göstermek mümkündür.²¹⁶

Rus medyasının Kırım ve Donbas’da yaptığı yayınlar, sahada gerçekleşen realiteyi dünyaya RF’nin perspektifinden sunmuştur. Bu bağlamda Rus medyasının, dünya kamuoyuna tesir etmesi, muhaliflerine ve sempatizanlarına kesintisiz ve tatminkâr bir perspektif sunması bakımından Soğuk Savaş dönemindeki versiyonuna göre rekabetçi bir güç haline geldiğini ve modern zamanın hibrit savaş kabiliyeti kapsamında yeterli bir vasıta olduğunu belirtmek mümkündür.

3.8. SANCILI DÖNEMİN YENİ AŞAMASI: HİBRİT GÜVENLİK KONSEPTİ

SSCB’nin dağılma sürecinde meydana gelen güvenlik krizlerinde görev alan güvenlik mekanizmasının sergilediği askeri performanstan anlaşıldığı üzere Rus güvenlik kapasitesi, Soğuk Savaş dönemindeki görkemli kudretinden bir hayli uzaktadır. Bir cüce ile devin savaşına benzeyen 2008 Gürcistan Savaşı, aslen konvansiyonel harekâtın gerekliliklerine göre şekillendirilmiş olan RF Silahlı Kuvvetleri’nin, başlatılan reform çabaları neticesinde bir miktar gelişme kaydettiğini, fakat sahadaki performans ile rakibin kapasitesi kıyaslandığında, hala modern dünyanın gerisinde olduğunu göstermiştir.

RF, Putin dönemiyle birlikte, emperyal mirası korumaya çalışan, dolayısıyla bunu mümkün kılacak güce tekrar sahip olmaya gayret eden bir irade göstermektedir. Fakat Çeçenistan ve Gürcistan örneklerinden anlaşıldığı üzere RF bu mirası, hem konvansiyonel hem de asimetrik tehditler üretebilecek coğrafi ve toplumsal temeller üzerinde yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Zeminin zor ve kırılğan yapısının yanı sıra birbirinden farklı nitelikteki teşkilatlanmaları ve stratejileri gerektiren bu zor görev, hinterlandını koruma iradesi gösteren RF’yi, bütüncül bir güvenlik yaklaşımı benimsemeye zorlamıştır. Ayrıca Gürcistan savaşı, RF’ye, genişleyen Batının bir sonraki hamlesinden önce inisiyatif alması gerekliliğini de göstererek pasif bir

²¹⁶ Ajir ve Vaillant, *Russian Information Warfare Implications for Deterrence Theory*, s.81

savunma refleksinden, ilk hamleyi yapan proaktif bir güvenlik anlayışını benimsemeye zorlamıştır. Rus tehdidine karşı 70 yıldır ittifak halinde bulunan NATO'nun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, proaktif bir güvenlik politikasının en makul yöntemi, sinsi ve inkâr edilebilirliği yüksek olan hibrit saldırılardır. Kırım ve Donbas vakaları bu güvenlik politikasının gerektirdiği hibrit yaklaşımın başarılı bir örneği olarak kayıtlara geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKA ANALİZİ OLARAK KIRIM VE DONBAS KRİZLERİ

Hatırlanacağı üzere önceki bölümlerde, örnek vaka olarak seçilen bölgenin tarihi, ekonomik çerçevesi ile aktörlerin profilleri anlatılmıştır. Bu bölümde ise öncelikle, Kırım ve Donbas’da belirtilen tarih aralığında ne olduğu anlatılmış, ayrıca uygulanan hibrit savaş, ekonomik, politik, askeri, medya başlıkları altında detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölüm, hibrit savaşın ne olduğunun ifade edildiği ve örnek vakalardan hareketle hibrit savaşın tanımının yapıldığı bölümdür.

4.1. KIRIM KRİZİNİN SİYASİ GELİŞİMİ (2014)

Kırımın sınırlarının yeniden çizilmesi ile sonuçlanan olayların arka planını hatırlamak için Ukrayna toplumunun Rus kültürü ile nesillerdir sürdürdüğü tarihi bağları göz önünde bulundurarak, SSCB’nin dağılmasından sonraki siyasi sürece kısaca değinmek gerekmektedir. Ukrayna, bağımsızlığının ardından egemen bir devlet olarak RF ile iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Kırım yarımadasının tartışmalı statüsü 1990’larda da gündeme gelmiş, 1997 yılında imzalanan bir mutabakat ile Sivastopol limanı, Rus Karadeniz Filosu (RKF) için 20 yıllığına RF’ye kiralanmıştır. 2004 yılındaki Turuncu devrimle iktidara gelen hükümetin AB ve NATO istikametindeki tercihleri, yarımadaının statüsü konusunda, RF’yi tedirgin etmiştir. Nitekim Ukrayna’nın Batı ile ilişkileri, 2008 yılında AB ile serbest ticaret ve ortaklık anlaşması görüşmelerine başlanması ile somut bir şekle bürünmeye başlamıştır.

2010 yılı seçimleri ile Ukrayna’nın batı ile entegrasyon süreci sekteye uğramıştır. Seçimler neticesinde iktidarı devralan Viktor Yanukoviç, Ukrayna siyasetinin istikametini doğuya çevirmiştir. Batı ile ilişkilerin duraklama devrine girdiği Yanukoviç döneminde, RF ile ilişkiler yeniden canlılık kazanmıştır. Örneğin Ukrayna, 1997 yılında imza altına alınan Sivastopol liman kirasını, RF’den ithal ettiği doğalgaz fiyatındaki indirim karşılığında 25 yıl daha uzatmış ayrıca NATO’ya

üye olma planından vazgeçmiştir.²¹⁷ 2013 yılının sonuna doğru Ukrayna içerisindeki Batı taraftarı toplumun, ülkenin gidişatı ile ilgili rahatsızlığı giderek büyürken, Yanukoviç, ülkenin ekonomik durumunu gerekçe göstererek, AB ile serbest ticaret ve ortaklık anlaşmasını imzalamayacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından, küçük gruplarla başlayan protestolar, sivillerin hayatını kaybetmesiyle beraber meydanların kitleler tarafından işgal edildiği geniş çaplı protestolara dönüşmüştür. Kırım krizinde kronolojik bir başlangıç belirlemek gerekirse, AB ile köprülerin tek taraflı atıldığı 2013 yılı Kasım ayı, makul bir tercih olacaktır. Hükümetin aldığı karar sonrası başlayan protestolar devam ederken, Yanukoviç, can güvenliği bulunmadığı gerekçesiyle 21 Şubat 2014 tarihinde ülkeyi terk etmiş, ertesi gün Ukrayna Meclisi, hükümet başkanını görevden alarak hükümeti düşürmüştür.²¹⁸ Müteakiben, Olexander Turçunov başkanlığında ve Arseniy Yatsenyuk başbakanlığında geçici bir hükümet kurulmuştur.²¹⁹ Rus medyası, Ukrayna’da gelişen olayları, Batı yanlısı faşist bir hükümetin, Yanukoviç’in ardından iktidara gelmesi ve Kırım yarımadasının kaderinin tehlikeye düşmesi şeklinde yorumlamış böylece Rus kamuoyunda, Kırım’a müdahaleyi meşru ve gerekli gören bir algı yaratılmıştır.²²⁰

Kiev’de protestolar sürerken Kırım sokaklarında protestocu halkın yanında tabiyeti belli olmayan ve askeri disiplinle hareket eden yüzü maskeli silahlı adamlar ortaya çıkmıştır. Rus medyası, yarımadaadaki kimliği belirsiz asker görünümlü silahlı adamları servis etmeye başlamış böylece dünya, maskeli ve silahlı “küçük yeşil adamlar”la (*little green men*) tanışmıştır. Bu maskeli adamlar, devlet televizyonu, parlamento, hükümet binaları ve havaalanlarının kontrolünü ele geçirmiştir. Kırım Parlamentosunun 27 Şubat tarihli, silahlar altında icra edilen oturumunda, özerklik koşullarını genişletmeyi öngören bir referandum kararı alınmış ve Anatoli Mogilev başkanlığındaki hükümet görevden alınarak RF yanlısı Sergey Aksenov hükümeti

²¹⁷ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, Brussels 2016, s.13

²¹⁸ BBC, “Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich”, *İnternet Haberi*, 22.02.2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>, (Erişim: 26.09.2018), s.1

²¹⁹ Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott, “Russia’s Military Operation in Crimea”, *Problems of Post-Communism*, 2014, s.54

²²⁰ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, s.13

kurma göreviyle başbakanlığa atanmıştır.²²¹ Bu esnada yarımada kontrolü sağlayabilecek son çare olan Ukrayna askerleri, küçük yeşil adamlar refakatinde halk tarafında kışlalarının içinde tecrit edilmişlerdir.²²²

Kırım'daki siyasi kriz devam ederken, 1 Mart'ta RF Devlet Başkanı Putin, Ukrayna sınırları dışındaki etnik Rusların can güvenliğini sağlamak amacıyla RF silahlı kuvvetlerini ülke dışında kullanmak üzere RF Parlamentosu'na başvurmuştur.²²³ Aynı gün içerisinde Kırım'ın yeni Başbakan Sergey Aksenov, yarımada barış ve huzurun tesisi için Putin'den yardım talep etmiştir. Ardından Kırım Parlamentosu, 6 Mart tarihinde tekrar toplanarak, Mayıs ayında yapılması planlanan referandumun, 16 Mart 2014 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır.²²⁴ G7 Liderleri, AB ve AGİT'in planlanan referandumun yasal olmayacağı yönündeki itirazlarına rağmen 16 Mart tarihinde Tatarların büyük oranda boykot ettiği referandum gerçekleşmiştir. RF verilerine göre %81 katılımla gerçekleşen (%97 lehte oy) referandumdan RF'ye katılım kararı çıkmıştır. Bu kararın üzerine Kırım Parlamentosu, Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve RF'ye katılım kararı almıştır. Referandum kararı, öncesinde olduğu gibi sonrasında da Batı dünyası tarafından kabul görmemiştir. AB, BM ve NATO, alınan kararı tanımadıklarını açıklamışlardır.²²⁵ Referandum sürecini dünyaya yayınlayan Rus medyası, oylamanın demokratik ve barışçıl bir zeminde gerçekleştiğini belirtse de bu iddiaları teyit eden tarafsız bir kuruluşun olmayışı ve takip eden yıllarda sürece katılan kişilerin itirafları, referanduma gölge düşürmüştür. Referandum kararı alan milletvekillerinin maskeli adamların nezaretinde ve namlunun ucunda oy verdiği²²⁶ ²²⁷ ve referanduma

²²¹ Reuters, "How the Separatists Delivered Crimea to Moscow", *İnternet Haberi*, 13.03.2014, <https://in.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-aksyonov-idINL6N0M93AH20140313>, (Erişim:28.09.2018), s.1

²²² Bartles ve McDermott, *Russia's Military Operation in Crimea*, s.55

²²³ President of Russia, "Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council", *Basın Açıklaması*, 01.03.2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>, (Erişim: 01.07.2018), s.1.

²²⁴ Bartles ve McDermott, *Russia's Military Operation in Crimea*, s.55

²²⁵ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, s.22

²²⁶ EMPR media, "Russian FSB colonel admits Crimean MPs forced to vote for referendum", *Röportaj*, 27.01.2015, <https://empr.media/news/russian-fsb-colonel-admits-crimean-mps-forced-to-vote-for-referendum/>, (Erişim: 29.06.2018), s.1.

²²⁷ Korrespondent, "В захваченное здание парламента Крыма внесли автоматы Калашникова, снайперские винтовки и гранатометы - очевидец", *İnternet Haberi*, 27.02.2014, <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3312031-v-zakhvachennoe-zdanye-parlamenta-kryma-vnesly-avtomaty-kalashnykova-snaiperskiye-vyntovky-y-hranatomety-ochevydet>, (Erişim: 01.07.2018), s.1.

katılımının iddia edilenin aksine %30 oranında kaldığı yönünde ciddi haberler mevcuttur.²²⁸

4.2. DONBAS (DOĞU UKRAYNA) KRİZİNİN SİYASİ GELİŞİMİ (2014-2015)

Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp RF'ye katılması, Donbas'da hükümetin düşmesinden beri protestolarını sürdürmekte olan ayrılıkçılara model olmuş, Kırım ile aynı tarihlerde başlayan protestolar Mart ayı içerisinde bina işgallerine dönüşmeye başlamıştır. Geçici hükümetin, ayaklanmaya gereken müdahaleyi zamanında gösterememiş olması, ayrılıkçı hareketin ilk aşamada önemli kazanımlar elde etmesini kolaylaştırmıştır.²²⁹ Böylece Donbass'da krizin ilk aylarında Donetsk, Luhansk, Slovyansk, Kharkiv, Kramatorsk, Horlivka ve Mariupol şehirlerinde isyanlar başlamıştır.

Donbas'daki protestolar, toplumun beklentilerine cevap veren yerel liderlerin öncülük ettiği doğaçlama bir süreç olarak başlamış gibi görünse de Kırım'daki olayların gelişimine paralel olarak hükümete yöneldiği aşikârdır. Dolayısıyla başlangıçta Moskova, Donetsk ve Luhansk'daki ayrılıkçı hareketin kendi kendine olgunlaşmasını veya Kırım'daki kazanımlarını gündemden düşürmek için Donbas'daki yangının iyice harlanmasını beklemiş olabilir. Fakat başlangıçtaki plan ne olursa olsun 2014 yazına kadar ayrılıkçı gruplara doğrudan destek verildiğine dair emare bulunmamakta, ayrılıkçılar biraz kendi başlarına bırakılmış görünmektedir. Örneğin Mayıs ayında Putin, ayrılıkçı gruplardan, 11 Mayıs'ta yapmayı planladıkları referandumunu ertelemelerini istemiştir.²³⁰ Buna rağmen gerçekleşen referandumun ardından bağımsızlığını ilan eden ayrılıkçı grupların, Rusya'ya katılma talepleri, Moskova tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine ayrılıkçı liderler, kendilerini desteklemediği için, Putin'e sitem eden ve hatta onu düşman olmakla suçlayan

²²⁸ Forbes, "Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results", *Makale*, 05.05.2014, <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/#3e982bdef172>, (Erişim: 29.06.2018), s.1

²²⁹ Bartles ve McDermott, *Russia's Military Operation in Crimea*, s.46

²³⁰ The Telegraph, "Ukraine crisis: Vladimir Putin urges separatists to postpone referendum", *İnternet Haberi*, 07.05.2014, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10814402/Ukraine-crisis-Vladimir-Putin-urges-separatists-to-postpone-referendum.html>, (Erişim: 02.07.2018), s.1.

demeçler vermişlerdir.²³¹ Avustralyalı bağımsız bir STK, çatışmaların başlangıcında ayrılıkçıların sahip oldukları silah envanteri üzerinde yaptığı incelemede, RF'nin doğrudan yardımını kanıtlayabilecek nitelikte silah tespit edememiştir.²³² Bu rapor en azından çatışmaların başında ayrılıkçıların RF'den silah teçhizat yardımı almadıklarını göstermektedir.

Ayrılıkçılar Donbas'da kazanımlarını pekiştirirken Kiev, ancak Mayıs sonundaki seçimlerden sonra Donbas'a müdahale iradesi gösterebilmiştir. Yeni hükümet Haziran başında iç güvenliği tekrar tesis edebilmek için Donbass'daki ayrılıkçılara yönelik kapsamlı bir operasyon başlatmış ve Temmuz ayı itibarıyla ayrılıkçıların elinde bulunan bazı endüstri şehirlerini geri almayı başarmıştır. Fakat Ukrayna güvenlik güçlerinin ayrılıkçılara karşı başarıyla sürdürdüğü harekât, Ağustos ayının sonunda, Ilovaysk kasabası yakınlarında ağır bir darbe almıştır. Ayrılıkçıların askeri kapasitesini aşan bu saldırı, Ukrayna birliklerini durdurmuş ve savunma pozisyonuna geçmeye zorlamıştır. Çatışmanın tarafları, verdikleri zayıttan dolayı yeniden toparlanma ihtiyacı duymuş ve ateşkes gündeme gelmiştir. Sahadaki stratejiyi belirleyen Rusya, altı aydır devam eden iç savaşta geline aşamayı diplomasi yoluyla güvence altına almak istemiş ve ayrılıkçılara meşruiyet kazandırabilmek²³³ için Ukrayna ile ateşkes masasına oturmalarını sağlamıştır. Böylece 5 Eylül tarihinde Minsk-1 mutabakatı imzalanmış ve kısa bir süreliğine ateşkes koşulları tesis edilebilmiştir.²³⁴

Minsk-1 görüşmeleri ile tesis edilen ateşkes süreci, ayrılıkçılar tarafından birçok kez ihlal edilmiş ve ateşkes koşulları geçerliliğini yitirmiştir.²³⁵ Bu ihlallerin ilk cephesi olan Donetsk havaalanı, iki aylık bir muharebenin sonunda, 2015 yılı Ocak ayında ayrılıkçıların eline geçmiştir. RF'den aldıkları destekle Ukrayna güvenlik kuvvetlerine düzenledikleri saldırıları yoğunlaştıran ayrılıkçılar, havaalanından sonra Ukrayna'nın elinde bulunan ve iki ayrılıkçı bölgeyi birbirinden

²³¹ Paul Robinson, "Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European Security", *European Politics and Society*, 2016, s.512

²³² Jonathan Ferguson ve N.R. Jenzen-Jones, *Raising Red Flags: An Examination of Arms & Munitions in the Ongoing Conflict in Ukraine*, Australia 2014, s.87

²³³ Hugo Spaulding, "Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis", *Institute for The Study of War*, 2015, s.3

²³⁴ Anna Matveeva, "No Moscow stooges: identity polarization and guerrilla movements in Donbass", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, s.39

²³⁵ Spaulding, *Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis*, s.4

ayırır Debaltsevo'ya yönelmiştir. Debaltsevo'da bulunan Ukrayna güvenlik kuvvetleri, iki cepheden maruz kaldığı saldırılarla iyice yıpranmış ve ikinci kez ateşkes ihtiyacı hâsıl olmuştur. Çatışan tarafların yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, Minsk mutabakatının dışına çıkılması ve muharebe sahasındaki mücadelenin krizi çözüme götürememesi sebebiyle tekrar diplomasiye başvurulmuştur. Bu sefer Almanya ve Fransa da arabuluculuk rolü üstlenmişlerdir. Yaklaşık bir ay süren görüşmelerin ardından oluşturulan Minsk-2 mutabakatı, 11 Şubat 2015'de imzalanmıştır.²³⁶ Mutabakat metni, krizin çözümü için tarafların hassasiyetlerini taşıyan kapsamlı bir metin olmasına rağmen tarafların esnemez tutumları süreci açmaza sokmuştur.

Minsk-2 safhasında RF, Donbas'ın Ukrayna egemenlik sınırları içerisinde çözümlenmesi gereken bir statü sorunu olduğunu hem ayrılıkçılara hem de onların yönettiği topraklara Ukrayna egemenliği altında özel bir statü verilmesi gerektiğini savunmuştur.²³⁷ Buna karşılık Ukrayna ise meseleyi iç güvenlik sorunu olarak görmüş ve RF'nin tezine karşı çıkarak, ayrılıkçılarla pazarlığa oturmayı kesin bir tavırla reddetmiştir.²³⁸ Yani Ukrayna ayrılıkçılarla görüşmeyi kabul etmemekte, RF de ayrılıkçılar üzerinden savaşı devam ettirmektedir. İkinci Minsk koşullarının yerine getirilmesinin beklendiği ilk haftalarda kısa süreli bir ateşkes ortamı tesis edilebilmiş böylece savaşı taraflar toparlanma fırsatı bulmuştur. Bu kapsamda Ukrayna güvenlik kuvvetleri, çok yıprandığı Debaltsevo'dan çekilmiş ve böylece Donetsk ve Luhansk bölgeleri birleşmiştir.²³⁹ Tek tük ateşkes ihlalleri ile sakin geçen birkaç haftanın ardından çatışmalar Minsk öncesi temposuna ulaşmıştır. Müteakiben Nisan ayından itibaren Donetsk'in kuzeyindeki yerleşim yerlerinde meydana gelen münferit çatışmalar, Mayıs ayının sonunda ateşkes koşullarını rafa kaldıracak yoğunluğa ulaşmıştır.

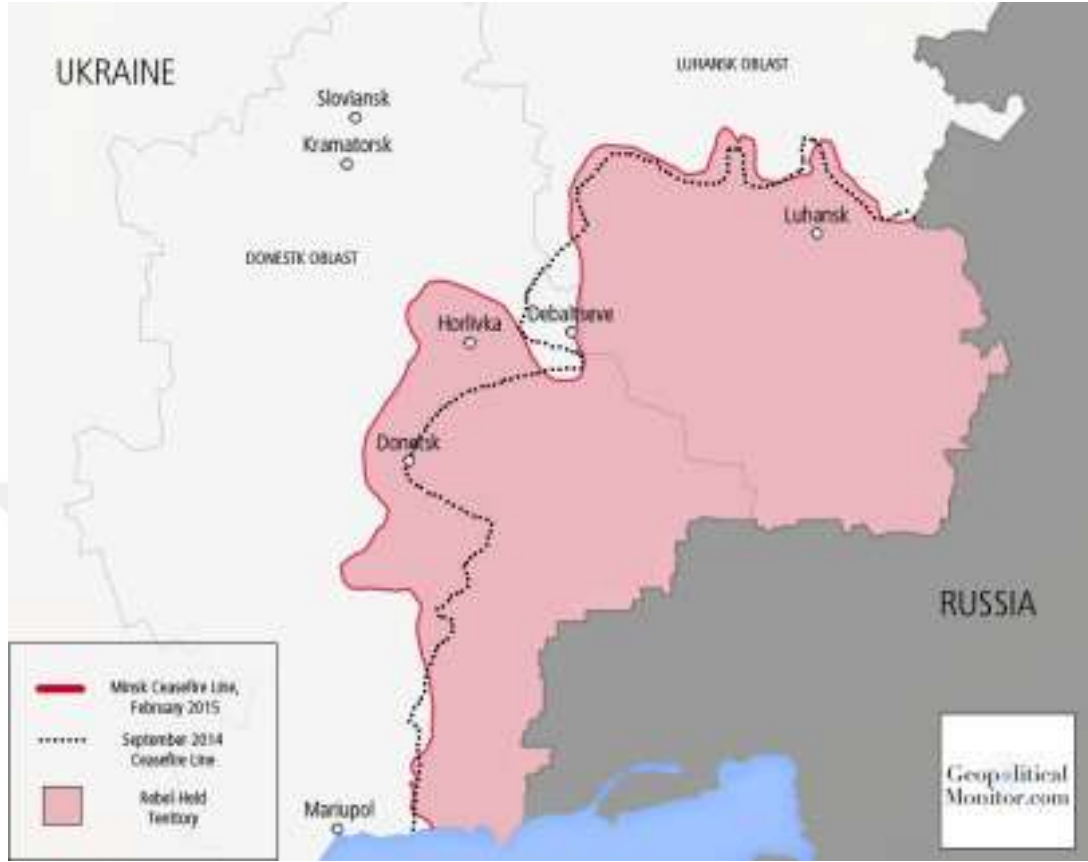
²³⁶ Robinson, *Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European Security*, s.514-515

²³⁷ Agm, s.506-521

²³⁸ Foreign Policy, "Ukrainian PM Blasts Separatists: 'We Will Never Talk to Terrorists'", *İnternet Haberi*, 10.06.2015, <https://foreignpolicy.com/2015/06/10/ukrainian-pm-blasts-russian-separatists-we-will-never-talk-to-terrorists/>, (Erişim: 03.07.2018), s.1.

²³⁹ Spaulding, *Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis*, s.5

Şekil 4.1: Minsk-2 Protokolü Sonrası Donbas

Kaynak: Flores, (2015:2).

2015 yılı biterken Donbas’da çatışmaların devam ettiği ve çözüm için mutabık kalınan hususların yerine getirilemediği görülmektedir. Bu kapsamda RF, çatışmaların durdurulması, ağır silahların tahliyesi ve AGİT gözlemcilerin sahaya girişinin sağlanması gibi başlıklarda ipe un sermektedir. Ukrayna ise ülke bütünlüğünden ödün vermediği için ayrılıkçılarla görüşmeyi reddetmekte dolayısıyla anayasada ayrılıkçıların kontrol ettiği bölgelerin özel bir statü ile tanımlanması talebine yaklaşmamaktadır.²⁴⁰ Siyasi birer açmaza dönüşen Donbass’daki ayrılıkçı yönetimler, 2015 yılının sonu itibarıyla silahlı çatışmanın devam ettiği çözümsüz idareler statüsündedir. Ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk Cumhuriyetleri, Transdinyester, Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Kırım’ın içinde bulunduğu listede yerlerini almışlardır.

²⁴⁰ Ulrich Speck, “The West’s Response To The Ukraine Conflict A Transatlantic Success Story”, *Transatlantic Academy Paper Series*, 2016, s.3

4.3. RUS TİPİ HİBRİT SAVAŞIN ÖZELLİKLERİ

Örnek vaka olarak seçilen Kırım ve Donbas’da, 2014-2015 yıllarında gerçekleştirilen hibrit savaşın alt başlıklarının ne olduğu sorusuna cevap arayan bu alt başlıkta, eylemin birbiri ile etkileşim içerisinde olan farklı boyutları vurgulanacaktır. Ard arda veya eş zamanlı yapılan hamlelerin öncelikle sahadaki rakibi ve müteakiben uluslararası aktörleri ne ölçüde etkilediği anlatılacaktır. Bu bölümde açıklanan hususlar kronolojik sıraya göre düzenlenmemiş, RF’nin uyguladığı hibrit savaş kabiliyetleri üzerinden başlıklandırılmıştır.

4.3.1. Politik

Kırım yarımadası, SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna’nın egemenliğinde kalmıştır. Ukrayna’da iktidara gelen ılımlı hükümetler sayesinde RF, yarımadayı Karadeniz Filosu için kullanmayı sürdürmüştür. Fakat kendisine sırtını dönecek bir siyasi iradenin iktidara gelmesi ihtimali, RF’yi alternatif plan üretmeye zorlamıştır. Bundan dolayı RF, yarımada halkı ile iki asra yakın süren kültürel bağlarını devam ettirmeyi ve toplumda günü geldiğinde RF’ye katılmak isteyecek bir kanaat oluşturmayı gerekli görmüştür.²⁴¹ Nitekim 2004 yılındaki Turuncu devrimle iktidara gelen Ukrayna hükümeti, RF’nin endişelerini haklı çıkartarak, AB ve NATO ile bütünleşmeye yönelik bir politika benimsemiştir. RF’nin de bu tarihten itibaren yarımadaadaki ayrılıkçı tabana daha çok yoğunlaştığını belirtmek mümkündür. Örneğin Ukrayna istihbaratı, 2006 yılında yaptığı soruşturma neticesinde Kırım’da giderek büyüyen ayrılıkçı düşünce ile Rus gizli servislerinin faaliyetleri arasında doğrudan ilişki olduğunu tespit etmiştir.²⁴² Bu kapsamda 2014 yılında ayyuka çıkan toplumsal kutuplaşmayı, yıllardır sürdürülen bir hazırlığın son safhası olarak değerlendirmek mümkündür. Maskeli yeşil adamların adeta akşamdan sabaha yarımadayı Ukrayna’dan kopartıp RF’ye bağlaması, bu tarihsel arka planın sonucudur.²⁴³

²⁴¹ Anton Bebler, “The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea”, *Teorija In Praksa*, 2015, s.203

²⁴² Agm, s.303

²⁴³ Agm, s.299-316

Ukrayna’da toplumsal düzeyde belirli bir kesimin üzerinde coğrafi, tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle varolan RF nüfuzunun,²⁴⁴ 2010 seçimlerinin kazananı olan Yanukoviç ile birlikte ülkenin siyaseti ve dış politikasını da kapsayacak şekilde genişlediğini görmek mümkündür. RF’nin Ukrayna toplumu ve siyasi iradesi üzerindeki görünmeyen kontrolü, hibrit savaşta kullandığı önemli araçlardan birisi olmuştur. Bu kontrolün, Ukrayna’nın SSCB’den ayrıldığı 1991 yılından beri devam ettiği, yüzünü Batıya döndüğü 2004 seçimlerinden sonra genişlediği, 2010 seçimleriyle pekiştiği ve 2013’den itibaren geri dönülmez bir yola girdiği değerlendirilmektedir.

Hibrit savaşın toplumsal çerçevesi, taşra seviyesinde, toplum ve yerel idare içerisindeki hassasiyetlerin tespiti, halk içinde teşkilatlanma ve müzahir taban oluşturma aşamalarından oluşmaktadır. Bu bağlamda, devlet kurumlarının ve toplumun istismar edilmesine yönelik hassasiyetlerin ve zafiyetlerin tespit edilmesi, ilk aşamayı teşkil etmektedir. Müteakiben toplum ve kurumlar nezdinde yapılacak tespitleri profesyonel seviyede sürdürebilmek için hedef ülke içerisinde teşkilatlar ve organizasyonlar kurulması gerekmiştir ki RF bu konuda önemli bir sponsor ülke konumundadır. Bu kapsamda, yarımada halkı ve yönetiminin bütün damarlarına nüfuz etmeyi başarmış bir istihbarat yapılanması,²⁴⁵ özellikle genç kuşağa hitap eden sivil toplum kuruluşları,²⁴⁶ üniversiteler ve toplumun muhafazakâr kanadı öncelikli olmak üzere bütün Ortodoks cemaati kucaklayan Ortodoks Kilisesi,²⁴⁷ toplum içinde asıl kuruluş maksatlarının yanı sıra toplumu şekillendirme misyonu taşıyan ve gerçekleştirilecek hibrit saldırıların toplumsal ve politik boyutunu oluşturan teşkilatlardır. Bu teşkilatlar Kırım ve Donbas’da, kriz henüz nümayiş seviyesinde iken endişeli ve ayrılıkçı bir taban yaratılmasına zemin hazırlamışlardır. Oluşan endişe, medya ve siyasetçiler aracılığıyla harlanmış ve önce meşru hükümete ve sonra arkasından gelen diğerlerine yönelik isyan haline gelmiştir. Bu aşamada toplumun yanı sıra yerel yöneticilerin ve kolluğun da RF çıkarları doğrultusunda hareket etmesi de önemli bir gereklilik olmuştur. Fakat Ukrayna, yolsuzlukla

²⁴⁴ Michael Kofman ve Matthew Rojansky, “A Closer look at Russia’s “Hybrid War””, *The Kennan Institute*, 2015, s.3

²⁴⁵ Bebler, *The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea*, s.209

²⁴⁶ Lada L. Roslycky, “Russia’s smart power in Crimea: sowing the seeds of trust”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2011, s.305

²⁴⁷ Age, s.310

mücadelesine daha çok kaynak ve zaman ayırmasına rağmen problemi tam anlamıyla çözebilmiş değildir. Bundan mütevellit RF'nin ilgili birimleri tarafından, Kırım ve Donbas'daki bürokratlar, yerel idareciler, silahlı kuvvetler ve polis bünyesindeki liderlerden ikna edilebilir olanlarla irtibata geçilmiş, rüşvet veya başka vasıtalarla sahip oldukları pozisyonlar üzerinden güç devşirilmiştir.

Ukrayna'nın parçalanmasına giden sürecin fitilinin "Meydan" (Euromaidan) olayları ile ateşlendiğini belirtmek mümkündür. Fakat ironik bir şekilde Meydan protestoları, RF'ye sempati besleyen halk tarafından değil bilakis AB taraftarlarınca başlatılmıştır. Dolayısıyla Hükümeti düşüren ve ülkeyi kaosa sürükleyen olaylar, görünürde RF ve RF taraftarı toplum tarafından başlatılmamıştır. Bu sebeple RF'yi sığağı sığağına fail ilan etmek mümkün olmamıştır. Diğer bir ifade ile Moskova, hibrit savaşın politik boyutunu başlatmasına rağmen bu hamleyi AB taraftarlarına yaptırarak hem hedef ülke hem de uluslararası kamuoyunun gözünde geri planda kalmış ve karşı grubun eylemleri için gerekçe oluşmasını sağlamıştır. Bu örnek, hibrit saldırıların, failini belli etmeden hedef toplum üzerinde başarıyla etkili olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2013 yılının sonunda başlayan protestolar büyüyerek devam etmiştir. AB taraftarı protestoculardan hayatını kaybedenler olmuş, RF taraftarı protestocular da sokağa dökülerek yangının harlanmasına, toplumun keskin hatlarla kutuplaşmasına sebep olmuştur.²⁴⁸ Eylemler sürerken Rus medyası, çeşitli basın yayın platformları üzerinden bilgi kirliliği yaratmak suretiyle toplumu endişeye sevk etmiştir.²⁴⁹ Hükümet karşıtı protestolar, bölgeye önceden sızdırılmış olan üniformasız özel kuvvetler unsurlarının²⁵⁰ kılavuzluğunda bina işgallerine dönüşmüş ve böylece barışçıl gösteriler, devlet otoritesinin fiziksel anlamda işlevsiz hale geldiği iç savaş koşullarına evrilmiştir. Birçok noktada meydana gelen işgaller, geçici hükümeti, kontrolü çok zor bir iç güvenlik problemi ile karşı karşıya bırakmıştır.

²⁴⁸ Radio Free Europe/Radio Liberty, "Pro-Russian Separatism Rises In Crimea As Ukraine's Crisis Unfolds", *İnternet Haberi*, 18.02.2014, <https://www.rferl.org/a/ukraine-crimea-rising-separatism/25268303.html>, (Erişim:27.09.2018), s.1

²⁴⁹ Kofman ve Rojansky, *A Closer look at Russia's "Hybrid War"*, s.5

²⁵⁰ Tor Bukkvoll, "Russian Special Operations Forces in the war in Ukraine-Crimea and Donbas", *Russia and Hybrid Warfare: definitions, capabilities, scope and possible responses*, 2016, s.28

RF'nin 2010 tarihli güvelik konsepti RF dışında bulunan vatandaşlarının can güvenliğinin sağlanması için Rus Silahlı Kuvvetlerinin kullanımını meşrulaştırmaktadır.²⁵¹ Her ne kadar RF, olaylar esnasında bu hakkını kullanabileceğini belirtmiş olsa da buna gerek kalmamış, Kırım'da daha titiz bir transfer planlanmış ve yürütülmüştür. Bu bağlamda geçici hükümetin görevi devralmasının hemen ardından yarımada yönetimine Sergey Aksenov seçilerek RF'ye katılma kararını alacak olan yönetim değişikliği yapılmıştır. Bu gergin dönemde geçici hükümetin, Rusçanın resmi statüsünün iptalini öngören tasarısı ve Kırım'daki yerel polis teşkilatını lağvetmesi, yangına körükle giden hamleler olmuş, sokaktaki endişeli ve kaygılı kitleleri kendinden daha çok uzaklaştırmıştır.²⁵²

RF için Kırım'daki başarının teminatı sürat olmuştur. Yanukoviç'in azledilmesiyle hükümetin düştüğü 22 Şubat'tan referandumun icra edildiği 16 Mart'a kadar geçen iki buçuk haftalık süre içerisinde, tek bir silah patlamadan süreç tamamlanmıştır. Hedef ülke konumunda bulunan Ukrayna ile yarımada'daki olaylar hakkında sıhhatli, objektif bilgi alamayan uluslararası kamuoyu, kollektif bir duruş oluşturamamış ve 1991'de Litvanya'nın bağımsızlık sürecindeki ile eşdeğer ağırlığı olan bir tepki gösterememiştir. RF ise süratle yarımada'yı Ukrayna'dan çekip almıştır.

Hükümetin düşmesinin hemen ardından yarımada, RF'nin sahiplenmediği küçük yeşil adamlar tarafından kara hava ve denizden kuşatılmış,²⁵³ giriş ve çıkışları kontrol altına alınmıştır.²⁵⁴ Yarımada'da bulunan Ukrayna silahlı kuvvetleri, bulundukları kışla ve garnizonlarda kuşatılarak silahsız sivil halk vasıtasıyla tecrit edilmiş, böylece askerler öncelikle silahsız halk ile karşı karşıya getirilmiştir. Birlik komutanları taraf değiştirmeye ve teslim olmaya zorlanmıştır.²⁵⁵ Yarımada'daki güvenliğin sağlanması için son çare olan silahlı kuvvetlerden önce görevini yapması gereken diğer kurumların hem direnmediği hem de olaylar patlak vermeden çok önce pozisyonlarını ve makamlarını boşalttıkları veya taraf değiştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, RF'nin yarımada'da yıllarca faaliyet gösteren teşkilatlarının temellerini

²⁵¹ The Military Doctrine of the Russian Federation, Moskova 2010, 20.madde

²⁵² Bartles ve McDermott, *Russia's Military Operation in Crimea*, s.55

²⁵³ Gregory F.Treverton ve diğerleri, "Addressing Hybrid Threats", *Swedish Defence University*, 2018, s.17-19

²⁵⁴ Nicu Popescu, "Hybrid tactics: neither new nor only Russian", *European Union Institute for Security Studies*, 2015, s.2

²⁵⁵ Chivvis, *Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It*, s.4

attığı yolsuzluk tohumlarının, Ukrayna'nın egemenliği sarsılmaya başladığında, etkili hibrit saldırılara dönüştüğü görülmektedir. Kırım'ın kaderinin belirlendiği süreçte ise, görevi henüz devralmış bir geçici hükümetin tam olarak siyasi iradesini kuramaması ve başkomutan profili ortaya çıkartamamasından dolayı yarımada hâkim olan siyasi belirsizliğin, yarımadaadaki güvenlik güçlerinin davranışlarına da tesir etmiş olduğu görülmektedir.

Referandumdan sonra yarımada elde edilen statükonun korunması süreci başlamıştır. Ama bu aşamada bile RF'nin Kırım başarısını riske atabilecek muhalifler yarımada uzaklaştırılarak geri dönmeleri engellenmiştir. Bu safhadan itibaren Kırım ile Donbas'ın kaderi birbirinden ayrılmıştır. Kırım'da kansız gerçekleşen sürecin aksine Donbas'da sahadaki ayrılıkçı gruplar, kanlı bir vekâlet savaşına başlamıştır. Bu savaşta RF, ayrılıkçıları hem askeri hem de diplomatik manada desteklemiştir. RF, Donbas krizinin, uluslararası siyasetteki statüsünü belirlemek için ateşkes görüşmeleri üzerinden ayrılıkçılara ve dolayısıyla onların kontrolünde olan topraklara yasal bir statü kazandırmak istemektedir. Nitekim RF, çatışan tarafları Minsk görüşmelerinde masaya oturtabilmek için önce ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk yönetimlerinin uzlaşmaz liderlerini görevden el çekirmiş ve yerlerine ateşkese razı olacak ılımlı profiller getirmiştir. Müteakiben ayrılıkçılar karşısında askeri zafer ilan etmesine az kaldığını açıklayan Ukrayna güvenlik kuvvetlerinin ilerleyişi, RF silahlı kuvvetlerinin çatışmalara dâhil olması neticesinde Ilovaysk kasabası yakınlarında durdurulmuştur. Böylece çatışmanın her iki tarafı ikna edilerek, ateşkes masasına oturmaları sağlanmıştır. RF, Donbas'ın Ukrayna egemenlik sınırları içerisinde çözümlenmesi gereken bir statü sorunu olduğunu, ayrılıkçıların bölgesine özel bir statü verilmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁵⁶ Buna karşılık Ukrayna, meseleyi iç güvenlik sorunu olarak görmekte ve RF'nin tezine karşı çıkarak ayrılıkçılarla görüşmeyi kabul etmemektedir.²⁵⁷ Dolayısıyla her iki taraf politikasını değiştirip taleplerinden vazgeçmediği sürece çatışmaların süreceği değerlendirilmektedir.

Donbas'da tek taraflı ilan edilen ayrılıkçı cumhuriyetler sahada ve masada çözüme ulaşamamıştır. Son tahlilde RF'nin kazanımlarına bakacak olursak,

²⁵⁶ Robinson, *Russia's role in the war in Donbass and the threat to European Security*, s.506-521

²⁵⁷ Foreign Policy, "Ukrainian PM Blasts Separatists: 'We Will Never Talk to Terrorists'", *Internet Haberi*, 10.06.2015, <https://foreignpolicy.com/2015/06/10/ukrainian-pm-blasts-russian-separatists-we-will-never-talk-to-terrorists/>, (Erişim: 03.07.2018), s.1

Karadeniz filosunun varlığını temin etmiş ve Ukrayna'yı (ve Batıyı), somut bir çözüm üretmeden NATO ile bütünleşemeyeceği bir sorunla baş başa bırakmıştır.

4.3.2. Askeri

Yanukoviç hükümetinin düşmesinin ardından ilan edilen geçici hükümetin daha ilk günlerinde, yarımada'nın birçok yerinde ortaya çıkan sivil grupların eylemleri, çok kısa bir süre içerisinde küçük çaplı sokak protestolarından, organize ve maksatlı eylemlere dönüşmüştür. Bu gruplar, Kimlik kontrolü, hükümet ve medya binalarının ele geçirilmesi gibi eylemler ile yerel idare ve kolluğun vazifesini üstlenmişlerdir. Hatta devletin asayışı ve içgüvenliği tesis etmek için kolluktan sonra başvuracağı son kuvvet olan Ukrayna ordusunun askerleri de kışlalarında halk tarafından tecrit edilmiştir. Halkın belirli bir kısmı, adaya dışarıdan gelen sivil grupların öncülüğünde yerel idare ve medya kuruluşlarının binalarını işgal ederek yarımada'nın genel kontrolünü sağlarken, yarımada'nın kaderinin belirleneceği meclisin kontrolü özel kuvvetler unsurları tarafından gerçekleştirmiştir. Çünkü yarımada'nın kaderini belirleyecek ve RF silahlı kuvvetlerini yarımada'ya davet edecek olan yasama organının denetimi ve kontrolü, düzensiz sivil gruplara bırakılmayacak kadar önem arz etmektedir.²⁵⁸

Kırım'da iki buçuk hafta içerisinde olup biten olayları değerlendirildiğinde, harekâtı başarıya götüren en titiz iki müdahalenin askerlerin kışlada zaptedilmesi ve meclisin arzu edilen kararları alacak şekilde kontrol altına alınması olduğunu belirtmek mümkündür. Her iki eylemde de halkın katılımı, sergilenen yöntemin hibrit boyutunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda icra edilen halk tabanlı hibrit hamle, üç sebepten dolayı özgündür. Birincisi, yarımada'da halkın da katılımıyla gerçekleşen sivil savunma eylemleri, bölgeye bu maksatla gelmiş olan sivil grupların (emekli asker ve polisler, Kazak gruplar ve motorcu gruplar) teşviki ve belirli bir maske altında orada bulunan Rus güvenlik görevlilerinin yönetiminde gerçekleşmiştir. Zaten yarımada'da ikamet eden Slav kökenli Ortodoks Ukrayna vatandaşları bahse konu grupların tetiklemesi ile halkın meşru müdafası imajını yaratmıştır. İkincisi, meclis gibi kritik noktalarda

²⁵⁸ Treverton, *Addressing Hybrid Threats*, s.16

gerçekleşen eylemler, hataya mahal vermemek için sivil kıyafetli Rus güvenlik görevlileri (özel kuvvetler unsurları) tarafından yürütülmüştür. Üçüncü olarak, yarımada basının tek temsilcisi olan Rus medyası, sokak eylemlerini dünyaya yayınlarken halkın belirli bir kesimine odaklanmış ve muhalif protestoları kadrajın dışında bırakmıştır.

Ukrayna ve Kırım’da siyasi irade kontrolünü kaybederken, Rus askerleri, sessiz manevralarla yarımada yerleşmeye başlamışlardır. Bu hassas tertiplenme sürecinin büyük bir gizlilikle yürütülmesi, Kırım harekâtının kaderini belirleyen sürpriz faktörünün başarıyla uygulanmasını sağlamıştır. Örneğin, 7-23 Şubat 2014 tarihleri arasında icra edilen Kış Olimpiyatları, her ne kadar Soçi şehrinde icra edilse de müsabakaların güvenliği gerekçesiyle bölgeye yerleştirilen özel kuvvetler birliklerinin tertiplenmesi için makul bir gerekçe sağlamıştır. Ayrıca Sivastopol limanında konuşlu bulunan Rus Karadeniz Filosu da (RKF) tertiplenme safhasının önemli bir üssü olmuştur. RKF’nin yasal varlığı, limana getirilen takviye birlikleri, harekât gününe kadar emniyetli bir şekilde saklamıştır. RF’nin Ukrayna sınırlarında icra ettiği beklenmedik tatbikatlar, hem paraşütçü birliklerin sınırı geçerek Ukrayna topraklarına fiilen yerleşmesini maskeleymiş hem de Ukrayna’nın geçici hükümetini askeri anlamda baskı altına alan konvansiyonel bir güç gösterisi olmuştur.²⁵⁹

22 Şubat’ta hükümetin düşmesi ile 16 Mart’ta referandumun icra edilmesi arasında geçen süre, Kırım’ın ilhakı için en kritik süreci oluşturmuştur. Bu süreçte Yarımada üzerinde kara hava ve deniz ulaşımının kesilerek tecrit edilmesi ve bu esnada yarımada sürecin kontrolden çıkmasına sebep olabilecek tek silahlı güç olan Ukrayna askerlerinin kontrol altında tutulması, hibrit savaşın askeri boyutunun gergin ve bir o kadar da profesyonel kısmını oluşturmuştur. Bu süreçte kışlaların etrafı halk ile kuşatılmış böylece geçici hükümetle irtibatı kesilen askerlerin silahsız halk ile karşı karşıya gelmesi sağlanmıştır. Hatta askerlerin taraf değiştirmesini teşvik etmek için deniz kuvvetleri komutanının taraf değiştirmesi²⁶⁰ basın aracılığıyla servis edilmiş ve işgal süresince Rus askerleri tarafından müzakereler

²⁵⁹ President of Russia, “Vladimir Putin answered journalists’ questions on the situation in Ukraine”, *Basın Açıklaması*, 04.03.2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>, (Erişim: 28.09.2018), s.1.

²⁶⁰ The Guardian, “Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea”, *İnternet Haberi*, 03.03.2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky>, (Erişim: 26.09.2018), s.1

sürdürülmüştür.²⁶¹ Söz konusu tecrit sadece karadaki üslerle sınırlı kalmamış denizde de aynı prensip uygulanmıştır. Ukrayna sahil güvenliğinin bulunduğu Balaklava Limanı'nın girişine Rus donanma gemileri demirlemiş, Ukrayna donanmasının bir kısmının bulunduğu Donuzlav körfezi çıkışında da iki Rus gemisi batırılarak körfeze giriş ve çıkışlar bloke edilmiştir.²⁶²

RKF, yarımada, hibrit savaş kapsamında çok önemli bir rol oynamıştır. RKF'ye atfedilen rolü, demografik yapının şekillendirilmesi ve tertiplenme olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Öncelikle RKF, Kırım'ın Rusların egemenliğine girdiği 1783 tarihinde yarımada konuşlanmıştır. Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan ettiği tarihten sonra bile limanı terk etmemiş ve Rus kimliğini sürdürmüştür. RKF'de görev yapmış birçok Rus denizci emekli olduktan sonra Kırım'a yerleşmiş ve bu tercihler yarımada azımsanmayacak bir Rus nüfusun türemesine sebep olmuştur. 1783 yılında yarımada nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan Kırım Tatarları, muhtelif dönemlerde yarımada sürülerek nüfus oranlarının % 15'lere düşürüldüğü göz önünde bulundurulduğunda, Kırım halkını temsil eden emekli Rus bahriyelilerin azınlıkta olmadığını belirtmek mümkündür.²⁶³ RKF'nin sağladığı bir diğer avantajı da tertiplenme olmuştur.²⁶⁴ RKF'nin yarımada yasal varlığı ve özerk yapısı sayesinde, yarımada kontrol almak üzere limana önceden yerleştirilen askerler, harekâtın başladığı güne kadar gizlilik içerisinde saklanabilmiş böylece olaylar başlayıp bütün dikkatler yarımada çevrildikten sonra dışarıdan adaya doğru tepki çekebilecek büyük çaplı birlik kaydırmalarına ve intikallere gerek kalmamıştır. Başka bir ifadeyle RKF, kalenin içten fethedilmesine büyük bir katkı sağlamıştır.

Donbas cephesinde ayrılıkçıların kısa süre içerisinde birçok şehirde devlet otoritesini kırabilmesinin en önemli sebeplerinden birisi, bu seviyedeki bir nümayişe karşı kullanılabilecek olan askeri birliklerin ülkenin doğusundaki garnizonlarda zayıf kuvvetlerden müteşekkil olmasıdır. Ukrayna içerisinde bulunan askeri üsler, SSCB'nin NATO'ya karşı oluşturulan savunma planları çerçevesinde batıda güçlü,

²⁶¹ Michael Kofman ve diğerleri, *Lessons from Russia's Operations*, Santa Monica 2017, s.9

²⁶² International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, s.18-19

²⁶³ Lyudmila Beybulayeva, *The "Crimean Question" In Russo-Ukrainian Relations 1991-2014*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara 2015, s.23

²⁶⁴ Trevorton, *Addressing Hybrid Threats*, s.20

doğu ve güneyde zayıf olacak şekilde konumlandırılmışlardır. Ukrayna, bağımsızlıktan sonra bu tertiplenmeyi bütçe sınırlamalarından dolayı değiştirememiş, dolayısıyla doğu ve güneydeki garnizonlar devlet otoritesinin sadece kolluk ile temsil edildiği şehirler olarak kalmıştır. Ayrıca 2014-2015 yıllarındaki çatışmaların ateşkes molalarından anlaşılacağı üzere, Ukrayna ordusunun eğitimi ve harbe hazırlık seviyesi, olması gereken seviyenin altındadır. Yıllardır müşterek tatbikat yapmamış, modern silah teçhizattan yoksun ve zorunlu askerlerden oluşan ordu, ülke sınırları içerisindeki çatışmalarda, paramiliter kuvvetlere karşı iki kez ateşkes masasına oturmuştur.²⁶⁵

Kiev’de iktidarı devralan geçici hükümetin, Donbas mıntıkasında asayiş tesis etme çabaları başlangıçtan itibaren başarısız olmuştur. Ukrayna askerleri kendi vatandaşlarına karşı silah kullanmak istememiş hatta askerlerden ayrılıkçıların saflarına katılanlar bile olmuştur. Bu süreçte ayrılıkçılar, referandum düzenleyerek Donetsk’te ve Luhansk’da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Fakat 25 Mayıs’da Poroşenko iktidara geldikten sonra Ukrayna silahlı kuvvetleri bir başkomutan önderliğinde toparlanma fırsatı bulmuş ve ilk harekâtı Donetsk Havaalanı’na gerçekleştirilmiştir.²⁶⁶ Seçimler sonucu oluşan siyasi irade ile toparlanan Ukrayna ordusu, ayrılıkçılar karşısında kazanımlarını pekiştirmeye başlamış ve başlangıçta kaybedilen toprakların bir kısmını geri alabilmiştir. Bu esnada RF, Ukrayna ordusunun ilerleyişi ve kazanımları karşısında, Temmuz ayından itibaren askeri varlığını belirgin bir şekilde artırmıştır. RF tarafından, Donbas cephesindeki Rus askeri varlığı inkâr edilmesine rağmen Ağustos ayında Rus paraşütçüler, Ukrayna askerleri tarafından Ukrayna sınırları içerisinde yakalanmıştır.²⁶⁷ Bu bağlamda RF’nin Donbas krizine katılımının iki boyutu olduğunu belirtmek mümkündür. Birinci boyut muharebe sahasının şekillendirilmesidir. Aslen, sahadaki mücadelenin kaderini çatışmaların tarafları olan ayrılıkçılar ve Ukrayna güvenlik kuvvetleri belirlemiş fakat RF, sağladığı ateş desteği, silah ve teçhizat yardımı ve lider personel

²⁶⁵ Robinson, *Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European security*, s.506-521

²⁶⁶ Trevorton, *Addressing Hybrid Threats*, s.23-24

²⁶⁷ The Washington Post, “Ukraine detains Russian paratroopers; U.S. ambassador warns of ‘counter offensive’”, *İnternet Haberi*, 27.08.2014, https://www.washingtonpost.com/world/putin-will-meet-with-ukrainian-counterpart-in-high-stakes-summit-amid-tense-situation/2014/08/26/875db403-5b7b-4d89-8443-5aee1bde6345_story.html?noredirect=on&utm_term=.593775e9f3c8, (Erişim: 26.09.2018), s.1

desteği ile neticeyi şekillendiren güç olmuştur. Ağustos sonundaki Ilovaysk muharebelerinde görüldüğü üzere ayrılıkçılara verilen yardımın bir frekansı vardır ve bu frekans, çatışan tarafların bir plan doğrultusunda kazanmalarını veya kaybetmelerini sağlamaktadır. Meselenin ikinci boyutu, ayrılıkçılara meşru bir statü kazandırmaktır. Bu maksatla taraflar Minsk görüşmelerinde masaya oturmuş ve pazarlık sürecine geçmiştir. Fakat tarafların taviz vermeyen tutumları, somut bir sonuca götürmemiş ve çatışmalar sürmüştür. RF'nin özellikle 2014 yılının temmuz ayından itibaren Donbas cephesini, taşeron kuvvetlerinin savaştığı bir vekâlet savaşı haline getirdiğı görülmektedir. Burada hibrit savaşın temel gerekçesi olarak konvansiyonel kuvvetlerini açıktan kullanmamış, perde arkasından desteklemiş ve istikrarlı bir biçimde askeri desteğini inkâr etmiştir.

4.3.3. Ekonomik

RF'nin enerji ve borç kozunu, 2014'den önce Ukrayna hükümetlerinin bağımsız iradeleri üzerinde kontrol sağlamak için kullandığını görmek mümkündür. RF'nin ihraç ettiğı gazın fiyatında veya miktarında yaptığı değişiklikler ile Ukrayna'nın borçları üzerinden gerçekleştirdiğı manevralar, her dönemde Ukrayna hükümetlerinin halk ile karşı karşıya gelmesine sebep olmuş, doğalgaz vanalarının kış mevsiminin en soğuk aylarında kesilmesi, siyasi iradeyi her seferinde ödün vermeye zorlamıştır.

29 Kasım 2013'de Yanukoviç, AB ile Serbest Ticaret Anlaşmasını, ekonomik koşulların daha da kötüleşeceği endişesiyle imzalamamıştır. Dolayısıyla ülkeyi kaosa götüren ilk hamleyi, ucuz gaz ve kredileri koz olarak kullanan RF'nin ekonomik saldırıları karşısında bağımsızlığını koruyamayan Ukrayna'nın zorunlu tercihi olarak değerlendirmek mümkündür. Yanukoviç, RF'den aldığı gazın ve kredinin fiyatlarındaki artışı dengeleyemeyeceğini değerlendirerek kamuoyundaki beklentinin aksine ekonomik anlaşmadan çekilmiştir.²⁶⁸ Yanukoviç Hükümetinin yerine gelen geçici hükümet, ülkenin doğusu ve güneyindeki ayrılıkçı hareketlerle baş etmeye çalışırken RF, Yanukoviç döneminde teklif ettiğı kredi vaadini geri çekmiş ve geciken ödemelerin yapılmasını talep ederek yeni hükümet üzerindeki baskısını

²⁶⁸ Treverton, *Addressing Hybrid Threats*, s.57

artırmıştır. Ayrıca Rus enerji şirketi Gazprom da kış mevsiminde doğalgaz fiyatlarını artırmış²⁶⁹ böylece geçici hükümetin maruz kaldığı hibrit saldırılara ekonomik derinlik de eklenmiştir.

4.3.4. Bilgi Savaşı, İnternet ve Medya

Propaganda, savaş tarihi içerisinde derin kökleri olan bir taktiktir. Toplamların, liderlerin ve askerlerin algılarını şekillendirmek için zihinlerde oluşturulan kanaatler, hedef kitlenin karar verme sürecini etkileyerek “Bilgi Savaşı” olarak adlandırılan yöntemin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Bilgi savaşlarının kapsamı, teknikleri, safhaları, derinlemesine incelenmesi gereken geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Hibrit savaş kapsamı içerisinde bilgi savaşı, sıkça başvurulmuş bir yöntem olup teknolojik gelişmelere paralel olarak çeşitliliğini ve etkinliğini muazzam ölçüde genişletebilmiştir. İnternetin olmadığı Soğuk savaş döneminde toplumda bir kanaat oluşturmanın yegâne aracı televizyon, radyo ve gazeteler olmuş, bir haberi bu kanallara yerleştirip toplumla buluşturmak da bugüne kıyasla muazzam ölçüde emek ve zaman gerektirmiştir. Günümüzde ise neredeyse internetin girmediği hane, cep telefonuna sahip olmayan birey kalmamıştır. Dolayısıyla doğru kanallarda hazırlanan etkili mesajları hedef kitleye ulaştırmak ve geri besleme almak daha kolay hale gelmiştir. Alışık olduğumuz tabirle propagandanın her yerde olduğu, savaş bir kenara, para harcama alışkanlıklarımızın bile takip edildiği ve iştahlandırıldığı günümüzde, bilgi savaşlarının çok önemli ve yagın bir kabiliyet haline geldiği görülmektedir.

2014 Şubat ayında Kırım yarımadasındaki telekomünikasyon tesisleri maskeli ve silahlı adamlar tarafından saldırıya uğramış, bu sebeple yarımada televizyon yayını, internet ve telefon servisi kesilmiştir.²⁷⁰ Böylece Ukrayna medyası, hem teknik kabiliyetleri karşı ataklarla kısıtlandığı hem de küresel Rus medyasının yanında cılız kaldığı için sesini duyuramamıştır. Yarımadaındaki gösterici gruplar,

²⁶⁹ Politico, “Tensions flare over Russia-Ukraine gas deal”, *İnternet Haberi*, 14.09.2015, <https://www.politico.eu/article/russia-gazprom-ukraine-trilateral-sefcovic/>, (Erişim: 02.10.2018), s.1

²⁷⁰ CSO, “Are we witnessing a cyber war between Russia and Ukraine? Don't blink - you might miss it”, *İnternet Haberi*, 24.04.2015, <https://www.csoonline.com/article/2913743/cyber-attacks-espionage/are-we-witnessing-a-cyber-war-between-russia-and-ukraine-dont-blink-you-might-miss-it.html>, (Erişim: 02.10.2018), s.1

binaları işgal ederek adada kontrolü ele geçirmeye başladıkları ilk andan itibaren yarımada ya giriş ve çıkışlar kapatılmış ve Rus askerleri bütün yayın kuruluşları üzerinde tam bir kontrol sağlamıştır. Böylece Moskova mahreçli yayınların haricinde başka yayınlar yapılması engellenmiştir.²⁷¹

Yanukoviç hükümetinin meşruiyetini kaybetmesinin ardından sahadaki askeri manevralarla eş zamanlı olarak medya kuruluşları üzerinden iki farklı hedef kitleye yönelik bir bilgi savaşı başlatılmıştır. Öncelikli hedef kitle olan Rus kamuoyuna, Ukrayna'da iktidarı devralan geçici hükümetin, darbeci-faşist bir hükümet olduğu vurgulanmış ve Kırım'da hayatları tehlike altında olan başta etnik Ruslar olmak üzere bütün Kırım halkının can güvenliklerinin sağlanması gerektiği ve bu vazifenin topluma bir maliyetinin olacağı algısı işlenmiştir. Bu iç propaganda ile eş zamanlı olarak dışarıya yönelik de kapsamlı bir çerçeve çizilmiş, Uluslararası kamuoyu, Batı dünyasının dilinden yapılan yayınlarla hibrit savaşın en kritik dönemi olan iki haftalık referandum sürecinde başarıyla oyalanmıştır.²⁷²

Rus medyası tarafından internet ve televizyon platformlarından Batı dünyasına yönelik yapılan yayınlar, Kırım ve Donbas sokaklarındaki eylemleri başarıyla çarpıtmış ve yönlendirmiştir. Servis edilen içerikler, Ukrayna'da demokrasinin koruyucusunun RF olduğu temasında birleşmiş, başta ABD ve NATO olmak üzere Batı dünyası, Ukrayna ve Rusya'nın egemenliğine müdahale etmekle suçlanmıştır ve Ukrayna'daki geçici hükümetin darbe ile iktidara gelen faşist bir hükümet olduğu mesajı işlenmiştir.²⁷³ Yaratılan suni gündemler, Rus medyasının küresel yayın gücü sayesinde geniş kitleleri peşinden sürükleyebilmiştir. Örneğin, Meydan²⁷⁴ protestolarının Nazi yanlısı gruplar tarafından organize edildiği ve bu sebeple Yahudilerin Ukrayna'da hedef haline getirilebileceği mesajı verilerek Yahudi cemaati üzerinden güvensizlik ve kaos atmosferine hizmet edecek yayınlar yapılmıştır. Başka bir haberde ise Ukrayna hükümetinin, Donbas'da yürütülen askeri harekât hakkında batılı bir düşünce kuruluşundan yardım istediği ve bahse konu

²⁷¹ Treverton, *Addressing Hybrid Threats*, s.18

²⁷² Kofman, *Lessons from Russia's Operations*, s.13

²⁷³ Pomerantsev ve Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, s.30

²⁷⁴ Ukrayna vatandaşları tarafından, Hükümetin AB'ye ilişkin kararlarını protesto etmek amacıyla, 2013 Kasım - 2014 Şubat tarihleri arasında vuku bulan ve başkan ile hükümetin düşmesi ile sonuçlanan toplumsal gösteriler.

kuruluşun, Donbas’da etnik temizlik yapılmasını tavsiye ettiği yönünde bir sahte haber üretilmiştir. Bu sahte haber, Ukrayna ordusunun kazanımlarını artırdığı dönemde dolaşıma sokulmuş ve uzun süre gündemi işgal etmiştir. Bir örnek daha vermek gerekirse, karadan havaya atılan bir hava savunma füzesi ile vurularak 298 sivilin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanan MH17 uçağı vakası da Rus medyasının propaganda malzemesi olmuştur. Ukrayna hava savunma sistemlerinin, Putin’in uçağını düşürmeye çalışırken MH17 uçağını düşürdüğü iddiası, bağımsız kaza raporu çıkana kadar gündemde tutularak Ukrayna ordusunun profesyonelliğı ve yeterliliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Hâsılı, RF’nin medyadaki gücü, hem sahadaki diğer hibrit saldırılarını gizlemiş veya bulandırmış hem de birçok kritik süreçte rakibinin karar verme kabiliyetini sekteye uğratabilmiştir.²⁷⁵

RF’nin uyguladığı hibrit saldırılar sadece basın üzerinden bilgi savaşları ile sınırlı kalmamış siber saldırılar da gerçekleştirilmiştir. Örneğin 2013-2015 yılları arasında Ukrayna hükümetini hedef alan üç büyük siber saldırıdan birisi, 2014 Ekim sonuçlarının açıklanmasını ertelemiş, böylece ülkenin ihtiyacı olan siyasi istikrar yaklaşık dört ay ötelenmiştir.²⁷⁶ Ayrıca sosyal medya hesapları üzerinde de Rus hâkimiyetini görmek mümkündür. Nitekim Meydan gösterileri esnasında protestocuların sıklıkla kullandığı, sunucuları Rusya’da bulunan VKontakte ve Odnoklassniki isimli sosyal medya platformlarına erişim gereken zamanlarda engellenmiştir. Aynı platformlar Donbas çatışmaları esnasında Ukrayna askerlerinin aleyhine olacak şekilde, RF’nin istihdam ettiği trol ordusu tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda askerlerin teslim olmalarını teşvik eden, cephedeki komutanlarının kendilerini terk ettiği, birliklerin geri çekildiği türden teslimiyetçi mesaj ve içeriklere maruz kalmıştır.²⁷⁷

Ukrayna coğrafyasındaki hibrit savaş, öncesindeki tarihi, ekonomik, jeostratejik gelişimi üzerinden detaylarıyla incelenmiş ve barındırdığı farklı boyutları analiz edilmiştir. Bu noktada hibrit savaş kavramına kapsayıcı ve genel bir tanım çizmek mümkündür. Bu kapsamda hibrit savaş tanımı, en az üç temel özelliğı içermelidir. Yani, geleneksel tehdit algısının dışındadır, hedefin çeşitli zafiyetlerine

²⁷⁵ Pomerantsev ve Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, s.31

²⁷⁶ Treverton, *Addressing Hybrid Threats*, s.28

²⁷⁷ Agm, s.28

odaklanır, eylemlerini dikkat çekmeden ve tespit edilmeden gerçekleştirir.²⁷⁸ Bu üç özellik müteakip paragraflarda detaylandırılmıştır.

Genel güvenlik algısına göre tehdit iki yönlüdür ve iç ve dış olmak üzere birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım, tehditle mücadele için gereken metodları ve teşkilatları şekillendirir. Devletler, güvenlik mekanizmalarını tehdit algısındaki kabullere göre inşa ederler. Geleneksel güvenlik konseptine göre tehditler, henüz olgunlaşmadan tespit edilerek, pasif tedbirler ve zamana yayılan sistemsel çözümler ile bertaraf edilmeye çalışılır. Fakat tehdit, kriz ve çatışma safhalarına ulaştığında alınacak tedbirin şiddeti ve sürati de artar. Bu kademelendirme içerisinde hibrit tehditler ve saldırılar, geleneksel güvenlik konseptinin tespit radarının altında kalan saldırılar olarak cereyan eder. Bu tür saldırıların dozajının düşük olması, birbirinden farklı alanlarda eş zamanlı vuku bulması ve değişken bir tempo ile gerçekleşmesi, tespit edilmesini zorlaştırır. Kırım'da küçük yeşil adamlar ile Donbas'daki taşeron gruplar, ne Ukrayna Devleti'nin ne de NATO'nun öngördüğü aktörler değildir. Bu bağlamda RF hibrit savaşı uygulayan devlet aktörü olarak hareket bölgesine geleneksel tehdit algısına girmeyen piyonlar sokarak muhataplarını hazırlıksız yakalamayı başarmıştır.

Hibrit savaş aktörü hedefine tek bir kabiliyet ile değil birbirinden farklı kabiliyetleri harmanlayarak saldırır. Yöntemde çeşitlilik gerektiren bu tür bir yaklaşım, şüphesiz hedefin farklı cephelerine, yani farklı zafiyetlerine odaklanmayı gerektirir. Dolayısıyla etkili bir hibrit savaş paketinin kapsamı, hedef ülkenin askeri kapasitesine ilaveten toplumsal, ekonomik ve diğer beşeri sektörlerdeki hassasiyetleri içerir. Bu sebeple hedefin zafiyetlerini sadece konvansiyonel ordusunun içinde aramak, hibrit savaş konsepti içinde çok dar bir alt başlığa saptanmak anlamına gelmektedir. Hedef ülkenin bürokrasisi, toplumun etnik ve dini yapısı, ülkenin ekonomik sistemi, enerjiye bağımlılığı, silahlı kuvvetlerinin muharip gücü, komşuları ile olan ilişkileri ve sorun sahaları gibi konu başlıkları hibrit savaşın yöneleceği ve istismar edeceği cepheleri oluşturmaktadır. Hedef ülke içerisinde ne kadar çok zafiyet var ise o ülkenin kapsamlı bir hibrit saldırı karşısında o kadar kırılgan bir hedef haline gelebileceğini belirtmek mümkündür. RF, hasmına geçici hükümetin

²⁷⁸ Cullen ve Kjennerud, *Understanding Hybrid Warfare*, s.7-8

ülkeyi idare etmeye çalıştığı zamanda müdahale ederek hibrit savaşın en önemli prensibini başarıyla yerine getirmiştir.

Hibrit saldırılar acı eşiğinin altında kalarak gerçekleştirilir. Bu sebeple savunan tarafın, kendisine yönelik saldırıyı fark etmesi, dolayısıyla ne olduğunu anlaması güçtür. Başka bir deyişle saldıran taraf, eylemlerinin dozunu ve çeşidini, hedefinin gündeminde ilk sırayı alacak seviyeye çıkartmaz. Bu sebeple problemin tespiti zordur ve krizin ilerleyen safhalarında fark edilse bile ülke içi tepkinin ve uluslararası dayanışmanın oluşmasını da geciktirir. Görüldüğü üzere Kırım ve Donbas vakaları, uzun yıllara sirayet eden toplumsal ayrışma temelinin üzerine öncelikle ekonomik baskılarla başlamış, müteakiben hükümetin düşmesi ile politik baskı oluşturulmuş ve sahadaki silahlı unsurların modern bir cephe savaşını halen devam ettirdiği bir vekâlet savaşına evrilmiştir. Hibrit savaşın, vekâlet savaşına dönüşmeye başladığı Minsk mutabakatları öncesinde, Ukrayna'nın üzerinde oturduğu fay hatlarını analiz etmek veya tedbir almak mümkün olmamıştır.

Kırım ve Donbas'da sergilenen askeri kapasite, iki farklı aktör tarafından icra edilmiştir. Yarımada da yerel halkın katılımı sadece protesto ve gösterilerle sınırlı iken, kritik bina ve tesislerin işgal edilerek güvenliğinin sağlanması, ulaşım hatlarının ve lojistik merkezlerin kontrol altına alınması ve Ukrayna askerlerinin kışalarında pasifize edilmesi gibi vazifeler küçük yeşil adamlar olarak ünlenen maske takmış profesyonel askerler tarafından icra edilmiştir. Kırım'a tezat olarak Donbas'da ise muharebe sahasındaki belirleyici çatışmaları sürdüren aktör, sivil kökenli milisler olmuştur. Bu milislerin Ukrayna Ordusuna karşı silahlı mücadeleyi, vekâlet kuvveti olarak sürdürdüğünü belirtmek mümkündür. Dolayısıyla Kırım ve Donbas arasında mukayese yaparken sahadaki mücadeleyi sürdüren aktörlerin farklılığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bowers'ın hibrit tehditleri tanımladığı modelde²⁷⁹ belirtilen "makul seviye" faktörü, sahadaki aktörlerin sahip olduğu "kabiliyetler" başlığı bakımından tehdidin hibrit niteliğini doğrulamaktadır. Her iki cephede birbirinden farklı statülere sahip aktörler, sahadaki mücadelenin dönüm noktalarında Ukrayna güvenlik kuvvetleri karşısında üstün bir performans sergileyerek politik durumun RF lehine şekillenmesini sağlamışlar ve müteakip

²⁷⁹ Bowers, *Identifying Emerging Hybrid Adversaries*, s.41-43

süreçte ise “makul seviyeyi” aş(a)madıkları için RF’den bağımsız aktörler olarak özgün bir yol çizememişlerdir.

Organizasyonel manada da Kırım ve Donbas cephelerinde makul seviyede muhafaza edilen ekipleri görmek mümkündür. Donbas’da varolan Rus kültürü, Rusçanın yaygınlığı ve Moskova patrikhanesinin baskın statüsü, toplum üzerinde Ukrayna devletine kıyasla Rus devletine yönelik güçlü bir aidiyet hissi oluşmasına sebep olmuştur. Bu aidiyet, kaçınılmaz olarak Rus devletine bağlanmayı hedefleyen ve bunu silahlı mücadele ile sağlamayı vadeden ayrılıkçı oluşumları üreten bir halk tabanı yaratmıştır. Başka bir ifade ile halk tabanı, Ukrayna içerisinde varolan ayrılıkçı grupların varlığı için temel adımı teşkil etmiştir. Bu temel üzerinde yükselen ayrılıkçı grupların, organizasyonel gelişim çizgisi üzerinde makul bir seviyede hibrit tehdit niteliklerini muhafaza etmeleri sağlanmıştır. Örneğin Donbas krizinin başlangıcında ayrılıkçı gruplar, referandum yaparak RF’ye katılım kararı almışlardır. Putin bu iradeyi reddetmiş ve müteakip süreçte ayrılıkçı liderler mevkilerini yeni liderlere devrederek, Bowers’in vurguladığı²⁸⁰ “makul seviye”nin muhafaza edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Nitekim RF’ye katılmakta ısrar eden grup liderlerinin, gruplarını sadece halk tabanından destek alabilen bir “konvansiyonel olmayan savaş aktörü” çizgisine taşıyacakları ve fazla gelişim gösteren grupların makul seviyeyi aşarak hibrit niteliklerini kaybedeceklerini ve yalnızlaşacaklarını öngörmek mümkündür. Donbas’daki silahlı grupların, bir yandan iç rekabet ile kendi kendilerini imha edebilecekleri bir sürece girmeleri engellenmekte bir yandan da kazandıkları toprakların muhafaza edilebilmesi için ihtiyaç duydukları destek sağlanmaktadır. Donbas muharebelerinin başında Ukrayna ordusunun ilerleyişini durduran Debaltsevo muharebesi veya Minsk barış süreçlerini getiren ateşkes molaları, bahse konu makul noktanın muhafaza edildiği örneklerdir. Donbas’daki silahlı çatışmaları sürdüren ayrılıkçı grupların hibrit tehdit olmayıp vekalet savaşını sürdüren silahlı gruplar olduğunu belirtmek mümkündür. Fakat mesele Moskova perspektifinden incelendiğinde, aynı ayrılıkçı grupların Donbas krizinin gelişimi içerisinde belirli dönemlerde hibrit tehdit aktörleri olarak kullanıldığı görülmektedir. Bahse konu ayrılıkçı grupların de facto yönettiği coğrafya belirli bir genişliğe

²⁸⁰ Bowers, *Identifying Emerging Hybrid Adversaries*, s.43-44

yayılmıştır. Bu coğrafya ne ayrılıkçı grupların organizasyonel kabiliyetlerinin sınırlarını zorlayacak kadar geniş ne de Ukrayna'nın gözden çıkaracağı kadar dardır.

Bowers'in modeline göre beşeri ve coğrafi zeminin yapısı, tehdidin hibrit niteliğini belirleyen üçüncü faktördür. Bu manada Doğu Ukrayna coğrafyası, konvansiyonel bir güç olan Ukrayna ordusuna avantaj sağlasa da o coğrafya üzerindeki toplumun Kiev hükümeti karşısındaki tutumu, sürdürülen mücadeleyi Ukrayna ordusunun aleyhine zorlaştırmıştır. Bu manada Bowers'in modelinin odak noktasını oluşturan "makul nokta"nın RF tarafından hassasiyetle muhafaza edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrılıkçı grupların Donbas'da elde ettikleri coğrafi alan belirli bir seviyede durmuştur. Yani ayrılıkçılar genişleyebilecekleri makul seviyeye ulaşmışlardır. Ulaşılan coğrafi ve beşeri sınırlar, Donbas'daki ayrılıkçı grupların oluşturduğu hibrit tehditin sınırlarını belirlemektedir.

Netice itibarıyla hibrit savaş yönteminin, mucizevî bir keşif olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Fakat tehdidin sinsi ve kapsamlı niteliğine karşı da savunan taraf olarak teyakkuzda bulunmak, saldıran taraf olarak ise sunduğu coğrafi ve toplumsal avantajları göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Çünkü hibrit savaş, çok bileşenli bir savaş kabiliyeti olduğu için dinamiktir, gelişmektedir ve tabii ki coğrafyaya ve zamana göre farklı özelliklerin öne çıkacağı özgün bir yöntemdir. Hibrit savaş olarak adlandırılan usul, stratejik amacın elde edilmesi için önceden beri bilinen ve kullanılan yöntemlerin, zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın ortak bir üst aklın yönetiminde icra edilmesini ve uluslararası tepki çekmeden hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Bu yöntemlerin başarılı olması da saldıran tarafın becerisinin yanı sıra savunan tarafın zayıf kalmasından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Ukrayna'nın sınırlarının yeniden çizilmesi ile sonuçlanan hibrit savaşın sonuçları, Ukrayna açısından sadece kaybedilen bir yarımada ve ülke içerisinde kronikleşen iç savaş hali ile sınırlı değildir. 1991 yılında başlayan bağımsız Ukrayna sürecinin sekteye uğramış olması ve bu travmanın Ukrayna toplumu ile Ukraynalı kimliği üzerindeki etkileri, telafisi uzun yıllara sirayet edecek bir yıkıma dönüşmüştür. Hatırlanacağı üzere Ukrayna'nın doğu sınırları, 9'uncu yüzyıldan beri kadim komşusu olan Rus Devletleri'nin siyasi veya kültürel tesiri ve egemenliği altında kalmıştır. Burada yaşayan halkın, kendisini Kiev'e nazaran Moskova'ya daha yakın hissetmesi, 23 yıllık modern dönem Ukrayna Devleti'nin belki de en büyük handikapı olmuştur. Buradaki halk, Ukraynalı olmakla beraber kendisini Rus Devleti'nin ve kültürünün bir parçası olarak görmeye devam etmiştir. Toplum nezdindeki bu bilinç, özellikle sınırdaş ülkelerin toplumsal aidiyet duygularını etnik temelli bir hibrit istikrarsızlık unsuruna dönüştürme potansiyelini ve bu unsurun evsahibi ülkelerin egemenliğine yönelik oluşturduğu riski göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

İç savaş sebebiyle hali hazırda Donbas üzerindeki kontrolünü kaybetmiş olan Ukrayna Devleti'nin öncelikli hedefi, toprak bütünlüğünü muhafaza etmek olsa da, coğrafi sınırları çizmek, çözümün sadece ilk aşamasını oluşturmaktadır. Çözümün nihayete varabilmesi için toplumsal bütünleşme ve ortak Ukraynalı kimliği'nin tesis edilmesi gerekmektedir. 2014 yılının Nisan ayından 2016 yılının Aralık ayına kadar geçen sürede iç savaş, her iki tarafta yaklaşık 10000 insanın hayatına mal olmuş, yaklaşık 20000 insanın çatışmalar sebebiyle yaralanmıştır. Yaklaşık bir buçuk milyonu 'yerinden edilmiş insan' statüsünde olmak üzere yaklaşık beş milyon insanın yardıma muhtaç olduğu bu insanlık krizi, Ukrayna toplumu içerisinde derin yaralar açmıştır. Ukraynalı'nın Ukraynalı'ya karşı savaştığı bu iç savaş, gün geçtikçe Ukrayna toplumunun içinde bulunduğu bölünmüşlüğü derinleştirmektedir.

Donbas'daki hibrit savaş, ayrılıkçıların RF ile vekalet-sponsor ilişkisi kurduğu, Kırım'a kıyasla şiddetli çatışmaların yaşandığı ve Kırım'daki egemenlik transferinin üstünün örtüldüğü bir iç savaşa evrilmiştir. RF, Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya örneklerinin BM üyelerinin tanımadığı yönetimler olması sebebiyle

stratejik avantajlarına rağmen kendi sırtında ekonomik bir kambur olduğunu bilmektedir. Bu sebeple Donbas'daki süreci açmaza sokmuş, Minsk protokollerinde Ukrayna'nın anayasasında düzenleme yaparak ayrılıkçı bölgelere özerklik tanımasını şart koşturmak suretiyle Donetsk ve Luhansk yönetimlerine meşruiyet kazandırma gayreti içerisine girmiştir. RF'nin "tanıtma" stratejisinin işe yarayıp yaramayacağını zaman gösterecektir.

Kırım ve Donbas'daki hibrit savaşta RF'yi başarılı kılan en önemli faktör, detaylı planlama ve süratli icranın yanı sıra, kendisine karşılık verebilecek olan Batılı aktörleri hazırlıksız yakalayabilmesi olmuştur. Fakat bundan sonra Avrupa kıtasında RF'nin icra edeceği müdahaleci bir hamlenin, ittifak halinde ve daha güçlü bir karşı hamle ile karşılaşacağı aşîkârdır. NATO, RF yayılmacılığına karşı Avrupa mevzilerini çok uluslu kuvvetlerle tahkim etmiştir. Fakat bu meydan okumanın RF'yi pasifleştirdiğini söylemek mümkün değildir. Her ne kadar Avrupa cephesi, Suriye ve Irak harekât sahasındaki muharebelerden dolayı statik bir duruma gelse de RF, Baltık Denizi'ndeki askeri manevralarından ve Balkanlardaki küçük çaplı hibrit manevralarından vaz geçmemektedir.

Doğu Avrupa'da cereyan etmekte olan siyasi rekabet, MS 9'uncu yüzyıldan beri süregelen derin bir tarihsel arka plana sahiptir. Bu coğrafyadaki başat aktörlerden Rus Devleti, yüzyıllardır kendi bölgesine yönelen Batı yayılmacılığına karşı durmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dört yüzyıl boyunca Doğu Avrupa bölgesinin güney düzlükleri ile Karadeniz havzasının siyasi haritasını ve kültürel yaşamı şekillendirmiş, müteakiben bölgeden çekilmek durumunda kalmıştır. Yaklaşık üçyüzyıllık başrole sahip Polonya ve Litvanya, bugünün siyasetinde geçmişteki görkemli günlerinde olduğu kadar kudretli değildir. Mevcut siyasi harita içerisinde AB şemsiyesi altında birleşmiş olan Batı Avrupa ülkeleri, ABD ile ittifak yaparak NATO üzerinden Ukrayna topraklarındaki Rus varlığını dengelemeye, kaybettikleri inisiyatifi tekrar ele geçirmeye çalışmaktadırlar.

RF'nin komşusu olan Ukrayna'nın yaşadığı güvenlik problemi, Ukrayna ile aynı jeostratejik kuşakta bulunan öncelikle Baltık ülkeleri, Moldova ve hatta Finlandiya başta olmak üzere İskandinav ülkelerinin güvenlik planlamalarının öncelikli konu başlığı haline gelmiştir. RF'nin Kırım ve Doğu Ukrayna'da sahip

olduğu müzahir halk tabanını, Moldova hariç, diğer ülkelerde bulması mümkün değildir. Hatırlanacağı üzere Ukrayna ile Moldova arasında kalan 500.000 nüfuslu Transdinyester yönetimi, Moldova'dan ayrıldığı 1992 yılından beri sadece RF tarafından tanınan bir yönetimdir. Dolayısıyla sadece Moldova'nın doğusunun, Ukrayna'daki "özgün" örneğe benzer bir hibrit savaşa sahne olabilecek bir bölge olduğu değerlendirilmektedir. Baltık ve İskandinav ülkeleri ile Finlandiya körfezi üzerindeki egemenlik iddiaları coğrafya tabanlı olup hibrit savaşın önemli bir bileşeni olan diaspora tabanından yoksundur. Dolayısıyla bu ülkelere yönelik farklı bir hibrit yöntem belirlenmesi olasıdır.

SSCB'nin son dönemlerinde Afganistan'da yaşanan hezimet, müteakiben batıdaki Sovyet Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilan ederek ayrılmaları, kopuşları durdurmak için başvurulmuş silahlı kuvvetlerin görevini tam anlamıyla yerine getirememesi, yeni Rus Devleti'nin kuruluşunun hemen ardından Çeçenistan'da yaşadığı ikinci hezimet, Rus liderlerin reform iradesini perçinleyen büyük hadiseler olmuştur. Renkli devrimler, Gürcistan savaşı ve Arap Baharı, RF'nin güvenlik konseptini modern tehdit kavramına göre revize edebilmesine büyük katkı sağlayan dönüm noktalarıdır. Moskova, savaşlar ile sahadan, devrimler ile meydanlardan çıkarması gereken dersleri gözlem ve tecrübe ile öğrenmiş ve tehdidin gelişen doğasını kavramaya gayret etmiştir. Bu gözlem ve tecrübeler neticesinde Rus güvenlik mekanizması, sadece silahlı kuvvetlerden mürekkep bir organizasyon olarak kalmamış, devletin ilgili kurumları ile devlet dışı kuruluşların uyum içerisinde çalıştığı bir yapıya dönüşme yoluna girmiştir. Böylece RF hibrit savaş kabiliyetine ulaşmıştır. Bu sebeple RF'nin gerçekleştirdiği kurumsal dönüşüm sürecinin, bürokratik bir gelişim örneği olarak, incelenmesi ve ders çıkartılması gereken bir alan olduğu değerlendirilmektedir.

Günümüz itibarıyla kesin sonuçlu konvansiyonel savaşların artık rafa kalktığını söylemek ne kadar yanlış bir tespit ise geleceğin çatışmalarının sadece çok boyutlu ve çok aktörlü bir hibrit savaş çerçevesinde gerçekleşeceğini öngörmek de o kadar yanlış bir tespit olur. Savaş eylemi sürekli gelişen, kendini yenileyen bir olgudur. Teknolojik gelişimi sağlayacak bir savunma sanayinin varlığı ne kadar elzem ise öncelikle üniversiteler bünyesinde savaşın ve tehdidin teorik gelişimini öngörecektir düşünce ve fikir kuruluşlarının varlığı da bir o kadar elzemdir. Savaştan

önce rakibin gücünü, kabiliyetini tespit etmeye çalışan, savaş sonrasında sergilenen performansı analiz edip bir sonraki karşılaşmanın panzehirini çıkartmaya çalışan “öncesi” ve “sonrası” safhaları vardır. Türk Silahlı Kuvvetleri bu değerlendirmeleri kendi bünyesinde teşkil ettiği birimler vasıtasıyla yaparak gereken dersleri bugüne kadar başarıyla almış ve pratiğe dönüştürmeyi başarabilmiştir. Fakat günümüz muharebelerinde, analiz yapmak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak, askerlerin uzmanlık alanının dışına taşan disiplinlerarası çalışmalar gerektirmektedir. Özellikle hibrit savaşın; psikolojik, sosyolojik, ekonomik, diplomatik ve teknolojik boyutlarından oluşan harman doğası, askerlerden başka uzmanların da analiz sürecine dahil olmasını zorunlu kılmaktadır. Yurtdışından güncel bir örnek vermek gerekirse, NATO, 2014-2015 olaylarının ertesinde, 2016 yılının sonunda Finlandiya’da “Hibrit Tehditlerle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi” açmıştır. NATO’nun karar verici makamlarına görüş ve öneri üreten bu merkez, güvenlik çalışmaları konusunda enstitüsüler ve araştırma merkezleri üzerinden literatüre katkı yapan birçok Avrupa üniversitesinin ve çeşitli düşünce kuruluşlarının varlığına ilaveten kurulmuştur. Bu yapı, özellikle hibrit savaş ile ilgili tehditler ve kabiliyetlerle ilgili teorik çalışmalarıyla NATO’yu beslemektedir.

Günümüzün tehdit algısı, birbirinden farklı organizasyonel yapıların eşgüdüm içerisinde çalışabildiği bir güvenlik mekanizmasına sahip olmayı mecbur kılmaktadır. Bu tür bir güvenlik mekanizması, sadece silahlı kuvvetlerin kapasitesini aşan, devletin ve özel sektörün bünyesinde bulunan kurum ve kuruluşların da etkinliğini ihtiva eden bütünsel bir sistemi gerektirmektedir. Silahlı kuvvetler kendi içerisinde üç farklı kuvvetin katılımını gerektiren tatbikat ve harp oyunlarını müştereken icra etmekte, bu sebeple kendi bölgesinde dost güven düşmana korku veren bir profil çizmeyi başarabilmektedir. Fakat hibrit tehditler, silahlı kuvvetlerin organizasyonel kabiliyetlerini aşan eylemler olup, kuvvetler arasında değil kurumlar ve hatta devlet dışı organizasyonlar arasında eşgüdüm ile çalışmayı gerektirmektedir.

Konvansiyonel, düzensiz, asimetrik ve hibrit savaş gibi geniş bir yelpazede bulunan savaş yöntemleri, birbirinden farklı nitelikteki tehditleri oluşturmakta, tehditlerin hepsi birbirinden farklı nitelikteki teşkilatlanmaları gerektirmektedir. Özde bu yöntemlerin farklılıklarını idrak etmeden, tek tip bir organizasyondan, farklı tehditlere karşı farklı yöntemlerle mücadele etmesini beklemek gerçekçi bir yaklaşım

değildir. Hibrit tehditlere maruz kalan bir ülke olarak etkili bir savunma mekanizmasına ve hibrit savaş taktiklerini uygulayabilen bir güvenlik mekanizmasına sahip olmak, ülkemiz için bir mecburiyettir. Hali hazırda dış ve iç tehditlere göre birbirinden farklı bünyelerde teşkilatlanmış olan güvenlik birimleri, Milli Güvenlik Kurulu seviyesinden teröristle mücadele harekâtına kadar birbirinden farklı seviyelerde ve ortak çalışma alanlarında müşterek faaliyet göstermektedir. Bu ortak çalışma alanlarına, hibrit tehditlere odaklanmış, bürokratik ağırlığa sahip yüksek profilli bir kadro ile temsil edilen ortak bir çalışma grubu daha eklenmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Fakat hibrit tehditlere yoğunlaşmış bu tür bir birim, devlet bürokrasisinin ilgi alanının dışına çıkan hibrit tehditleri de analiz edebilecek, özel sektördeki veya medya sektöründeki hassasiyetler gibi geleneksel güvenlik algısının dışında duran alanlardaki gelişmeleri de takip edebilecek bir görev yelpazesinde faaliyet göstermelidir.

Siber savaş RF tarafından, Donbas ve Kırım'da etkili olarak kullanılmış, ABD ve Fransa'nın seçim sürecine de müdahale ettiği iddia edilmiş önemli bir mücadele alanıdır. Bahse konu olaylar, siber savaş meydanında suçluyu yakalamamanın ne kadar zor, siber saldırılarla mücadele etmenin ne kadar masraflı ve siber saldırının, ülkenin siyasi kaderini belirlemek bakımından ne kadar etkili olabileceğini göstermiştir. Çağımızın en önemli gerekliliklerden birisi olan iletişim, teknolojiye ve yapay zekâ çalışmalarındaki gelişime paralel olarak gün geçtikçe muhtelif güvenlik açıklarının ortaya çıktığı, dinamik bir zafiyet alanı haline gelmiştir. Öncelikle iletişim altyapısının sağlıklı ve güvenli işleyebilmesi ve ağ üzerinden meydana gelebilecek saldırıları önleyebilecek özgün savunma sistemlerine sahip olunması, hibrit savaşın bir cephesi haline gelen siber saldırıları önlemeye yönelik atılması gereken öncelikli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları (STK) olgunlaşmış demokrasinin temel koşullarından birisidir. STK'lar toplum içindeki bu gerekli rollerinin yanı sıra insani yardım misyonuyla yurt dışındaki kriz, savaş ve afet bölgelerinde faaliyet göstererek ülkenin imajını temsil etmektedirler. Barışçıl ve demokratik amaçlarla faaliyetlerini sürdürdüğü müddetçe topluma ve ülkeye faydalı olan STK'lar, Kırım'da ve Donbas'da farklı bir misyonu yerine getirerek hibrit savaşın başarıya ulaşmasında toplumu şekillendiren önemli bir araç olmuşlardır. Bu sebeple, güvenlik

mekanizmasının yaygın faaliyet alanı içerisinde STK'lar ile örtüşen, çakışan bölgelerin tanımlanmaya ve güncellenmeye muhtaç olduğu göz ardı edilmemelidir.

Medya, özellikle uluslararası kamuoyunun algısını şekillendirmek konusunda Kırım'ın ilhakı sürecinde çok kritik bir rol oynamıştır. Rus medyası tarafından üretilen haberlerin ve yapılan yayınların içeriği ve kapsama alanı, Kırım olayları üzerinde başarılı bir muamma yaratmış bu da hem Batılı kamuoyunu hem de Batılı karar vericileri uzun bir süre tereddütte bırakmıştır. Rus medyasından farklı olarak daha rekabetçi ve çok sesli bir ortamda varlık gösteren ve şeffaf bir yayın politikası izleyen Anadolu Ajansı (AA) ve TRT World örneklerini Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarında görmek mümkündür. Türkiye'nin beka ve güvenliğine yönelik tehditleri hedef alan Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarında AA ve TRT World tarafından yapılan yayınlar, yerli ve yabancı diğer basın kuruluşları ile rekabetçi bir ortamda gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin haklı gerekçeleri ve sıfır sivil kaybı önceliğiyle yürüttüğü titiz harekât, Türk medya kuruluşları tarafından İngilizce konuşan kamuoyuna başarıyla aktarılmıştır. Hedef kitleye kendi dilinden yayın yapabilmenin ne kadar önemli bir gereklilik olduğu, özellikle bütün gözlerin Al-Bab ve Afrin'de olduğu Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarında tecrübe edilmiştir. Russia Today ve Sputnik ajanslarının uluslararası habercilikteki ağırlığı ve itibarı göz önünde bulundurulduğunda medyanın, olup biteni aktarmak ve algı şekillendirmek konusunda ne kadar önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de Polis Akademisi ile Milli Savunma Üniversitesi, kurumsal anlamda organize ettiği bilimsel çalışmalar ve destekleyip yönlendirdiği araştırma grupları ve araştırmacıları ile literatüre öncülük etmektedir. Ayrıca uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları disiplinlerinde literatüre katkı yapan birçok yerli düşünce kuruluşunun varlığı, hibrit tehditlerle mücadelenin fikri boyutunda önemli bir yere sahiptir. Bu tecrübe sahibi kurumların yanı sıra YÖK bünyesindeki üniversiteler de enstitü ve araştırma merkezi seviyesinde sürdürdükleri akademik çalışmalarla FETÖ, DAESH, YPG, PKK gibi hem iç hem de dış kaynaklı hibrit tehditler karşısında, güvenlik birimlerimizin teorik mücadele ihtiyacını karşılamaya gayret etmektedirler. Bu bağlamda güvenlik birimlerimizin tehditlerle daha sağlıklı mücadele edebilmesini sağlamak üzere teorik çerçevede karar vericileri isabetli teklifler ile yönlendirebilecek, keskin tespitler ve makul hal tarzları ortaya

koyabilecek düşünce kuruluşlarının, rekabetçi bir yaklaşım ile literatüre katkı yapması önemli bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

- Armstrong, John, *Ukrainian Nationalism*, Ukranian Academic Press, Englewood 1990.
- Ajir, Media ve Vailliant, Bethany, "Russian Information Warfare Implications for Deterrence Theory", *Strategic Studies Quarterly*, 2018, s. 70-89.
- Angstrom, Jan, "Introduction: exploring the utility of armed force in modern conflict", *Small Wars & Insurgencies*, 2008, s. 300-301
- BBC, *Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovych*, 2012, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>, (E.T.26 Eylül 2018).
- Bartles, Charles, ve McDermott, Roger, "Russia's Military Operation in Crimea", *Problems of Post-Communism*, 2014, s. 46-63.
- Bebler, Anton, "The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea", *Teorija In Praksa*, 2015, s. 196-219.
- Besemeres, John, *A Difficult Neighbourhood: Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*, Australian National University Press, Acton 2016
- Blair, David, "Ukraine crisis: Vladimir Putin urges separatists to postpone referendum", *The Telegraph*, 07 Mayıs 2014, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10814402/Ukraine-crisis-Vladimir-Putin-urges-separatists-to-postpone-referendum.html> (E.T:02 Temmuz 2018)
- Blank, Stephen ve Kim, Younkyoo, "Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy", *The Journal of East Asian Affairs*, 2016, s. 1-39.
- Boltenkov, Dmitry, "Reform of the Russian Navy", Mikhail Barabanov (ed.), *Russia's New Army*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moscow 2011, s.82-84.
- Boot, Max, "The Evolution of Irregular War: Insurgents and Guerrillas From Akkadia to Afghanistan", *Foreign Affairs*, 2013, s. 100-114.
- Borsi, Mihaly, "Transnistria - an unrecognised country within Moldova", *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 2007, s.45-50.
- Bowers, O. Christopher, "Identifying Emerging Hybrid Adversaries", *Parameters*, 2012, s. 39-49.
- Britannica, *Kievan Rus*, 2016, <https://www.britannica.com/topic/Kievan-Rus>, (E.T.14 Kasım 2018).
- Bukkvoll, Tor, "Russian Special Operations Forces in the war in Ukraine-Crimea and Donbas", Bettina Renz ve Hanna Smith (ed.), *Russia and Hybrid Warfare: Definitions, capabilities, scope and possible responses*, Kikimora Publications, Helsinki 2016, s. 25-33.

- Bukkvoll, Tor, "Why Putin Went to War: Ideology, Interests And Decisionmaking in The Russian Use Of Force in Crimea And Donbas", *Contemporary Politics*, 2016, s.267-282.
- Bunker, J. Robert, "Unconventional warfare philosophers", *Small Wars & Insurgencies*, 1999, s. 136-149.
- Butkus, Zenonas, "The Impact of The USSR on Lithuania's Domestic Policy and Its International Orientation in The Third Decade of The Twentieth Century", *Journal of Baltic Studies*, 2007, s. 215-233.
- Calha, Julio, Miranda, *Hybrid Warfare: Nato's New Strategic Challenge?*, NATO, Brüksel 2015.
- Carbonnel, Alissa, de, "How the Separatists Delivered Crimea to Moscow", *Reuters*, 13 Mart 2014, *Reuters*: <https://in.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-aksyonov-idINL6N0M93AH20140313> (E.T:28 Eylül 2018)
- Chin, Warren, "Operation 'Enduring Freedom': a victory for a conventional force fighting an unconventional war", *Small Wars and Insurgencies*, 2003, s. 57-76.
- Chivvis, S. Christopher, "Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It", *The RAND Corporation*, 2017, s.2-6.
- Cioffi-Revilla, Claudio, "Origins and Evolution of War and Politics", *International Studies Quarterly*, 1996, s. 1-22.
- Coalson, Robert, "Pro-Russian Separatism Rises In Crimea As Ukraine's Crisis Unfolds", *RFE/RL*, 18 Şubat 2014, *RFE/RL*: <https://www.rferl.org/a/ukraine-crimea-rising-separatism/25268303.html> (E.T:27 Eylül 2018)
- Command, U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations, "Irregular Warfare: Countering Irregular Threats", *Joint Operating Concept*, ABD 2010.
- Command, United States Army Special Operations, "*Little Green Men*": *A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014*, The United States Army Special Operations Command Fort Bragg, North Carolina 2015, s.9-11.
- Coons, C. Kenneth ve Glenn, M. Harned, "Irregular Warfare is Warfare", *Joint Force Quarterly*, 2009, s. 97-104.
- Cornell, E. Svante, "Autonomy as a Source of Conflict: Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective", *World Politics*, 2002, s. 245-276.
- Cullen, J. Patrick ve Erik, Reichborn, Kjennerud, "Understanding Hybrid Warfare", *A Multinational Capability Development Campaign Project*, New York 2017, s.7-9
- Dash, P. L., "Chechnya: War Has No End", *Economic and Political Weekly*, 2000, s. 1517-1520.
- Demirjian, Karoun ve Annie, Gowen, "Ukraine detains Russian paratroopers; U.S. ambassador warns of 'counteroffensive'", *The Washington Post*, 27 Ağustos 2014, <https://www.washingtonpost.com/world/putin-will-meet-with-ukrainian-counterpart-in-high-stakes-summit-amid-tense-situation/2014/08/26/875db403-5b7b-4d89-8443->

[5aee1bde6345_story.html?noredirect=on&utm_term=.593775e9f3c8](#) (E.T:26 Eylül 2018)

Diesen, Glenn ve Conor, Keane, "The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2017, s. 313-329.

Eaton, J. G., "The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western / centrist perspective", *Defence Studies*, 2002, s. 51-82.

Elman, Colin, "Realism", Paul Williams (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York 2008, s.15-26.

EMPR Media, *Russian FSB colonel admits Crimean MPs forced to vote for referendum*, 2015, <https://empr.media/news/russian-fsb-colonel-admits-crimean-mps-forced-to-vote-for-referendum/>, (E.T.29 Temmuz 2018).

Erlanger, Steven, "Putin, at NATO Meeting, Curbs Combative Rhetoric", *The New York Times*, 05 Nisan 2018, <https://www.nytimes.com/2008/04/05/world/europe/05nato.html> (E.T:16 Temmuz 2018).

Fanning, Camillia, "The Chechen Crises and the 'Spectre' of Islam: Understanding Russian and Western Perspectives", *Irish Studies in International Affairs*, 2003, s. 221-239.

Ferguson, Jonathan ve Jenzen, Jones, "Raising Red Flags: An Examination of Arms and Munitions in the Ongoing Conflict in Ukraine", *Published in Australia by Armament Research Services*, Australia 2014.

Ferril, Arther, *The Origins of War from the stone age to alexander the great*, Thames and Hudson Ltd., London 1985.

Flores, Joaquin, "The Beautiful Truth about Minsk II & The Debaltsevo Debacle", *Center For Syncretic Studies*, 19 Şubat 2015, <https://syncreticstudies.com/2015/02/19/the-beautiful-truth-about-minsk-ii-the-debaltsevo-debacle/> (E.T:19 Temmuz 2018).

Fukuyama, Francis, "The End of History?", *The National Interest*, , 1989, s.3-18.

Gedmin, Jeffrey, "Beyond Crimea: What Vladimir Putin Really Wants", *World Affairs*, 2014, s. 8-16.

Gerasimov, Valery, "The Value of Science Is in the Foresight New Challenges, Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", *Military Review*, 2016, s. 23-29.

Gregory, Paul, Roderick, "Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results", *Forbes*, 05 Mayıs 2014, <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-1> (E.T: 29 Haziran 2018).

Herspring, Dale, "Anatoly Serdyukov and the Russian Military", *Problems of Post-Communism*, 2013, s. 42-58.

- Herspring, Dale, "Russian Military Reform and Anatoly Serdyukov", *Problems of Post-Communism*, 2008, s. 20-32.
- Hewitt, George, "Abkhazia and Georgia: Time for a Reassessment", *The Brown Journal of World Affairs*, 2009, s. 183-196.
- Himka, John, Paul, "Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State 1890-1895", *Slavic Review*, 1982, s. 219-235.
- Hoffman, Frank, G., *Conflict in the 21 Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia 2007.
- Hoffman, Frank, G., "Hybrid Warfare and Challenges", *Joint Force Quarterly*, 2009, s. 34-39.
- Hrushevsky, Michael, *A History of Ukraine*, Yale University Press, New Haven 1941.
- Hrushevsky, Michael, "The Traditional Scheme of 'Russian' History and the Problem of a Rational Organization of the History of Eastern Slavs", Tamara Hutnik Nary (ed.), *From Kievan Rus' to Modern Ukraine: Formation of the Ukrainian Nation*, Harvard Ukrainian Studies Fund, Cambridge 1984, s. 355-364.
- Huber, Thomas, "Compound warfare: That Fatal Knot", *U.S. Army Command and General Staff College Press*, 2002, s. 662-986.
- Hudson, John, "Ukrainian PM Blasts Separatists: 'We Will Never Talk to Terrorists'", *Foreign Policy*, 10 Haziran 2015, <https://foreignpolicy.com/2015/06/10/ukrainian-pm-blasts-russian-separatists-we-will-never-talk-to-terrorists/> (E.T:03 Temmuz 2018).
- International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, Brussel 2016.
- Istomin, Igor ve Irina, Bolgova, "Transnistrian strategy in the context of Russian-Ukrainian relations: the rise and failure of 'dual alignment'", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, s. 169-194.
- Nemeth, J., William, *Future War and Chechnya: a Case for Hybrid Warfare*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey 2002.
- Janos, Andrew, C., "Unconventional Warfare: Framework and Analysis", *World Politics*, Vol. 15, 1963, s. 636-646.
- Jasinskaja, Tatjana, "Baltic Russians in 1989-1995: Adaptation to a New State System", *Anthropological Journal on European Cultures*, 1996, s. 97-110.
- Karadeli, Cem, "Ortaçağ'dan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi", Hasret Çomak (ed.), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 1-19.
- Karklins, Rasma, "Perestroika and Ethnopolitics in the USSR", *PS: Political Science and Politics*, 1989, s. 208-214.
- Khvostunova, Olga, "A Brief History of the Russian Media", *The Interpreter*, 06 Aralık 2013, <http://www.interpretermag.com/a-brief-history-of-the-russian-media/> (E.T:12 Kasım 2018).

- Kara Kuvvetleri Komutanlığı, *TSK Hibrit Harekat Konsepti*, Kara Kuvvetleri Basımevi Müdürlüğü, Ankara 2017.
- Kofman, Michael, *Lessons from Russia's Operations*, RAND Corporation, Santa Monica 2017, s.9-13.
- Kofman, Michael ve Matthew, Rojansky, "A Closer look at Russia's "Hybrid War"", *The Kennan Institute*, 2015, s.1-8.
- Kohut, E., Zenon, "Origins of the Unity Paradigm: Ukraine and the Construction of Russian National History (1620-1860)", *Eighteenth-Century Studies*, 2001, s. 70-76.
- Korrespondent, *В захваченное здание парламента Крима внесли автоматы Калашникова, снайперские винтовки и гранатометы - очевидец*, 2014, <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3312031-v-zakhvachennoe-zdanye-parlamenta-kryma-vnes>, (E.T.01 Temmuz 2018).
- Krawchenko, Bohdan, "Ethno-Demographic Trends in Ukraine in the 1970s", Bohdan Krawchenko (ed.), *Ukraine After Shelest*, Printing Services of The University of Alberta, Edmonton 1983, s. 101-121.
- Kumar, Rama, Sampath, "Russian Fiasco", *Economic and Political Weekly*, 1991, s. 23-27.
- Kuzio, Taras, "Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework", *National Identities*, 2001, s. 109-132.
- Kuzio, Taras, "Nation Building, History Writing and Competition Over The Legacy of Kyiv Rus in Ukraine", *Nationalities Papers*, 2005, s. 29-58.
- Lazzerini, Edward, *The Crimea Under Russian Rule: 1783 to the Great Reforms,* in *Russian Colonial Expansion to 1917*, Mansell Publishing, London 1988.
- Lele, Ajey, "Asymmetric Warfare: A state vs non-state conflict", *OASIS*, 2014, s. 97-111.
- Magocsi, Paul, Robert, *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*, University of Toronto Press, Toronto 1996.
- Magocsi, Paul, Robert, *With their backs to the mountains : a history of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*, Central European University Press, Budapest 2015.
- Makarychev, Andrei ve Alexander, Sergunin, "Russian military reform: institutional, political and security implications", *Defense and Security Analysis*, 2013, s. 356-364.
- Malek, Martin, "Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994", *Connections*, 2009, s. 81-98.
- Marples, R., David, "Stepan Bandera: The resurrection of a Ukrainian national hero", *Europe-Asia Studies*, 2006, s. 555-566.
- Marples, R., David, *Stalinism in Ukraine in the 1940s*, St. Martin's Press, New York 1992.
- Martin, Susanne ve Weinberg, Leonard, "Terrorism in an Era of Unconventional Warfare", *Terrorism and Political Violence*, 2014, s. 241.

- Martin, Vegue, Tony, "Are we witnessing a cyber war between Russia and Ukraine? Don't blink - you might miss it", *CSO*, 24 Nisan 2015, <https://www.csoononline.com/article/2913743/cyber-attacks-espionage/are-we-witnessing-a-cyber-war-between-russia-and-ukraine-dont-> (E.T.02 Ekim 2018).
- Mattis, James, N. ve Hoffman, Frank, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", *Proceedings*, 2005, s. 1-2.
- Matveeva, Anna, "No Moscow stooges: identity polarization and guerrilla movements in Donbass", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, s. 25-50.
- Mearsheimer, J., John, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 2014, s. 77-89.
- Molchanov, Mikhail, *Political Culture and National Identity in Russian Ukrainian Relations*, Texas University Press, Texas 2002.
- Monaghan, Andrew, "Putin's Way of War: The War' in Russia's Hybrid Warfare", *Parameters*, 2015, s. 65-74.
- Mulford, Joshua, P., "Non-State Actors in the Russo-Ukrainian War", *Connections*, 2016, s. 89-107.
- Munteanu, Angela ve Munteanu, Igor, "Transnistria: a paradise for vested interests", *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 2007, s. 51-66.
- Neukirch, Claus, "National Minorities in the Republic of Moldova - Some Lessons Learned, Some Not", *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 1999, s. 45-63.
- Oates, Sarah, "The Neo-Soviet Model of the Media", *Europe-Asia Studies*, 2007, s. 1279-1297.
- Olcott, Martha, Brill, "The Lithuanian Crisis", *Foreign Affairs*, 1990, s. 30-46.
- Oliker, Olga, *Russia's Chechen Wars 1994-2000*, RAND Corporation, Santa Monica 2001, s. 81-86.
- Pallin, Carolina, Vendil ve Fredrik, Westerlund, "Russia's war in Georgia: lessons and consequences", *Small Wars & Insurgencies*, 2009, s. 400-404.
- Plokhyy, Serhii, *The Origins of the Slavic Nations*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Politico, *Tensions flare over Russia-Ukraine gas deal*, 2015, <https://www.politico.eu/article/russia-gazprom-ukraine-trilateral-sefcovic/>, (E.T.02 Ekim 2018)
- Pomerantsev, Peter ve Michael, Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, The Institute of Modern Russia, New York 2014.
- Popescu, Nicu, "Hybrid tactics: neither new nor only Russian", *European Union Institute for Security Studies*, 2015, s.1-2.

- President of Russia, *Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine*, 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>, (E.T.28 Eylül 2018)
- President of Russia, *Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council*, 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>, (E.T.01 Temmuz 2018).
- Pritsak, Omeljan ve Reshetar, John, S., "The Ukraine and the Dialectics of Nation-Building", *Slavic Review*, 1963, s. 224-255.
- Rabasa, Angel; Chalk, Peter; Cragin, Kim; Daly, Sara; Gregg, Heather; Karasik, Theodore; O'Brien, Kevin ve Rosenau, William, *Beyond al-Qaeda*, Rand Corporation, Santa Monica 2006, s. 105-116.
- Rácz, András, *Russia's Hybrid War in Ukraine*, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki 2016.
- Radio Free Europe/Radio Liberty, *Russia Recognizes Abkhazia, South Ossetia*, 2008, https://www.rferl.org/a/Russia_Recognizes_Abkhazia_South_Ossetia/1193932.html, (E.T.20 Temmuz 2018).
- Reshetar, John, S., "Ukrainian and Russian Perceptions of the Ukrainian Revolution", Marc Raeff ve Jaroslaw Pelenski (ed.), *Ukraine and Russia in Their Historical Encounter*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton 1992, s. 140-165.
- Robinson, Paul, "Russia's role in the war in Donbass and the threat to European security", *European Politics and Society*, 2016, s. 506-521.
- Roslycky, L., Lada, "Russia's smart power in Crimea: sowing the seeds of trust", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2011, s. 299-316.
- Rudnytsky, Ivan, *Essays on Modern Ukrainian History*, University of Toronto Press, Edmonton 1987.
- Russian Chief of Staff, *The Military Doctrine of the Russian Federation*, Moscow: Russian Federation Presidential Edict, 2010.
- Salmoni, Barak, "The Fallacy of 'Irregular' Warfare", *The RUSI Journal*, 2007, s. 18-22.
- Schroefl, Josef ve Kaufman, Stuart, "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014, s. 862-880.
- Schuurman, Bart, "Trinitarian troubles: governmental, military, and societal explanations for post-1945 Western failures in asymmetric conflicts", *Small Wars & Insurgencies*, 2011, s. 32-48.
- Senn, Alfred, Erich, "Lithuania's Path to Independence", *Journal of Baltic Studies*, 1991, s. 245-250.
- Shulman, Stephen, "The cultural foundations of Ukrainian national identity", *Ethnic and Racial Studies*, 1999, s. 1011-1036.
- Sovereign Ukraine, *Chronology of the Hetmanate: 1552-1795*, 2015, <https://sovereignukraine.net/all/history/chronology-of-ukraine-1552-1795/>, (E.T.14 Kasım 2018).

- Spaulding, Hugo, "Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis", *Backgrounder*, 2015, s. 1-10.
- Speck, Ulrich, "The West's Response To The Ukraine Conflict A Transatlantic Success Story", *Transatlantic Academy Paper Series*, 2016, s. 3-4.
- Subtelny, Orest, *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Toronto 1994.
- Terenbaum, Elie, "Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment", Guillaume Lasconjarias ve Jeffrey A. Larsen (ed.), *NATO's Response to Hybrid Threats*, NATO Defence College Press, Rome 2015, s. 95-113.
- The Military Balance, *Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict*, vol 107, issue 1, 2011, s.411-420.
- Trenin, Dmitri, "Russia in the Caucasus: Reversing the Tide", *The Brown Journal of World Affairs*, 2009, s. 143-155.
- Urse, Cristian, "Solving Transnistria Any Optimists Left?", *Connections*, 2008, s. 57-75.
- Vebra, Rimantas, "Political Rebirth in Lithuania, 1990-1991: Events and Problems", *Journal of Baltic Studies*, 1994, s. 183-188.
- Walker, Shaun, "Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea", *The Guardian*, 03 Mart 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky> (E.T:26 Eylül 2018).
- Williams, Andrew, "Conflict Resolution after the Cold War: The Case of Moldova", *Review of International Studies*, 1999, s. 71-86.
- Williams, Brian, Glyn, "The Role of Memorialization and Collective Memory in the 1994-1996 and 1999-2000 Russo-Chechen Wars", *History and Memory*, 2000, s. 101-134.
- Winter, Yves, "The asymmetric war discourse and its moral economies: a critique", *International Theory*, 2011, s. 488-514.
- World History, *Galicia-Volhynia*, 2015, <https://www.worldhistory.biz/contemporary-history/76035-galicia-volhynia.html> (E.T.14 Kasım 2018).
- Yekelchuk, Serhy, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, Oxford University Press, New York 2007.
- Zawodny, J. K., "Unconventional Warfare", *The American Scholar*, 1962, s. 384-394.
- Zoria, Yuri, "Ukraine helps Moldova regain control over border in Transnistrian region", *Euromaidan Press*, 21 Temmuz 2017, <http://euromaidanpress.com/2017/07/21/ukraine-helps-moldova-regain-control-over-border-in-transnistria-region/>, (E.T:20 Temmuz 2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Gökhan CİN
Doğum Yeri :Eskişehir
Mesleği :Subay

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kara Harp Okulu
Yüksek Lisans Öğrenimi : Polis Akademisi- Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Yabancı Dil Puan ve Türü : YDS (İngilizce) - 82
Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :Türk Silahlı Kuvvetleri

İletişim

E-Posta :90gokhancin@gmail.com
Tel. :530 350 0273
Tarih :2019